

చెప్పుడుమాటలు

ఇతర సుప్రసిద్ధ కన్నడ
నాటికల అనువాదాలు

సంకలనం :

శ్రీరంగ, ఎన్. కస్తూరి

అనువాదం :

తిరుమల రామచంద్ర

ఆదర్శ గ్రంథమండలి,
విజయవాడ.

First Edition: 5000 copies

April 1960

CHEPPUDU MATALU

and other Kannada plays in Telugu.

Compilers :

SRIRANGA & N. KASTURI

Translated by :

T. RAMACHANDRA

With the kind permission
of the Copyright holders

Published under the auspices of

**The Southern Languages Book Trust, Madras
Telugu-53.**

PRICE Rs. 1-25

Published by :

Adarsa Grandha Mandali, Vijayawada.

Printed at:

VICTORY PRESS, VIJAYAWADA

ప రి చ య ము

ప్రజాసామాన్యవిధి ఆనర్థకంగా, విశేషవిధిగాన
రంగాడం చేపు ప్రజాప్రయోగము కేవలం విద్యుత్తు సాధన
లపై దీని ప్రయోగము ప్రస్తుతం లోగడ లోన్న ప్రస్తుత
లను ప్రచురింపజేసింది. ఆ ప్రయోగములను పరిగణించి అనుభ
వంతో ఇప్పుడు మరలొన్ని ప్రస్తుతాలను వివిధ ప్రాంతాల్లోను
లలోకి అనుసరించేయించి ప్రచురింపజేస్తారు. ఈ విధానం
భిన్న భిన్న అభివృద్ధులకు తగినట్లు ఈ ప్రస్తుతాలను ప్రకటించుట
చేళును. అందువల్ల మానవజీవితానికి సంబంధించి వివిధవిధ
యాలను గురించిని గణనలు ఇందులో ఉండటం విశేషం.
భారత మాహానాయకుల జీవితచరిత్రలు, సామాజిక సమస్య
ర్యాలు వివరించే గ్రంథాలు ఈ ద్వితీయ గ్రంథపరిపరలో
ఒకశాఖ. మన జీతశ్రీయస్సుకోసం, అభ్యుదయంకోసం ఆ
మాహాపురుషులు ఏమిచేసినది, వారికి ఈ దారిలో ముందడుగు
పున్నది, ప్రజలకు ముఖ్యవశ్యకములైన సాన్నిధ్యము పరి
పాదించటానికి వా రెన్నన్ని పట్టుపడినది ముందుగా గాన
వారంతా తెలుసుకుని ఉండటం మంచిది.

తర్వశాస్త్రం, మతం, విజ్ఞానశాస్త్రం, సాహిత్యం—
ఈ గ్రంథపరిపరలోని ఇతర శాఖలు. శాఖలు, ప్రాచీన
కళానాటకాలను అభివృద్ధిచే గ్రంథాలనుగా ఇందులో ప్రం
జ్ఞము ముద్రాపడింది. సాహిత్యం, శిల్పశాస్త్రం, ప్రం
వస్తు పరిశోధనలు, నిరంతరము అభివృద్ధిచే కావ్యశాస్త్ర
దేవాలయాలను గురించిన గ్రంథాలు ఈ పరిపరలో ఉన్నవి.

విజ్ఞానవికాసదాయకములైన భిన్నభిన్నవిషయాలను గురించిన ఈ గ్రంథాలు ప్రజలను విశేషంగా ఆకర్షింపగలవని, ఆవిధంగా ఇట్టిప్రచురణలకు ముందుముందు విస్తారప్రచారం కలుగగలదని నా విశ్వాసం.

దక్షిణభారతభాషలలోని ఉత్తమగ్రంథాలు కొన్నింటిని మిగిలిన దాక్షిణాత్యభాషలలోకి అనువదించచేయటం ఈ ద్వితీయ గ్రంథపరంపరలోని మరొక ప్రశంసనీయమైన విశేషం. ఈ పుస్తకాలన్నీ పూర్తిగా వెలువడినప్పుడు విద్యావంతులలో ఎక్కువమందిని వివిధవిషయాలను గురించిన జ్ఞానాసక్తిగల పాఠకులుగా ఆకర్షించి ఆ జ్ఞానపిపాసను తృప్తిపరచటానికి యోగ్యమైన గ్రంథాలనుకూడా వారికి అందజేసినట్లు అవుతుంది. .

ఈ దక్షిణభాషాపుస్తకసంస్థ ఆశయాలు శీఘ్రగతిని సఫలంకాగలవని ఆశిస్తున్నాను.

ఎ. యల్. మొదలియార్

7-10-1958

వైస్ ఛాన్సెలర్,

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం

ఉపోద్ఘాతము

ఏకాంకిక ఆధునిక కన్నడసాహిత్యంలో వికసించిన ఒక నూతన సాహిత్యప్రక్రియ. ఒకదృష్టితో చెప్పవలసి వస్తే సాహిత్యప్రపంచంలోనే ఏకాంకిక పూర్తిగా ఇటీవలి ప్రక్రియ అనవచ్చు. సంస్కృతనాట్యశాస్త్రంలోను, అదే విధంగా అనేకశతాబ్దాలుగా యూరపుఖండంలోను ఒకే అంకంలో రచితమైన గూఢకాలు, ఏకాంకికవంటి చిన్న దృశ్యాలు కనిపిస్తాయి; వాస్తవమే. అయితే నేడు నాట్య కళాదృష్టితో దేనిని మనం 'ఏకాంకిక' (One act) అంటున్నామో అలాటివి, ఆ దృష్టిలో ఏకాంకికలు గడచిన శతాబ్దం అంత్యభాగంవరకూ ఎక్కడా కనిపించవు. సంస్కృతంలో భాణం, వీధి, అంకం, వ్యాయోగం - ఈ నాల్గూ "ఏకాంకిక"లని నాట్యశాస్త్రంలో గ్రథితమైంది. కాని భాణంలోను, వీధిలోను రెంటికంటే హెచ్చు పాత్రలుండరాదు. భాణం సంభాషణరీతి ఆకాశఖతంగానే ఉండాలి; అంకం ఇతివృత్తం స్త్రీల శోకం; వ్యాయోగంలో స్త్రీనిమిత్తంకాని యుద్ధం; వీధిలో భూరిశృంగారం—ఈ వ్యాఖ్యలను చూస్తే, ఏకాంకమంటే చిన్న నాటకం, ఒక్కవిషయం లేక విషయాంశంగురించిన నాటకం, తక్కువపాత్రల నాటిక - అన్నవిషయం అర్థమవుతుంది. ఇది నేటి ఏకాంకికకంటే భిన్నమైనది. కళాదృష్టితో చూచినయెడల నేవల విహ్వల స్వరూపకల్పన అని వేరుగా చెప్పనక్కర లేదు.

నేడు మనం గురించిన ఏకాంకిక అనేది ఏదృష్టితోను నాటకంలో ఒకభాగం అని చెప్పలేము. తద్విరుద్ధంగా పెద్ద నాటకంలో ఉండవలసిన అన్ని అంగాలూ ఏకాంకికలో ఉండవలసిఉన్నది. ఏకాంకిక స్వరూపమేమో నాటకంకంటే చిన్నదిగా ఉండాలనేది నిర్వివాదమైనవిషయం. మూడుగంటల సేపు - తెర ఒకసారికూడా పడక - రంగస్థలంపై నడిచే నాటకాన్ని ఏకాంకిక అనలేము; పదిహేనునిమిషాలు మొదలు ఒకగంట (ఎక్కువయితే గంటంబావు) అనధిలోపల ఏకాంకికావ్రయోగం సమాప్తంకావాలి. ఈ అల్పానధిలో వ్రయోగం విజయవంతంగా (అంటే ప్రేక్షకులను తల్లీనులనుచేసి) సమాప్తం కావాలంటే ఒక విశిష్టమైన కౌశలం ఉంటేనే సాధ్యం. పెద్ద నాటకాలలోవలె వినరాలు చెప్పడం సాధ్యంకాదు. అయితే ముఖ్యమైన వినరాలను నదలడానికి వీలులేదు. పాత్రల సృష్టి పోషణలకు అవకాశంలేకపోయినా అవి సజీవంగా ఉండాలి; ఇతివృత్తవిస్తృతికి అవకాశంలేకపోయినా ఆరంభంనుంచి సమాప్తివరకు సంఘటనప్రవాహం ఉండే తీరాలి. ముఖ్యమైన విషయ మేమిటంటే, ఏకాంకికాస్వరూపం చిన్నదన్నంతమాత్రాన ఆ ప్రయాణంలో పరిణామం లేక రసాస్వాదనం తక్కువైనా సాగిపోవడమని కాదు.

కన్నడంలో ఏకాంకికల ఉద్గమానికి కారణాలు రెండు: ఒకటి పాశ్చాత్యసాహిత్య ప్రభావం; రెండవది, నాటక రసజ్ఞుల ఆసక్తి. దాదాపు 30-40 సంవత్సరాల క్రిందట కన్నడంలో ఏకాంకికలు అంకురించినవి. కాని, ప్రారంభంలో

అదొక విశిష్టమైన కౌశలంగల దృశ్యకావ్యంఅనే అభిప్రాయం అంతగా లేదు. అప్పుడు నాట్యప్రియులకు ఉత్సాహం మిక్కుటంగావున్నా సౌకర్యాలు తక్కువగా ఉండేవి. గంగస్థలం, వేషభాషలు, పరదాలు, సంవిధానాలు ఏవీలేవు. కనుక పాఠశాలలలోనో, కళాశాలలలోనో, ఏదోఒక ఉత్సవసందర్భములో ప్రదర్శితమయే రసాస్వాదనయోగ్యమైన సంభాషణ ఏకాంకిక అనిపించుకొనేది. కాని ప్రారంభదశలోనే నిష్ఠాతులైన సాహిత్యకారులు ఏకాంకికారచనకు పూనుకోడం కన్నడ ఏకాంకికలభాగ్యమని చెప్పనచ్చు. కైలాసం, బేంద్రె-వీరిద్దరి ప్రయత్నంలో ప్రారంభమైన ఏకాంకికలకు స్వల్పవ్యవధిలోనే కారంత, శ్రీరంగ, అ. స. కృష్ణరాయచునంటివారివ్రతిభ జీవం నింపింది. నాటినుంచి నేటివరకు ఏకాంకిక ప్రజానురంజకమైన సాహిత్య ప్రక్రియ అయింది. కవితకు ప్రేరితులైనట్టే ఏకాంకికకు తరుణ సాహిత్యకారులు ప్రేరితులయ్యారు. నవల ధనసంపాదనకు హామీ ఇవ్వకుండా ఉంటే, ఈసరికి ఆధునిక కన్నడ సాహిత్యం ఏకాంకికామయమయ్యేది.

కన్నడ ఏకాంకిక పెరగవలసినరీతిగా పెరగలేదు. ఇప్పుడిప్పుడు లోమట్టంలో ఉన్నదని చెప్పినా, దాని వైవిధ్య పూర్ణమైన అభివృద్ధిని కాదనలేము. స్థలసంకోచమూ, అనివార్యమైన ఇలాటి సంగ్రహంలో ఆ వైవిధ్యాన్ని పూర్తిగా ప్రదర్శించడం సాధ్యంకాలేదన్న విషయం మే మెరుగుదుము. కారంత, కు. వెం. పు., పు. తి. స, కృష్ణమూర్తిపురాణిక-వీరి లాగ వలుపును తరుణులు వద్యాత్మకమైన ఏకాంకికలు రచించారు; కైలాసం, శ్రీరంగ - వీరిలాగ సామాజికసమస్యలను

ప్రతిభావంతంగా చిత్రించిన పలువురు తరుణ నాటకకర్తలు
 న్నారు; పర్వతవాణిగారివలె ఆనంద (ఉదాహరణం : దహన
 చిత్ర) మొదలయినవారు పరభాషలలోని ఏకాంకికలను
 ప్రభావమయంగా జాతీయంచేశారు; భారతీ (ఉదా: తప
 స్విని) గారిలాగ కొందరు రచయిత్రులు శ్రేష్ఠమైన ఏకాంకి
 కలను రచించారు; సం.సా.గారు చరిత్రనుంచి వస్తువును ఏరు
 కుంటే, కృష్ణకుమార కల్లూరు స్వాతంత్ర్యోద్యమంనుంచి ఇతి
 వృత్తాన్ని, పాత్రలను ఏరుకున్నారు. పెద్ద రచయితలలో
 ముగుళి, గోకాక, అ. న. కృష్ణరావు, జి. పి. రాజరత్నం,
 కల్లూరు మొదలయినవారి కృతులకు, అలాగే చిన్నవారైన
 కవలి, దాశరథి దీక్షిత, నరేంద్రబాబు, కైవార రాజరాయ
 మొదలయిన కొందరి కృతులకు ఈ సంగ్రహంలో స్థానం
 ఉండవలసింది. ఏకాంకికాభ్యుదయచరిత్ర పూర్తికావడానికి
 అది అవసరం. అయినా, ఏకాంకికారచనలో తమ వైశిష్ట్యం
 రూపొందించుకొన్న రచయితల సాంకేతిక కాశలందృష్టితో
 వైవిధ్య ప్రదర్శకములగు కృతులకు కొన్ని నమూనాలను
 మాత్రమే ఇక్కడ ఏరుకున్నాము.

కన్నడ ఏకాంకికల స్థానమానాలవిషయంలో తీర్పు
 చెప్పే కాల మింకా చాలా దూరంలో ఉంది. ఒకదృష్టితో
 చెప్పవలసివస్తే అట్టి అవకాశమే దొరకలేదు అనవచ్చు.
 ఏకాంకికల అభివృద్ధికితోడు ఆధునిక నాటకరంగాభివృద్ధిలో
 ఏకాంకికలు పెద్ద బాధ్యతనే వహించాయి. బలపడడానికి
 ముందే బరువుమోసినందువల్ల వెన్ను వంగిపోయిందో
 ఏమో అన్నట్లు ఏకాంకికల అభివృద్ధి కొంతవరకు వికృత

మయింది. సామాన్యంగా నేటి భారతీయ భాషలన్నింటిలోను ఏకాంకికలపరిస్థితి ఇలాగే ఉండవచ్చు. ప్రారంభంలో నాటకకర్తలు ఏకాంకికలు వ్రాసేవారు; నాటకాభిమానులు వాటిని ప్రదర్శించేవారు ఈ దృష్టితో నాటకాభిమానమును ఏకాంకికలే హెచ్చుగా ప్రోత్సహించాయని అనవచ్చు; పూర్వం నాటకాభిమానులు ప్రదర్శనాలు జరుపదలచినప్పుడు నాటకకర్తలు ఏకాంకికలు రచించారు. ఈ దృష్టితో నాటకాభిమానులు ఏకాంకిక అభివృద్ధిని కుంటుపరచారనవచ్చు; వీనికితోడు మాసపత్రికలూ, రేడుయోప్రసారాలు చిట్కా దృశ్యాలను వెల్లివిరియ జేశాయి. దీనివల్ల రచించాలనే అంతః ప్రేరణ లేకపోయినా రచించవలసిన ఒత్తి డిలో చిక్కుకున్నారు రచయితలు; తరచు తొందరతో వ్రాసేవారే ఏకాంకికారచయితలయ్యారు. పరిస్థితికి అనివార్యమైన ఈ పెరుగుదల పాఠకుల అభిరుచిపై ప్రభావముద్రవేయడం సహజం. అలా ప్రభావితమై అభిరుచిస్థాయి దిగిపోయిఉంటే, దానికోసం మనం సంతోషమే పొందాలి. అభిరుచిస్థాయి దిగినప్పుడే యోగ్యమైన సాహితీకి స్ఫూర్తికలుగుతుందనే విషయాన్ని ప్రపంచ సాహిత్యేతిహాసం యుగయుగాలకూ మనకు ఉద్ఘాటిస్తున్నది.

ఈ ఏకాంకికాసంకలనంలో కన్నడులుకాని పాఠకుల ఉపయోగార్థం, ప్రతి ఏకాంకికకు ముందుగా దాని కర్తృత్వంవిషయమై సంక్షేపంగా విన్నవించాము. దీనితో పాటు ఎన్నుకొన్నదృశ్యంగురించి సూచ్యంగా ఒకటి రెండు మాటలూ విన్నవించాము. ఈ సంకలనంలో స్థానంపొందిన

లేఖకులందరూ ఇంకా కన్నడసాహిత్యానికి సేవచేస్తూనే ఉన్నారు. కనుక మే మిక్కడ ఎన్నుకున్న వే వారి శ్రేష్ఠ రచనలు - అని అనలేము. ఈమాట ఇప్పటికే తమ రచనల శ్రేష్ఠతను హత్తుకొనచేసి దివంగతులైన శ్రీ టి. పి. కైలాసంగారికి అన్వయించదు. ఇంతేకాక ఆ యా రచయితలనే ప్రశ్నిస్తే వారు ఇక్కడ మేము ఎన్నుకున్నదే తమ ఉత్తమ కృతి అని అంటారనే భరోసాకూడాలేదు. ఈ సంగ్రహంలోని ఏకాంకికలను ఆవిధంగా తులనాత్మకదృష్టితో చూడరాదని మా సూచన. ఇప్పటి కన్నడసాహిత్యంలోని ఏకాంకికల పుట్టుకను, పెరుగుదలను పేర్కొనడానికి ఈ సంకలనంలోని రచనలు ఉత్తమమైన తార్కాణమనిమాత్రమే గ్రహించాలి.

శ్రీ రంగ,
నా. క స్తూరి.

నాటి కాక్రమం

పేజీ

1. సంపద్ధర్మం
శ్రీరంగ 17
2. జాతర
శ్రీ ద. రా. బేంద్రే 37
3. వార్షికోత్సవం
శ్రీ పర్వతవాణి 53
4. చెప్పడుమాటలు
'ఎన్ కే' 91
5. అతిథి మర్యాద
శ్రీ నా. కస్తూరి 113
6. మా ఊరికి పశ్చిమాన
'క్షీరసాగర్' 129

సంపద్యర్మం

రచయిత :

‘శ్రీరంగ’

[శ్రీరంగ - అద్య రంగాచార్య - గారు “నాటక శ్రీరంగ” గారని విఖ్యాతిపొందినప్పటికీ, వారి సాహిత్యసేవ నాటకరచనకు మాత్రమే పరిమితము కాలేదు; నవల, భాషాశాస్త్రం, జీవిత చరిత్ర, కావ్యవిమర్శ, తత్త్వజ్ఞాన, సాంఘిక శాస్త్రం, దోధససమన్య మొదలయిన వివిధ రంగాలకు వ్యాపించింది. వీరు పెక్కు నాటకాలను - పెద్దనాటకాలను, ఏకాంకికలను - రచించారు. అవి రంగస్థలంలో చాల పేరుపొందాయి.

మన సామాజిక, రాజకీయ పరిస్థితులలోని నిమోన్నతాలను, వ్యత్యాసాలను హాస్యవ్యంగ్య ధోరణికి గురిచేసి, మనను సవ్వించి కల్పించే ప్రళ శ్రీరంగగారికి సిద్ధించింది. అనాటివారి ఆపద్ధర్మం ఈనాటివారి సంపద్యర్మంగా స్వాస్థ్యంతో ప్రబలుతుండడం వీరు మూలాటికే సిన్నవేశపు పోతరావోసి సూర్యులగా, గుర్రీరంగు, ప్రభావ శాలిగా ముద్బుందారు. |

పాత్రలు

ఇంద్రుడు

మేఘరాజు

విశ్వామిత్ర మహర్షి

మూర్తి - విశ్వామిత్రమహర్షి తద్రూపం

చండాలుడు

సంపద్యర్థం

“ఏపారి తొల్లి త్రేతా
ద్వాపరముల సంధి నొక్క వరపు ధరిత్రీ
తాపంబుజేసె జనముల
పాపంబున నత్సరములు పండ్రెం డిధివా.

ఏరులు జెనువులు నివుర గర్సనము లెం
దున జెడ దరు లతాదులును గమర
భూమియు బస దూల గోమహిషాది జే
నధనంబు బొలియ భూవసులు మేగ
దప్పి లోకములొసె ధాన్యముల్ గొన నధ
ర్మం బరితకంతకు బ్రబల నధికు
ల నదల జెనుపంగ యాగముల్ దేవతా
పూజలు నెడలంగ భూసుర ప్ర
ముఖములైన నర్గముల మోప్ప దప్ప నా
హారరహిత జనము లచట నచట
బడగ జూడ ఘోరభంగిగా దగచయ్యె
డొక్క-లున్నవారి కక్క భయము.”

(మహాభారతం - శాంతిపర్వం -

తృతీయాశ్వాసం 278-302 పద్య)

పైస పేరొక స్న సంపద్యంలొ మహాభారతంలొ
•చెప్పిన కథనే ఈ ఏకాంశికలొ నేను గూపొందించాను.
కథలొ మా గ్నేషిగా జేసు. కొన్నిచోట్ల సరిభిషగ్లొద్దె

శ్యమూ మూలంలో ఉన్నట్టే ఉంది. కాని మహాభారతం “ఆపద్ధర్మ” మన్నదానికి ఉదాహరించిన కథను నేను “సంపద్ధర్మ” మని సంకేతించాను. మన పరిస్థితికి నా ఆలోచనాసరణికి కథను పొందించి, ముగింపును మార్చుకొని, ఏకాంకికకు ఈ పేరుపెట్టాను. అప్పటి ఆపద్ధర్మం ఇప్పటి సంపద్ధర్మం కావచ్చును కదా ! కాకపోతే, ‘యుగధర్మ’ మన్నదానికి అర్థమేమిటి ? నేను చేసిన మార్పునకు ఏకాంకికలోనే సమాధానం లభిస్తుంది.

—రచయిత

దృశ్యవివరణ

త్రైతేవగానే రంగస్థలంలో చీకటి. ప్రేక్షకుల ఎడమవైపునుంచి మేఘాల ఉరుములశబ్దం విసపస్తుంది. ఈ శబ్దం చూపించుచు క్రమంగా దగ్గిరికి వచ్చినట్టు ఉండాలి, ఈ శబ్దంనడుమనడుమ (ప్రేక్షకుల) ఎడమ వైపునుంచి మెరుపులు. ఇవి క్రమంగా హెచ్చుకావాలి. మూడు నాలుగు సార్లు మెరుపులు సాధారణంగా చూపించి. కడపటిమెరుపు హెచ్చు ప్రకాశంతో ఒకసారి ఇంద్రునిముఖం చూపించాలి. అప్పుడు మెరుపులు ఆపివేసి ఇంద్రునిముఖం ఒక్కటి ప్రకాశంతో కనిపించేటట్టు నిలపాలి. ఈవిధంగా ప్రకాశాన్ని నియంత్రణచేయడం సాధ్యంకానప్పుడు సంసర్భానికి తగినట్టు చేసుకోవచ్చు. ఇంద్రునిముఖం కనిపించినంతనే ఎదుట ఉరుములశబ్దం ఆపి, మేఘరాజును చూపాలి. అతని నతమ స్తకం, మురుళితహస్తాలు - ఇవినూత్రమే వెలుగుతో కనిపించాలి. తక్కిన రంగస్థలంలో మొదటిలాగ చీకటి. ఇంద్రునిముఖం కోపావిష్టంగా ఉంటుంది.

మేఘరాజు నుదుటినుంచి గండస్థలాలనుంచి చెమట కురుస్తూ వుంటుంది. అతడు ఎగవూపిరి విడుస్తున్నట్టు భుజాలు నిక్కింపు తగ్గింపు సూచిస్తాయి.]

ఇంద్రుడు : ఓయీ మేఘరాజా...

మేఘరాజు : (హాస్తితోనే) ఇగో, నువ్వేండ్రా, మీ పాద పారిజాతాలను శిరసానశించి నిలుచున్నాను.

ఇంద్రుడు : (కోపాన్ని సహించి, నెటకారంగా) బలే! భళిరే ఎంత విధేయుడైన సేనాపతి! ఎలాంటి ఆజ్ఞాపాలనం! నా పాదపారిజాతాలను శిరసానశించాడట!

మేఘరాజు : (భయపడిన ధ్వనితో) హే భగవన్! సమాప్రాప్త! నానుంచి వచ్చిన పొరపాటు జరిగిందా?

ఇంద్రుడు : (లక్ష్మ్యపెట్టక కోపావేశంతో) పాదపారిజాతా
లట! శిరసావహించాడట! ఆ పారిజాతాలు నీకు శిరో
భారమవడంవల్ల నేనా నా ఆహ్వానం అందుకోడానికి
ఆలస్యమైనది?

మేఘరాజు : (ఇక గట్టెక్కానన్నట్టు) ఓపాక శాసనా! ఊమిం
చండి ఈ బడుగు బలాహకుణ్ణి. పన్నెండు సంవత్సరాల
వరకు నాకు ఆజ్ఞే దయచేయలేదు, స్వామిఅయిన సుర
పతి. ఈ అనుగ్రహానికి నే నెందుకు అపాత్రుడనయ్యానని
చింతామగ్నుడనైన నాకు తమఆజ్ఞ విన్నవెంటనే మేను
వర్షంతో పులకించింది. నీటిబిందువులు తేచి నిలబడ్డాయి.
నా సేన స్వీకరించడానికి స్వామి సిద్ధమైనాడని నేను సకల
సన్నాహంతో తరలిరావాలనే...

ఇంద్రుడు : (పూర్తిగా విశ్వాసం కుదరక) సకలసన్నా
హమా?

మేఘరాజు : (నమ్మతతో) ఔను, ఆఖండలా! సకలసన్నా
హంతో—ఇదో, విలంబంకాకూడదని యుగ్మూమారు
తాన్నికూడా మింగి మేనుపెంచుకొని వచ్చాను.

[రోజుతున్నట్టు ఊపిరికోసం ఆగుతాడు.]

ఇంద్రుడు : (మందహాసంతో) ఓహో! అందుకోసమే నీ
భుజాలు ఇంత రభసంతో ఎగురుతున్నాయి కాబోలు!
బలాహకా! నొచ్చుకోవద్దు. భూలోకవాసుల ముద్దిహీన
తకు, కర్మలోకవాసుల కృతఘ్నతకు, నేను కోపావిష్టు
ణ్ణియ్యాను; నీపైన కాదు.

మేఘరాజు : (సంశయధ్వనితో) భూలోకంకోసం...కర్మ
లోకం కృతఘ్నత? అయితే ప్రభూ, పునందరా— ఇంకా
నాకు సేనాసాధాగ్యసమయం రాలేదా ?

ఇంద్రుడు : (కొంచెం ఆవేశంతో) లేదు...అయినా, ధారా
ధరా, ధైర్యంవహించు. ఇదిగో ఇప్పుడు పరీక్షాసమయం
వచ్చింది

మేఘరాజు : (కొంచెం ఆశ్చర్యంతో) పరీక్షా ! సుగలోక
స్వామికి పరీక్షా?

ఇంద్రుడు : పరీక్ష నాకు కాదు. (క్రమంగా మాటలతో పాటు
ఆవేశం ఎక్కువవుతుంది ఇంద్రుడు తనలోతానే అన్న
ట్టుగా మూట్లాడుతాడు.) పరీక్ష నాకు కాదు. ప్రజాలో
కపు పాపబుద్ధిగల ప్రాణుల పరీక్ష. అబ్బ ! అది ఎలాటి
కృతఘ్నత ! అదేమి అహంభావం ! శ్రేతాయుగం ముగి
సింది. ఆ ముగిసినప్పుడు అనతార సమాప్తి అయింది.
అందుకే నచ్చే కొత్తాయుగం తమదని గుండె దిటవు
ఆ జనానికి ! ఇంత అల్పవధిలో అనతారపురుషునే
అలక్ష్యంచేసే అహంమన్యత ! “పరస్పరం భావయంతః”
అనే పాఠం మరల మరల నేర్పాలా వీరికి ? దేవతలను
మరిచారు, యజ్ఞాలను వదిలిపెట్టారు. అంతా తమకోసం
మేసనే ఆరాటం వీరిది ! అహో ! ప్రాణాలకోసం జేవు
రించే ఈ జంతువులకు ఇప్పుడు అనుభవమూతుంది !
పన్నెండు సంవత్సరాలనరకు నేను నృప్తిని ఆపినందుకు
ఇప్పుడు వీరిబుద్ధి కాలి కళినశపడిపోతున్నది. అదిగో
అంబుధరా, అలా కిందికి చూడు.—

[ఈ మాటలు ముగిసేవేళకు దృశ్యం మార్చవలసిఉన్నందున క్రమంగా ఇద్దరు వ్యక్తులమీదా ఉన్న ప్రకాశం తక్కువచేస్తూపోవాలి, ఈ క్రమంలో మొదట మేఘరాజుమీది ప్రకాశం తొలగించాలి. తర్వాత ఇంద్రునిముఖం కనిపించకపోయినప్పుడు చీకట్లో ఇంద్రుడు అఖరు రెండువాక్యాలూ చెప్పాలి.]

అదిగో, అంబుధరా, చూచావా, పదకొండు సంవత్సరాలవరకు ఇంద్రుని కృపాదృష్టి కలుగనందుకు భూలోకంఅవస్థ ఏమైందో! నీరునెండిపోయిన నదుల కడుపులు బీటలువారాయి. అదిగో, నీటిజంతువులు కోటానుకోట్లుగా చచ్చిపడి, కుళ్ళి గుట్టలుగాపడ్డాయి! వాటిని తిని బతుకవలసిన వక్షుల ఎముకలమేల్లు చూడు. హా హా హా! ఒకదానినొకటి తిని బతికే ప్రాణి లోకంలో ఒకటి మరణిస్తే, వరసగా సకలప్రజాతంతువే భిన్నమైపోతుంది. ఇక్కడ చూడు, ఆవులు దూడలు లేవు; మేకలు గొర్రెలు లేవు; గేదెలు లేవు; కనుక మానవునికి ఆహారమే లేదు. ఇదో చూచావా? తిన తిండిలేక జనం ఒకరినొకరు చంపి తినడం! జనులసంగతి అలాఉండనీ; హా హా! అదిగో చూడు, చూడు అక్కడ దిక్కు లేక పరిగెత్తే మానవజీవిని? చూచావా? అది ఎవరనుకున్నావు? మహా - మహా - ఋషి అని చెప్పుకునే విశ్వామిత్రుడు! ఘోరతపస్సుతో ఇంద్రుని- హా! నన్ను!- వణికించివేయగలనని ఒంటికాలిపై నిలచిన విశ్వామిత్రునికి ఇప్పుడు రెండుకాళ్ళూ చాలడంలేదు- పరిగెత్తడానికి! అన్నమున్నచోటికి పరిగెత్తడానికి.

పరిగెత్తి దానిని ఆహరించడానికి ! బలే ! బలే ! నడి రాత్రివేళ నడయాడే ఆ విశ్వామిత్రుణ్ణి చూడు. తన నల్ల నే ఈ జగత్తు నడుస్తున్నదనే అహంకారం ఇంకా అతనిని వదలలేదు ! చూచానా ? ఇప్పుడుక శ్వపచుడైన చండాలుని గుడిసెకు వచ్చాడు. ఛీ ! మానసప్రాణికి సిగ్గులేదు. తనచుట్టూ ప్రాణుల హాహాకారం దిక్కులనే భేదిస్తున్నట్టు వినబడుతోన్నా, లోకనీతికి నేత తానని తెలిసిన విశ్వామిత్రుడు ఆ హాహాకారాన్ని వినిపించుకొనడం లేదు. అడుగో, ఆ చండాలుని గుడిసెలో వ్రేలాడే కుక్క-పేగులమాంసంకోసం దేవుళ్ళాడుతున్నాడు !

(ఇప్పుడు పూర్తిగా చీకటి)

కానీ - మర్త్యజీవికి పరీక్షాసంధికాల మిది ! మేఘ రాజా ! దీని అంత్యనిర్ణయంకోసం సన్నద్ధుడవై వుండు.

ముఖ్య దృశ్యం

[అర్ధరాత్రిసమయం సూచించేటట్టు ప్రారంభంలో రంగస్థలంమీద మందప్రకాశం ప్రసరింపజేయాలి. (ప్రేక్షకుల) ఎడమవైపు ఒక గుడిసె ముందుభాగం, తెరచిన తలుపు కనిపిస్తాయి. గడవపై తలపెట్టి లోపలికి కాళ్ళుచాచి పడుకున్న ఒకవ్యక్తి. (ప్రేక్షకుల) ఎడమవైపు రంగస్థలం వెనుకకొననుంచి ఇంద్రుడు వర్ణించిన స్వరూపంలో విశ్వామిత్రుడు ప్రవేశిస్తాడు. అతడు వచ్చేవైపునుండి పడుకున్నవ్యక్తి కనిపించడు. మొదట సూచించేవరకు విశ్వామిత్రుడు రంగమధ్యభాగం దాటి పడుకున్నవ్యక్తి కనిపించే స్థలానికి రావాడదు. ఇప్పుడు విశ్వామిత్రుడు దొంగలాగ చుట్టూ చూచి మెల్లగా అడుగులువేస్తూ, గుడిసెవద్దట వద్దా మనుకునేలోపలి గుడిసెముందుభాగంనుంచి మరొకవ్యక్తి నడిచివస్తాడు.

ఈ వ్యక్తి ప్రేక్షకులకు ఎదురై ముఖంచూపరాదు. సాధ్యమైతే ఈ మూర్తిని అస్పష్టంగా చూపాలి. (ప్రేక్షకులకు ఎదురుగా నిలవకపోయినా, వారికి మాటలు వినిపించనట్టు వీపుతిప్పి నిలబడటాడదు.) ఈ వ్యక్తి వేషమూ రూపమూ విశ్వామిత్రునిలాగే ఉంటుంది; కాని అతని అంగాంగచలనంలోమాత్రం దొంగతనపుభావం ఉండదు. విశ్వామిత్రునికి ఒక్కసారిగా ఈ వ్యక్తి ఎదురువచ్చినట్లయితే అతడు (విశ్వామిత్రుడు) వెంటనే పరిగెత్తిపోదామన్నట్టు శరీరం తిప్పి, మరొకసారి మూర్తిని చూచి భయపడినవాడిలా దీనునిలా, చేతికిచిక్కిన దుర్బలుడైన దొంగలాగ -]

విశ్వామిత్రుడు : ఎవరు - ఎ - న - రు నీవు ?

మూర్తి : ఓరీ - విశ్వామిత్రా -

విశ్వా : (బెడరిపోయినట్టు) విశ్వామిత్ర ! నా - నాపేరు ఎలా తెలిసింది నీకు ?

మూర్తి : (నవ్వుగొంతుకతో) నీపేరు ఎలా తెలిసింది !

హహ్వా ! నీవు ఇక్కడికి వచ్చిన ఉద్దేశంకూడా తెలిసింది !

విశ్వా : (కొంచెం భయపడి) ఏనున్నావు ? నా మనస్సు లోని ఆలోచనకూడా తెలిసిందా ?

మూర్తి : (తలపంకిస్తూ) అన్నీ తెలిశాయి. మొదట ఇక్కడినుంచి కదులు నీవు.

విశ్వా : (మూర్తివల్ల కలిగే భయంలేదని మనస్సుకు తెలుసుకున్నవాడిలాగ నిట్టూర్చి) హహా ! అలాగా ? నాకంటేముందుగా వచ్చినవాడివా నీవు ?

: లేదు. నీతోకూడానే నచ్చాను; నా జతకు నిన్ను పిలుచుకొనిపోదామనుకున్నాను.

విశ్వా : అలాఅయితే, కొంచెం ఆగు. ఆకలితో అట మటించిపోతున్నాను. దగ్గరో మాంసంనాసన వస్తూంది. దానిని తిని కొంచెం ఆకలితీర్చుకుంటాను. తర్వాత నీతో వస్తాను.

మూర్తి : ఛీ ఛీ! మునిశ్రేష్ఠా, ఎంత పాడువని యిది ! నిన్ను ఈ పని చేయనీయకూడదనే వచ్చాను - నిన్ను పిలుచు కొనినెళ్ళడానికి.

విశ్వా : పాడువనా ! ఈ విశ్వామిత్రునికి మేలు కీర్త్య ఉప దేశించేది ఈ కూనా ? సరి; విడు దారి !

మూర్తి : (అడ్డగించినట్టు నిలబడి) నేను విడిచినదారి తొక్కావంటే నీవు చెడిపోతావని తెలుసుకో. నీవు పట్టినదారి చండాలుని గుడిసెకు. నీకు కొట్టిన వాసన కుళ్ళిపోయిన కుక్కమాంసానిది.

విశ్వా : (ఆకలిబాధతో ఆవేశపరుడై) ఓరీ, నావంటి ముని శ్రేష్ఠునికి ముడి మైలలను గురించి పురాణం చెపు తున్నావా ?

మూర్తి : (మధ్యలోనే) నీవు మునిశ్రేష్ఠుడివే. ఇది మనస్సు ముడి మైలలమాట కాదు; ఆదర్శమైన నీతి - శీలానికి సంబంధించిన విషయం.

విశ్వా : (తిరస్కారంతో) హహ్వా! ఎవరు ఎవరికి ఆదర్శం ?

మూర్తి : నీవు ఈ చండాలునికి ఆదర్శం. మునిశ్రేష్ఠుడైన నీవు ఈ అధమవర్ణునికి ఆదర్శం; తపోనిష్ఠుడే బ్రాహ్మణుడవైన నీవు ఈ.....

విశ్వా : హా! ఆవు నీ నాలుకను. ఏలోకపుప్రాణివి నీవు ?
 ఓరీ ఏ యుగపుమాట చెబుతున్నావు నీవు ? ప్రజేతా
 యుగం ముగిసింది. ఇప్పుడెవరూ శ్రేష్ఠులు కారు; ఎవరూ
 కనిష్ఠులు కారు; అందరూ సరిసమానులు.

మూర్తి : అయినా చండాలునికి చెందనలసిన ఆహారం
 నీవు తినాలంటున్నావుకదా ? అదీ దొంగతనంగా !

విశ్వా : (దొంగనవ్వుతెచ్చుకుని) హాహ్వా ! నీకు ఈ సూతన
 యుగపద్ధతే తెలియదు. అందరూ తత్త్వతః సరిసమా
 నులు. అయితే వారివారి గుణకర్మలకు ఎవరికి వాగే
 బాధ్యులు.

మూర్తి : ఓయీ మునిస తమా ! మాటలనుడుగులో
 దూకవద్దు. నీవు ఏమిచెప్పినా ఆ ఆహారం నీదికాదు.

విశ్వా : (కోపగించుకుని) ఎందుకు ? - ఎందుకు కాదు,
 ఎందుకు కాగూడదు ? లోకహితంకోసం తపమాచ
 రించినవాడిని నేను; నానుంచే లోకం ఉంటుంది ;
 నానుంచే యుగం మారుతుంది. నేను బతికితే లోకం
 బతుకుతుంది. అందుకోసం లోకపు ఆహారానికి ఆది
 బాధ్యుణ్ణి నేను. చాలు - ఇంక ఎక్కువసేపు ఆపకు
 నన్ను - ఆకలిబాధతో నాకు అపాయంకలిగితే --
 (ఈ మాటలు అంటున్నప్పుడు విశ్వామిత్రుడు ముందుకు
 తోసుకుని వెళ్ళడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. కాని, మూర్తి
 అంటుకుపోయినట్లు ఎదురుగా నిలబడుతుంది. ఆగ్ర
 హించి) తప్పుకో - పక్కకు తప్పుకో - లేకపోతే---

మూర్తి : లేకపోతే ఏమిచేస్తావు ? నేను మరణిస్తే నీవు బదుకలేవు. నీవు బదికిడెన్నంతవరకూ నేను మరణించను.

విశ్వా : (కోపంతో) ఓరీ - అలాంటివాడిని ఎవడు నీవు ?

మూర్తి : (గంభీరంగా) నేను నీనే.

విశ్వా : (అర్థంకాక) ఏమిన్నావు ?

మూర్తి : నీవు నేనే. (అంటూ అతనిని తిప్పి గుడిసెకు దూరంగా తీసుకొని పశ్చిమానికి తోస్తున్నట్లు ప్రయత్నించగా -)

విశ్వా : (అత్యంత సంతాపంతో) ఓరీ తుంటరీ - నన్ను - నిన్ను (అంటూ తిరిగి మూర్తిని కొట్టాలని చేయెత్తగా అకస్మాత్తుగా మూర్తి మాయంకావడం చూచి) ఓరీ ! ఇదేమిటి ? భుంతాటకమా ? ఆకలితో నిస్త్రాణతో నాకు స్వప్నంవచ్చిందా ? నేను చూచింది మూర్తి కాదూ !

మూర్తిధ్వని : నీవు చూచింది మూర్తినే - ఇదిగో ఇప్పుడు నేను నీలోపలనే ఉన్నాను.

విశ్వా : (గిట్టిన తిరుగుతూ చుట్టూ చూస్తూ) ఓరీ, ఏమిటి ? కండ్లకు చీకటి ! అయ్యో ! భ్రష్టుడనయ్యాను. (పద్దగా కేకవేస్తాడు.)

[కేక విని గుడిసెవాకిట్లో పడుకున్న వ్యక్తికి మెలకువ పస్తుంది. వేషాన్నిబట్టి గుడిసె యజమాని అయిన చండాలుడు అని సృష్టమౌతుంది.]

చండాలుడు : (అకస్మాత్తుగా లేచి కూర్చుని) ఏమిటి ?
ఎవరది ? ఏమైంది ?

విశ్వా : (ఇంకా భయాశ్చర్యాలతోనే) ఏమిటి ? ఎవరు ?
ఎక్కడ ? (అంటూ చండాలుణ్ణి చూచి చకితుడై) ఓరి!
నీవు ఎవరు ?

చండా : (లేచి నిలబడుతూ) నేను చండాలుణ్ణి. అయితే
అర్ధరాత్రి సద్దులేకుండా ఇక్కడికి వచ్చిన నీవెవరు ?

విశ్వా : నేను - నేను - (ఏమి చెప్పాలో తెలియక తొల్రు
పడుతూ) ఓరీ ! నేను ఎవరినో అడిగే అధికారం నీ
కేముంది ?

చండా : నేను చండాలుణ్ణి; ఇది నా గుడిసె. ఇక్కడికి
నీవు వచ్చావుకదా ! అందుకోసం అడుగుతున్నాను -

విశ్వా : (మధ్యలోనే తిరస్కారంగా) చండాలుణ్ణి చండా
లుణ్ణిని ఎంత అభిమానంతో చెబుతున్నాడు -- హహ్వా ! -
తాను చండాలుడు, ఇది తనగుడిసె అని ! (అంటూ
కొంచెం ముందుకు వస్తాడు.)

చండా : (గుడిసెలోపలినుంచి వెలుపలికి అడుగుపెడుతూ)
ఎందుకు చెప్పగూడదు ? నా జాతికోసం ఎందుకు అభి
మానపడరాదు ? నా కాయకష్టంతో వేసుకున్న గుడిసె
నాదని చెప్పుకునే అభిమానం నాకు ఉండగానా ?
(వాడూ ముందుకు సడిచివస్తాడు.)

విశ్వా : ఒక్కసారిగా దీర్ఘోచ్ఛ్వాసంతో) ఆహా ! అదే
వాసన ! (ఎదురుగా గుడిసెలోకి చూస్తూ) ఆహా !

ఇక్కడండి వాసన) అంటూ ముందుకు పరిగెత్తు
తున్నప్పుడు)

చండా : (అతనిని అడ్డగిస్తున్నట్టుగా నిలబడి, కొంచెం
ఉచ్చైస్వరంలో) ఎవరు నీవు ?

విశ్వా : (అవమానం భగ్గుమనగా) ఓరీ ! దూరంగా
కోరిగిపో ! నన్ను తాకడానికి సాహసిస్తావా ?

చండా : (జంకకుండా) నీవు ఎవరు ? ఇక్కడికి ఇలాంటి
సమయంలో ఎందుకు వచ్చావు ?

విశ్వా : (అత్యంత కోపావిష్టుడై) హా ! దూరం ! నా
శాపంలో సురిగిపోతావు. నేను ఎవడనో ఆ గొడవ
నీకెందుకు ? అయినా, నీ భయమేమిటి నాకు ? తన
దుస్సాధ్య తపస్సులో దేవతలను నణికించిన విశ్వా
మిత్రాక్షణి నేను. (చండాలుడు భయభక్తిముద్రతో
చూస్తాడు.) త్సమకాలంలో ఆహారం దొరక్క, ఆక
లిలో అటమిస్తూ, ఈ గుడిసెలో కనిపించే మాంసం
దొంగిలించి తినాలని వచ్చాను. (చండాలునిముఖ
ముద్రలో అకస్మాత్తుగా పెద్దతనపు మందహాసం కని
పిస్తుంది. దానికి కనలి. దారికిఅడ్డంలే ! నీ స్వర్గ నాకు
తగలకూడదు.

చండా : (సావకాశంగా తలదాచుతూ) నీ స్వర్గశ్శవద్దు !
నానద్దడన్న చలిదిమాంసంమాత్రం కావాలి !

విశ్వా : ఓరీ ! నీదగ్గర ధర్మం నేర్చుకొనడానికి నేను
రావోను. దూరంగా పో. ఆకలిబాధ ఓర్వరానిది. త్వ

మాత్రం విలంబమైతే నా ప్రాణమేపోతుంది. బ్రాహ్మణుని చంపినపాతకం నీకు తగులుతుంది.

చండా : (చేతులుజోడించి) బ్రాహ్మణులు కాదు; బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు మీరు. అందునల్ల నే అడుగు తున్నాను—నాదగ్గరున్న మాంసం స్పృశించి తినడం—

విశ్వా : (తిరస్కారంతో) హు! ధర్మాధర్మ సూక్ష్మం చండాలుడైన నీ కెలా తెలుస్తుంది? ఈ మాంసం తింటే, నేను బదుకుతాను. ప్రాణరక్షణ ఎన్నటికీ పాపంకాదు. అయితే! నేను నిన్ను స్పృశించకూడదు. స్పృశించను. ప్రాణరక్షణకు ఏదో తినకతప్పదు.

చండా : బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠా, తింటే బదుకుతాననేభ్రాంతి మీకూ వదలలేదా?

విశ్వా : (వెరగుపడి) “తింటే బదుకుతాననేది భ్రాంతా? ఏమిటి? - ఏమిటది? నీవు చెప్పేది!

చండా : (వెరగుపడిన విశ్వామిత్రుని ఒక్కొక్కమాటతో ఒక్కొక్కఅడుగు వెనుకకు నెట్టుతూ) తింటే బదుకుతాననేది భ్రాంతి; నిశ్చయంగా భ్రాంతి. విప్రోత్తమా, ఈ మాంసంతింటే మీరు బ్రదకడం నిశ్చయమని హామీఇవ్వగలరా? తిన్నా అరక్కపోతే మరణం సంభవించవచ్చు. తిని త్రేన్చేటప్పుడు ఒక్కమాదిగా ప్రాణవాయువు ఎగిరిపోవచ్చు. తిని గొఢంగా నిద్రించి నప్పుడు ఎవడైనా కుత్తుకపిసికితే బ్రతకడం సంభవమా? దీన్ని తిని ఇక్కడినుంచి దూరంగా వెళ్ళిసప్పుడు ఒక రాయితగిలి కిందపడి, ఆ దెబ్బతో ప్రాణాలు వదిలవచ్చు

కదా! మునివర్యా, తిండివల్ల బ్రతుకుతాడనే నియమ
నేమీలేదు; బ్రదికినవాడుమాత్రం తినవలసే ఉంటుంది.
(విశ్వామిత్రుని చూస్తూ నిలబడతాడు.)

విశ్వా : (క్షణంసేపు దిగ్భ్రాంతుడై, తర్వాత చుట్టూచూచి
తాను ఎక్కడున్నదీ మళ్ళీ తెలుసుకున్నట్టు గుడిసెవైపు
తోసుకొని పోయేవాడిలా తొందరపడుతూ) హా హా !
కేవలం జన్మతోనేకాదు, గుణంవల్ల కూడా నీవు
చండాలుడివే! నీ ఈ చండాలబుద్ధిమంతనంతో నన్ను
ఓడించాలనుకున్నావా? సరి, నన్ను అడ్డుపెట్టకు !

చండా : అడ్డుపెట్టకు! అలాఅయితే వచ్చిన దొంగను చేతులు
పట్టుకొని ఆహ్వానించి, చేతులతో తీసియిచ్చి, మొక్కి
పంపించాలా నేను?

విశ్వా : తలుపే నెనచిపెట్టి పడుకుంటే ఏ దొంగైనా
రావచ్చు.

చండా : నేను తలుపు మూసిపెట్టాలా? నా గుడిసెలో
అలాటిదేముందని నేను సిగ్గుపడి, భయపడి తలుపులు
మూసుకోవాలి? కష్టపడి గడించినంత, స్వంతానికి
చాలినంత - ఇదే నా గుడిసెలో సంసారం. ఇతరులది
కోరని నేను నా వస్తువును ఆ ఇతరులకు, అందులోను
దొంగబుద్ధికలవారికి—

విశ్వా : (కసలీ మాటకు అడ్డునుచ్చి) చండాల హంతకుడే,
దొంగతనం కా దిది; ఆపదర్శం.

చండా : (చకిరిస్తూ, వెంటనే) ఏనున్నారీ! ఏ ధర్మం?

విశ్వా : (పెద్దతనంతో) ఆపద్ధర్మం. ఆపత్కాలంలో
ఏమైనా చేయడానికి నా కఠికారం ఉంది.

చండా : అలాగా ? (దగ్గరగా జరిగి నిలబడి) అలాఅయితే
మునిశ్రేష్ఠులు ముందుకు అడుగువేయవచ్చు. గుడిసె
లోని మాంసమూ తినవచ్చు. (మరచినవాడివలె)
ఏకాలపు ఏధర్మం—అన్నారు ?

విశ్వా : (గెలిచానని గుడిసెవైపు వెళ్ళుతూ) ఆపత్కా-
లపు ఆపద్ధర్మం.

చండా : హూ! ఉహూ! కాదు—ఇది సంపద్ధర్మం.

విశ్వా : (తటాలున తిరిగి నిలిచి) ఏమిటి ? ఏమన్నావు ?

చండా : (తనలోతానే అనుకున్నట్టు) ఇది సంపద్ధర్మం. వేలా
దిగా జీవులు ఆకలిఅనే ఆపత్తుకు చిక్కి చచ్చేటప్పుడు
తా నొక్కడే ఉన్నంతవరకు తిని బతకాలనేది సంప-
ద్ధర్మం. ఆహుతిఅయినవానికి ఆపద్ధర్మం. స్వార్థసంరక్ష-
కుని కిది సంపద్ధర్మం.

విశ్వా : (ఒక్క అడుగు ముందుకువచ్చి) ఓరీ మూర్ఖా—
శతమూర్ఖ - జన్మజన్మాంతరమూర్ఖా! ఆపద్ధర్మమనేది
ఎప్పటినుంచో వస్తున్న ధర్మం. సనాతన పరంపరా-
గత ధర్మం.

చండా : (నిశ్చసించి తలఆడిస్తూ) మరణం లేక జనసంతేదు,
అన్యతంతేక సత్యం లేదు. అన్యతపరంపరకూడ సనాతనం
గానే ఉంది.

విశ్వా : ఛీ చండాలుబుద్ధి ! సనాతనసత్యాన్ని అన్యతపరం

పర అంటావా ? అగస్త్యునివంటి మహర్షి వాతాపిని తినడం అబద్ధమంటావా ? తప్పంటావా ?

చండా : అగస్త్యుడు వాతాపిని తినడం ఇతరులను బతికించడానికి.

విశ్వా : నేను ఈ మాంసం తినడం -

చండా : (మాటకు అడ్డంవచ్చి) మిమ్ములను ఒక్కరినే బతికించుకొనడానికి. కేవలం స్వార్థవృత్తికో -

విశ్వా : (ఆగక) ఓరీ ! నేనంటే ఎవరనుకున్నావు ? నన్ను రక్షించుకుంటే ఈ జగత్తునంతా రక్షించుకొన్నట్టు. శ్రేష్ఠ వర్ణంవాడు - తక్కిన వర్ణాల యోగక్షేమాలు చూచుకుంటాడు -

చండా : (అడ్డంవచ్చి) నుసినవ్యయం శూన్యం చాలి. నాబోటి చండాలుడు ఉన్న చోట మాత్రం మీరు శ్రేష్ఠులు. లేకపోతే ఎవరికి శ్రేష్ఠులు మీరు? నేను ఉంటేనే నా యోగక్షేమం. నేను లేకపోతే ఎవరి యోగక్షేమాలు చూస్తారు మీరు ? మీ శ్రేష్ఠత్వంకోసం, శపస్సుకు నా అస్తిత్వం అవసరం. కనుక యువకు నేను తీవ్రించాలి కదా - ఆ మాంసం తిని ? (అంటూ గుడిసెవైపు వెళ్ళడామనుకొనే బోసలు)

విశ్వా : (గొబరంపెడి) హే! (అంటూ అడ్డగించడానికి వెళ్ళి, శ్రీ కీచులకు తల్లిగడదుతాడు. చండాలుడు ఇంకా నీలు చున్న చోటే నిలబడివుండడం చూచి, సినిపాముడై నట్టు దీనంగా) ఓరీ ! చండాలా ! ఆకలితో బుద్ధిచెడిన నన్ను ఎందుకు వ్యర్థమని ఎవాలతో ఆయాసపరుస్తావు ? ఆకలి

బాధ తాళరానిది. ఇప్పుడు నేను తినకతప్పదు. ప్రాణాలు కాపాడుకొనడానికి ఏమితిన్నా తప్పలేదు. నా ప్రాణాలు కాపాడుకొనే అధికారం నాకు ఉంది.

చండా : (వెంటనే) లేదు -

విశ్వా : (కలగన్నట్టు) ఏమిటి ? నా ప్రాణాలను -

చండా : (అడ్డువస్తూ) ఆ ప్రాణాలు మీవి కావు. మీరుగా తీసుకునచ్చారా ? కాయకష్టంకో గడించారా ? మీది కానిదానిమీద మీకు అధికారం ఏమిటి ? ఇచ్చినవానికి అధికారంఉంది ? లాక్కునేవాడూ వాడే.

విశ్వా : (అంగలార్చి వేడుకొనేటట్టు) కొసకు ఆకలిగొన్న వానికి తినేఅధికారం ఉందని ఒప్పుకుంటావా ?

చండా : ఛీ ! ఆమాట ఒప్పుకుంటే ఇప్పుడే ప్రళయకాలం వచ్చేస్తుంది. ఆకలిఅయినంతమాత్రాన కనిపించినవారి అన్నం లాక్కునే అధికారం వచ్చేటట్టయితే, వేదాల ప్రమాణం ఎందుకు ? ధర్మభీతి ఎందుకు ?

విశ్వా : (హతాశుడైనట్టు) ద్విజశ్రేష్ఠుణ్ణి నేను; వర్ణాశ్రమ యోజనలో జ్యేష్ఠవర్ణం నాది—

చండా : (అడ్డువచ్చి) అందుకోసమే - తక్కినవారు చేస్తే దొంగతనం అనిపించింది - మీరు చేస్తే “ఆపద్ధర్మం” అనిపిస్తోంది, మీకు.

విశ్వా : దొంగతనమనిపిస్తే పద్దు. నీవే చేతితో జెచ్చి ఇవ్వు—

చండా : (చకిశుడై వెనక్కుతగ్గి) నేను నా చేతినుంచి ఇవ్వడమా ?

విశ్వా : ఆపదర్శంలో అంతా జరుగుతుంది. నీవు చండాలు డవైనా ఆక్షేపణలేదు.

చండా : నా చండాలత్వంలో సంబంధంలేదు. మునిశ్రేష్ఠా, నేను మనుష్యుణ్ణి. అందుకోసం చేతిలో ఎత్తి ఇవ్వలేను. తక్కినవారు చచ్చినా చింతలేదు; తాను బతికితేచాలు అనే వానికి చేతిలో ఎత్తి ఇవ్వలేను.

విశ్వా : (ఆకలిబాధతో ఒక్కసారిగా పిచ్చిపట్టినవాడి లాగా) చాలు ! చాలు ! ఈ చండాలునినించి నాకు ధర్మోపదేశమా ? నర్మశ్రేష్ఠతకు సంబంధించిన అధికారం నాకుంది. శాపమిచ్చే శక్తి నా కుంది. ఆపదర్శం ఆధార ముంది. అనసరమైతే శాస్త్రాన్నే మార్చివేసే తపోనిష్ఠ ఉంది. నేను బతికేతీరాలి. నేను తినేతీరాలి. (అంటూ వెగ్రివానిలాగ తత్తరపడుతూ, గుడిసెలోపలికి పరు గెళ్తుతాడు. చండాలుడు ఆ వైపుకు నీసృతిప్పి ఆకాశం వైపు చూస్తూ నిలబడతాడు. అంతలో రంగస్థలంమీద మరల చీకటి నుసురుకుంటుంది.)

[వెంటనే విరావిక సవ్యతున్న ఇంద్రునిధ్వని వినబడుతుంది. ప్రారంభలోలాగే ఇంద్రుని చూపాలి.]

ఇంద్రుడు : (సస్త్వను ఆసృకొంటూ, గర్వోత్సాహాలతో) మేఘరాజా ! కొనకు గలచాడు ఇంద్రుడు. విశ్వామిత్రు డంతటినాడు స్వార్థంకోసం చేయరానిపని చేయడానికి సంసిద్ధుడయ్యాడు. నేడు మానవకులం శాశ్వతంగా ఓడిపోయింది. ఇక ఈ ఇంద్రునికి భయమనేదే లేదు. ఇక నీవు వాసకురిపించు, ఎంతబడితే అంత - నీ ఇచ్చ

వచ్చినంత కురిపించు. పన్నెండు సంవత్సరాలనుంచి కురి
పించవలసిన వాననంతా కురిపించు. విశ్వామిత్రుని
సాహసానికి ప్రీతుడనై నర్మంకురిపించానని మానవకులం
తెలుసుకుంటే నాకు మరింత షేమం. అందరూ ఆపద్ధర్మ
బంధువులవుతారు. కురిపించు; కురిపించు; మానవ
కులాన్ని ముంచి తేలించేటంతటి వానకురిపించు; మర్మ
లోకమే కొట్టుకొనిపోయేటంత వానకురిపించు; ఓడి
పోయిన మానవునికి ఓటమిలోనే సంతోషమయ్యేటట్టు
—కురిపించు—కురిపించు—కురిపించు.

[పెద్దపెట్టున నవ్వుతున్నప్పుడు తుదివాక్యానికి తాళంవేసినట్టు
మేఘగర్జనం తీవ్రంగా వినిపిస్తుండగా]

—: తే ర :—

జాతర

రచయిత :

శ్రీ ద. రా. బేంద్రె

దత్తాత్రేయ రామచంద్ర బేంద్రేగారు ఆధునిక కన్నడకవులలో అగ్రపంక్తికి చెందినవారు. మన జానపదగీతాల నడక బెడగునూ, మాటలమితప్రయోగమర్మాన్ని ఆధునిక కవితారామానికి తెచ్చి నాటి పెంచిన కీర్తి వారిది.

బేంద్రేగారు ఉత్తమ వచనరచయితలు కూడా. సాహిత్యపరిశోధన, కావ్యమీమాంస, విమర్శలనుగురించి గ్రంథాలు ప్రకటించారు; 'ఆవిద్ధ', 'సుకుమార', 'హన్య' నాటకాలు రచించారు. 'జాతర' హాస్యావృత్తమైన గంభీరనాటిక.)

పాత్రలు

దేవయ్యగారు : వెర్రిపాలెం సంస్థానాధిపతి

దివాంజీ

గుమాస్తా

డాక్టరు

నౌకర్లు

దండోరామనిషి

జాతర

[రాచనగరములోని దివాన్‌ఖానా. దొరగారు మంచంమీద ఒరిగి ఉంటారు. దివాంజీ సర్కారు డాక్టరుతోపాటు వస్తారు. గునూస్తా వారి వెంట వస్తాడు. వారందరూ దొరగారికి నమస్కారంచేసి తమతమ స్థానాల్లో కూర్చునేవేళకు దొరగారు లేచి కూర్చుంటారు.]

దేవయ్యగారు (దొరగారు) : (కూర్చున్న చోటనుంచి ముఖం అటుఇటు తిప్పతూ) దివాంజీ !

దివాంజీ : (ఆసనంనుంచి లేచి నిలబడి) అయ్యా చిత్తం.

దొర : జాతర జరిగితిరాలి.

దివాంజీ : (తలనంచి వినయంతో) చిత్తం, అలాగే.

దొర : డాక్టర్ గారూ, డొల్లో ప్లేగు గీగు ఏమీలేదు, అంతేకదూ ?

డాక్టరు : దొరగారండి, ఏమి చెప్పను. నిన్న మొన్న నలుగురు ప్లేగుగంటులేచి చచ్చిపోయారు.

దొర : మందు ఎనరిచ్చారు ?

డాక్టరు : నేనేనండి, దొరగారూ.

దొర : అలా అయితే వాళ్లు చనిపోవడం ప్లేగుగంటుతో కాదు. డొల్లో ప్లేగులేదు. వాళ్లేమి గంటు (ముల్లె) కట్టుకుని వచ్చారా? ఏమైనా, డొల్లో ప్లేగులేదు. నిజమేనా ?

డాక్టరు : ఇంటింటా పడుతున్న ఎలుకలు మాత్రం ప్లేగువి. నిజం.

దొర : ఎలుకలవిషయం మీరు చెప్పకండి బాంబాయి నుంచి సర్కారుజవాబు రాసేంది. సర్కారు చెప్పింది సత్యం. దివాంజీ, దండోరా వేయించమనండి.

[దివాంజీ గుమాస్తాకు సైగచేస్తాడు. గుమాస్తా లోపలికి సైగ చేస్తాడు. వెంటనే దండోరా మనిషి దండోరావేయడం వినిపిస్తుంది. “వినండయ్యా వినండి : సర్కారు దండోరా : ఊళ్లో ప్లేగులేదు. ఎవ్వరూ ఊరు విడవనక్కరలేదు. జాతర జరుగుతుంది. సలక్షణంగా జరిగి తీరుతుంది” డప్పు వినిపిస్తుంది.]

‘ఊళ్లో ప్లేగులేదు. ఎవరూ ఊరునడలరాదు. జాతర చాలా వైభవంగా జరుగుతుంది. పరాయిఊళ్లోనుంచి జనం రావాలి.’ అని వార్తాపత్రికలలో ప్రకటించండి. జనం రావడానికి అడ్డంలేదని ఇక్కడ సర్కారు డాక్టరు గారి అభిప్రాయమనికూడా వ్రాసివేయండి.

డాక్టరు : నేను అలా చెప్పలేదండి దొరగారూ !

దొర : అలా చెప్పింది నేను. మీరుకాదు - నాకు తెలుసు. మీకు బుద్ధిఉంటే నాలాగే చెప్పేవారు; జాతర జరుగక పోతే ఖజానాకు వేలకువేలు గూపాయలు రావు. దేవునికి పూజఉండదు. జీతంలేకుండాపనిచేసేవాళ్ళు చావాలి. మీ అభిప్రాయంప్రకారమే కాసేంది; ప్లేగు ఉండే అనుకుందాం. ఎంతమంది మరణించవచ్చు? ప్లేగులేక పోయినా కొందరుజనం చావనేచస్తారు; తర్వాత కొందరు ముసలివాళ్ళు చస్తారనుకుందాము; ముసలివాళ్ళు చస్తే, చెత్త తొలగిపోయినట్టు; ఆమీద కొందరు ఆడ వాళ్ళు చావనచ్చు. వాళ్ళు ఉంటే గడించేదిలేదు,

కూడు దండగ ! ఇంకా కొంతనుంది చిన్నపిల్లలు చావ
వచ్చు; పిల్ల వాళ్ళు చచ్చినా ఉయ్యాలలేమీ ఖాళీకావు.
హిందూదేశం జనాభాలెక్కలు విన్నారా? పది సంవత్స
రాలలో 43 కోట్లు 43 కోట్లు అయింది.

డాక్టరు : బీదాసాదాగతి యేమిటి దొరగానూ ?

దొర : బతకడం కష్టమైనప్పుడు చావడమే సుఖం వాళ్ళకు;
చస్తే చింతే ఉండదు.

డాక్టరు : అది సరేలేండి దొరగానూ, డబ్బుగలవాళ్ళెవ
రైనా.....

దొర : వాళ్ళలో ఎవరు చస్తే ఏమిటి ? డబ్బు ఉండేదికాదు!
వాళ్ళు దొంగలకు ముచ్చలకూ భయపడాలి. రోగ
భయమే వాళ్ళ కెప్పుడూను ! పెద్దవాళ్ళు చస్తే చిన్న
వాడికి ఆస్తి చేతికి వస్తుంది; పిల్లవాళ్ళు చస్తే భాగం
మిగిలిపోతుంది.

డాక్టరు : దొరగానూ, తమహృదయం రాతిగుండె అయి
పోయింది.

దొర : డాక్టరుగానూ ! ధర్మం ! ధర్మం ! డాక్టరుగానూ !
ధర్మం నిలవరాదు. దేవపూజ, ఉత్సవం కొనసాగాలి.
అంతకూ మీరి కొన్ని ప్రాణులు చస్తాయనండి.
దానిని సహించకతప్పదు. జాతర నిలచిపోతే సంస్థానం
గుండె నిలిచిపోయినట్టు. యజమానిజీతం నిలిచిపోతే, ఇం
ట్లోవాళ్ళు తినేదేమిటి ? ఇప్పుడైనా తెలిసిందా ? ప్లేగు
లేదు - ఔనా డాక్టరుగానూ ?

[గుమాస్తా దివాంజీచేతికి తంతి అందిస్తాడు]

దివాంజీ : బొంబాయినుంచి తంతి వచ్చిందండయ్యా.

డాక్టరు : సమయానికి వచ్చింది.

దొర : సర్కారు వైద్యశాఖవారు ఏమంటారు ?

దివాంజీ : (గాబరాతో) "Rats plague infected". ఎలుకలు ప్లేగుగంటల్లవేనట దొరగారూ.

దొర : (కోపంతో చింపిపారేయండి ఆ కాయితం. (దివాంజీ వెంటనే అలాచేస్తాడు). ఇక్కడి ఎలుకలసంగతి ఢిల్లీ కేమి తెలుస్తుంది? దివాంజీ, ఊరిబైటి నడ్డెవాళ్లు ఉన్నారా, అందరూ చచ్చారా? వాళ్లు రోజూ ఎలుకలనే తింటారుకదా! అదే నిజమైన పరీక్ష. బొంబాయికి ఏమి తెలుస్తుంది?

దివాంజీ : వాళ్లలో ఎవళ్లేనా చచ్చిఉంటేనండి ఇక్కడికి ఏడ్పు వినిపించేదండీ. మరేమిటి? అందరూ చావడం నల్ల ఎవరూ ఏడవడంలేదో ఏమో! బ్రతికిఉండేవాళ్లు కదా చచ్చినవాళ్ల కోసం ఏడవాలి!

దొర : ఆ సంశయం వద్దు. అలా ఉంటే ఊరికిఊరే బొబ్బలు పెట్టేది. ఊళ్లో ప్లేగులేదు. ఇదే నిజం జాతర జరిగి తీరాలి. ఔననండి డాక్టరుగారూ!

[వెలుపల దూరంలో "అయ్యో మహారాజా!" అనే ధ్వని వినబడుతుంది.]

ఏమి టీ కేకలు?

గుమాస్తా : ఎవడో కూర్చుడు ప్లేగుతో మరణించాడటండి దొరగారూ!

దొర : ఎవరన్నాడు ప్లేగని ! ఈ రాచనగరులో నా ఆజ్ఞ లేనిదే ప్లేగూ రాకూడదు; ఎవరూ రాకూడదు. నేను “ప్లేగు ఉంది” అనేవరకూ, ఎవ్వరూ ‘ప్లేగు’ అనేమాటే ఎత్తకూడదు. దివాంజీ, ఏమి టా గోల వెలుపల !

దివాంజీ : ఎవరో మరణించిఉండాలండీ.

దొర : ఏమైందట ?

దివాంజీ : నట్టి ప్రాణంబకటి పోయిఉండాలి ! అంతేనండీ !

దొర : గంట్లు పుట్టాయా వాడికి ?

దివాంజీ : పుట్టినా కురుపులో, బిళ్లలో అయిఉంటాయండీ.

డాక్టరు : కురుపులనల్లా, బిళ్లలనల్లా ఎవరూ చావరండీ.

దొర : బలే, పెద్ద పరిశోధనచేశారు ! చావకూడదనుకున్న వాళ్ళు కురుపులు, బిళ్లలు లేచేట్టు చేసుకొంటేసరి అనండి ! బలే డాక్టరు !

డాక్టరు : నేను అలా అనలేదు దొరగారూ ! నట్టి కురుపులు బిళ్లలనల్లా ఎవరూ మరణించరు అన్నాను.

దొర : అది సరేతే. దేనినుంచి చచ్చిఉంటారో చెప్పండి.

డాక్టరు : చూడకుండా పెట్టకుండా చెప్పడానికి నే నేమి జ్యోత్యుష్టో దొరగారూ ?

దొర : ఇది చెప్పడానికి జ్యోతిషమెందుకు ? ఎవరో ఏడ్చారు అన్నపూదట మరొకరెవరో చచ్చారు. ఈ తర్కం సరేందేకదా ! కారణంలేకుండా చచ్చిఉండరు.

దివాంజీ చెబుతున్నాడు ప్రాణంపోయిఉండాలని. దాని క్కూడా కారణమేమిటి ?

డాక్టరు : సర్కారువారు ప్లేగులేదు అన్నప్పుడు తనకు ఎక్కడినుంచి ఈ గంట్లువచ్చాయో అని అదరిపడి మరణించిఉండాలి.

దొర : సెబాష్ డాక్టరుగారూ ! మీరు చెప్పిందే సరి. ఊళ్లో జనం ప్లేగుభయంతో చస్తున్నారు - ప్లేగుతో కాదు. దీవాంజీ, దండోరా వేయించండి. “ఊళ్లో ప్లేగు లేదు. ప్లేగుకు ఎవరూ భయపడగూడదు. చచ్చినా భయపడరాదు. జాతర వైభవంగా జరుగుతుంది.” అని చాటించండి.

దీవాంజీ : చిత్తం, అలాగేనండి.

(గుమాస్తాకు సెగచేస్తాడు. గుమాస్తా లోపలికిసెగచేస్తాడు వెంటనే దండోరామనిషి చాటింపు వినబడుతుంది. “వినండయ్యో వినండి. సర్కారు దండోరా. ఊళ్లో ప్లేగు లేదు. ప్లేగుకు ఎవ్వరూ బెదరకూడదు. చచ్చినా బెదరకూడదు. జాతర జరిగి తీరుతుంది.” డప్పు చప్పుడు. అది నిలిచిన మీదట “అయ్యో మా రాజా” అని ఏడుపువినిపిస్తుంది.)

దొర : మళ్ళా ఎవరు చచ్చారు ? ఏడిస్తేమాత్రం చచ్చిన వారు లేచినస్తారా ? ఈ అవివేకులకు ఏమీ తెలీదు. డాక్టరుగారూ, వీడు ఎందుకు చచ్చిఉంటాడు ?

డాక్టరు : వెనకటివాడు చచ్చినప్పుడు తక్కినవారు ఏడ్వడం విని వీడు గుండె పగిలి చచ్చిఉండాలి.

దొర : నహవ్వా డాక్టరుగారూ ! మీరు పెద్ద గండంలాంటి సమయంలో నాకు పెద్ద సహాయంచేస్తున్నారు. దీవాంజీ !

ఎవరు చచ్చినా ఎవరూ ఏడవకూడదు— ఈ జాతర అయ్యేవరకూ అని దండోరా వేయించమని చెప్పండి.

(దివాంజీ గుమాస్తాకు సైగచేస్తాడు. గుమాస్తా లోపలికి సైగచేస్తాడు. వెంటనే దండోరా మనిషి చాటింపు వినబడుతుంది. డప్పుచప్పుడు : తర్వాత “వినండయ్యో వినండి. సర్కారు చాటింపు. జాతర జరిగి తీరుతుంది. ఈలోపల ఎవరుచచ్చినా ఎవరూ ఏడ్వరాదంటయ్యో ఏడ్వరాదు.” మళ్ళీ డప్పు చప్పుడు.)

నాకు జాతరచింత; జనానికి చచ్చే తొందర.

గుమాస్తా : చిత్తం. కొందరు ఊరువిడిచి పోతున్నారు; వాళ్ళ బళ్ళను అధికారులు అటకాయించారట; ఏమి చేయమని సెలవు ?

దొర : ఆ జనాన్ని ఊళ్లోకి పంపినేయమని చెప్పండి. ఊరి వాళ్లే భయపడి పరుగెత్తిపోతే, పరాయి ఊళ్ళవాళ్లు ఎలా వచ్చి చస్తారు ? అదేమీ పనికిరాదు. “ఊళ్లో ప్లేగులేదు. ప్లేగుకు ఎవరూ భయపడరాదు. భయపడితే చస్తారు. చచ్చినా ఏడవరాదు.” అని ఊరిజనానికి తెలిసేలాగా దండోరా వేయించండి.

(దివాంజీ గుమాస్తాకు సైగచేస్తాడు. గుమాస్తా లోపలికి సైగచేస్తాడు. వెంటనే దండోరా మనిషి చాటింపు వినబడుతుంది. డప్పు చప్పుడు : తర్వాత ఊళ్ళో ప్లేగు లేదు. ప్లేగుకు ఎవరూ బెదిరకూడదు. బెదిరితే చస్తారు. చచ్చినా ఏడవకూడదయ్యో ఏడవకూడదు. డప్పు చప్పుడు. తర్వాత ఒక సిపాయి గుమాస్తాకు ఒక కాయి

తం అందిస్తాడు. గుమాస్తా దానిని దివాంజీచేతికి ఇస్తాడు.)

దివాంజీ : (చేతిలోనికాయితం చూస్తూ) పొద్దుటినించి ఐదు మంది మరణించారట! కారణం తెలియదు అని అంటున్నారండీ సర్కారు అధికారులు,

దొర : ఆశ్చర్యం! ఆశ్చర్యం! ఎంత తొందర? ఎంత తొందర? ఈ చచ్చే మహారాజులు జాతరఅయ్యేవరకు కాస్త ఓపికపడితే ప్రాణాలు ఎగిరిపోయేవా? జనానికి తెలివి తేటలే తక్కువ. ఏమిటి? యమునిఊళ్లోనూ జాతరజరుగుతున్నదా? ఇదంతా వింటూంటే నా తల వేడెక్కింది. ఏమిటి? కారణమేమిటంటారు డాక్టరు గారూ?

డాక్టరు : ఒకటి ప్లేగు -

దొర : ఛీ! ఛీ! నేను దానిని ఒప్పుకోను.

డాక్టరు : మరోటి, ఉదయంనుంచి ఎడతెరిపిలేకుండా దండోరా విని విని జనం ప్రాణాలు పోగొట్టుకుంటున్నారేమోనండి!

దొర : హాస్యంచేయడంలేదుకదా డాక్టరుగారూ! దివాంజీ, డాక్టరుగారు అన్నది బాగుందంటావా?

దివాంజీ : చిత్తం. ఎందుకు ఉండరాదు? ప్లేగు ఉండవచ్చుననే అబద్ధపు బెదురుతో జనం గుండెలుకొట్టుకొంటూ ఉండాలి. తమ నోటినుంచి ఎక్కడ ప్లేగునేమాట అబద్ధంగానైనా జారిపోతుందో అని నిజంగానే భయంపుట్టి, గుండెలు మరింత కొట్టుకుంటూఉండాలి. గుండెకొట్టుకునే

ధ్వనితో పైనుంచివచ్చే దండోరాధ్వని చేరి దండోరా
చప్పుతో గుండెచప్పుతో తెలియక గుండెలుకొట్టుకొని
కొట్టుకొని ప్రాణాలుఎగిరి, మనుష్యులుకూడా బంతు
ల్లాగా ఎగిరిపడుతూఉండవచ్చు దొరగారూ !

దొర : డాక్టరుగారూ, ఇది నిజమేనంటారా ?

డాక్టరు : నిజంగానే ఉంటే ఇలా ఉండాలని మా వాదం
దొరగారూ !

దొర : ఇదంతా విని, నా గుండె కొట్టుకుంటుంది.

డాక్టరు : జాతర ఆలోచనతో అలా అయివుంటుందండీ.
నిజంగా మీ గుండెలు ఎగిరెగిరిపడాలి దొరగారూ!

దొర : (నొసలు తాకుతూ) నా నొసలు వేడెక్కినట్టుఉంది.

దండోరావేయించడం ఇక వద్దని చెప్పండి. జాతరకు

ఏర్పాట్లన్నీ సాగనీండి. జాతర తప్పకుండా జరగాలి.

డాక్టరుగారూ, నా ఒళ్ళు వేడెక్కిందేమో చూడండి.

డాక్టరు : (చూచి) దొరలదేహం వెచ్చగానే ఉండాలి.

దొర : (తననాడి తానే చూచుకొని) నా నాడి ఇంతగా
కొట్టుకుంటుందేం ?

డాక్టరు : రాజనాడి. అడిగేదేమిటి ? రణాంగణానికి బయలు
దేరిన గుర్రంలా కదంకోక్కుతుందండీ.

దొర : నా దేహం ఎందుకో వణికిపోతుందే !

డాక్టరు : దొరగారూ, అది జాతర ఉత్సాహం.

గుమాస్తా : (సిపాయి పిలుపు విని లోపలికి వెళ్ళి
వచ్చి) దొరగారూ తెలుగువారిసందులో ఇద్దరు బడుగు

బాపలు చచ్చిపోయారట. వారింట్లోనూ ఏ గంట్లూ
(ముల్లెయూ) లేవటండీ !

దొర : మన ఇల్లేమిటి రాచయిల్లా లేక యమగాజునుంకపు
టిల్లా ? చచ్చినవారిని శ్మశానపు దారిపట్టమనండి ఊరికే.
ఒక్క కూలివాడు చచ్చినా ఇక్కడ ఎందుకూగోల?
ఒక్కఎలుక చచ్చినా ఇక్కడ గోలా? ఊరంతాచచ్చినా
జాతర ఆగదు. ఎవరు చచ్చినాసరే ఇక నాకు
తేలుపకండి. నేను వినలేను.

[సిపాయిపిలుపు విని గుమాస్తా లోపలికివెళ్ళి తిరిగివచ్చి దివాంజీ
చెవిలో గుసగుసలాడుతాడు.]

దివాంజీ : దొరగారూ, ఆవైపు గదిమధ్యన ఒక ఎలుక
ఊరికే పడివుందటండీ.

దొర : చచ్చిందా?

దివాంజీ : ఏమో తెలీదండీ. ఎవరి అడుగుల చప్పుడుకూ
అది బెదిరి కదలడంలేదుట !

దొర : చప్పుడుచేయకుండావుంటే అది ధైర్యంగా వెళ్ళిపో
వచ్చుకదా!

దివాంజీ : చి తం. అది జంతువు. దానికి అంత వివేకం
ఉన్నట్టు తోచదండీ.

దొర : పిల్లిని వదలిచూచారా?

దివాంజీ : ఆ ఎలుక పడేవేళకు గదిలోనుంచి పరిగెత్తిపోయిన
రెండుపిల్లులు మళ్ళీ పత్రాలేవుటండీ.

దొర : ఆ ఎలుకలను ఇప్పటికిప్పుడే తంతిద్వారా మద్రా
సుకు పంపండి.

డాక్టరు : చిత్తం; వైర్ లెస్ లో పంపితే మంచిదికాదటండీ?

దొర : మీకు వెర్రి డాక్టరుగానూ! అది ఎలా సాధ్యం?

డాక్టరు : తమరు చెప్పినట్టు తంజిలోమాత్రం సాధ్యమా దొరగానూ?

దొర : (ఉద్వేగంతో) నేను అలా చెప్పానా? నా మనస్సు స్థిమితంగాలేదు. దివాంజీ, ఆ ఎలుకకు అంత్యక్రియలు జరిపించండి. (దివాంజీ వెళతాడు.) డాక్టరుగానూ! నాకు జ్వరం వచ్చిందేమో?

డాక్టరు : ఆవిధంగానే శోస్తూవుండాలండీ దొరగానూ.

దొర : ఇది ప్లేగుజ్వరంగా ఉండివుండదు కదూ?

డాక్టరు : తాము దొరలు; సామాన్యజనులలాగ చెబు తూంటే ఎలా? ప్లేగే తీవ్రపడు ప్లేగుజ్వరమా?

దొర : మీకు ప్లేగుభయం లేదా?

డాక్టరు : చిత్తం. లేదండీ. నేను ప్లేగు ఇంజక్షన్లు వేయించు కున్నానండీ.

దొర : ఎందుకు వేయించుకున్నావు, ప్లేగులేకుండా ఊరి కేనే ?

డాక్టరు : ఆ ఆలోచన వేయించుకున్న తర్వాత నాకు కలిగిందండీ.

దొర : (ఆత్రంతో) నాకును "డా" ప్లేగుఇంజక్షన్లు వేస్తారా డాక్టరుగానూ?

డాక్టరు : ఊరి కేనే ఎందుకండీ దొరగానూ.

[దివాంజీ తిరిగివస్తాడు.]

దొర : ఆ ఎలుక పడినప్పటినించి నా మనస్సుకు భయంగా వుంది.

డాక్టరు : ఆ ఎలుక ప్లేగుఎలుకై వుండదండీ.

దొర : ఏ దేవుడు చెప్పాడండీ మీకు అలాఅని?

డాక్టరు : “రాజా ప్రత్యక్షదేవతా!” వేరే యెవరు? ఊరి లోనే ప్లేగుఎలుకలు లేనప్పుడు దొరగారి నగరులోకి ఎలా వస్తాయండి?

దొర : అయితే మీరే మొదట చెప్పలేదూ ప్లేగు ఎలుకలు ఉన్నాయని?

డాక్టరు : చిత్తం. అప్పుడు నాకు బుద్ధిలేదండీ.

దొర : బొంబాయి సర్కారు వైద్యశాఖవారూ అలాగే వ్రాశారు గదా! దివాంజీ అంతేకాదా?

దివాంజీ : చిత్తం. వారేమో అలాగే అన్నారండీ.

డాక్టరు : లోగుట్టు పెరుమాళ్ళ కెరుక! దొరగారి ఎలుకల సంగతి దొరగారికే తెలుసు.

దివాంజీ : (చేతిలోని ఒక కాగితం చూచి) ఏదో పత్రికలో “ఆ వెర్రిపాలెంలో జాతరకు సన్నాహం హెచ్చుగా జరిగింది; ఊరిలో రోగమూ హెచ్చువుతున్నది” అనేవార్త ప్రకటించబడిందటండీ.

దొర : (కోపంతో) ఏమి ముద్రాదాక్షిణ్యమిది? దయ్యమంత తప్పు! ఇంకేమి చావాలి? ఆ పత్రికకు సవరణ పంపండి. రోగంకాదు, యోగమని. రోగంట! రోగం! సరిపాదకులకేముంది! రోగమూ వార్తే, యోగమూ

వాగ్దే. వారి ముల్లేమిపోతుంది? (ఒక్కసారిగా నిశ్శబ్దం పోయి) నా చేతులూ కాళ్ళూ పోయాయి డాక్టరుగారూ! డాక్టరు : దొరగారూ, తాము ధైర్యవంతులు. ఒక్కమాట మీద నిలిచేవారు. ఆడినమాట తప్పే తత్వం కాదు తమది.

దొర : పోయి మంచంమీద పడిపోవాలని అనిపిస్తుందండీ. డాక్టరు : తాము పడిపోతే, జాతరకూడా పడిపోతుంది దొరగారూ.

దొర : తల తిగుగూతుందండీ !

డాక్టరు : చిత్తం. తమ ఆలోచనలప్రభావం అంతే.

దొర : కండ్లు మండిపోతున్నాయి.

డాక్టరు : చిత్తం, తమదృష్టి అంత తీక్షణం.

దొర : నోరు ఆరిపోతున్నది.

డాక్టరు : ఏమీ ఫరవాలేదండీ దొరగారూ.

దొర : డాక్టరుగారూ; మీ శాంతం నేను సహించలేను. నా కేమోలయింది. పరీక్షించిచూడండి.

డాక్టరు : పరీక్షించి ఏమి చూడమంటారు దొరగారూ? పైనే తెలుస్తున్నది. చచ్చినవారి వార్తలు ఉదయంనుంచి వినివిని భ్రమకలిగి ఉంటుందండీ.

దొర : అలా అంటే ఎలా? ప్లేగు అనేనా?

డాక్టరు : ఆమాట నేను అనలేనండీ! దొరగారు చెప్పనచ్చునండీ.

దొర : (ప్రక్కమీదికి పొర్లుతూ) డాక్టరుగారూ, ప్లేగునే మాటకు ఎంత భయపడుతున్నారు?

డాక్టరు : నాకు ప్లేగుభయం లేదండీ. మీ భయమేనండీ.

దొర : భయపడకుండా చెప్పండి; నాకు ఏమైఉంటుంది ?

డాక్టరు : ప్లేగండీ.

దొర : (ఒక్కసారిగా లేచి) నాకు ప్లేగు తగిలించా ?
(వికారంగా) ఊళ్లోని ఎలుకలన్నింటినీ చంపివేయండి.
దివాంజీ, ఎలుకలు ఎక్కడున్నాయి ? (సక్కమీదికి
వాలిపోతాడు.)

దివాంజీ : చిత్తం. దొరసానిగారు లోపలికి రావడానికి అను
మతికోసం కాచుకునివున్నారండీ. జనం ఊరువిడువడానికి
కాచుకుని ఉన్నారండీ.

దొర : దివాంజీ, ఇక నేమి దేవునిజాతరో; దొరగారి ప్రేత
యాత్రో ! డాక్టరుగారూ ఊరుజనానికి ఊరునదలనుని
చెప్పండి; జీవునియాత్ర జరుగనీయండి డాక్టరుగారూ.
మీకు బుద్ధిలేదు. భయపెడితే భయపడిపోతారు.
చచ్చినా సత్యం వదలరాదు. నేను చెబుతున్నాను—
ఇది ప్లేగు.

డాక్టరు : సర్కారు చెప్పిందే సత్యం దొరగారూ.

[దివాంజీ ఈ విషయం తెలుపడానికి వెళతాడు. లోపల 'మన
మహారాజుగారు బహుకాలం మనలి' అంటూ జనసమూహం నినాదాలు
వినిపిస్తాయి.]

వార్షికోత్సవం

ర చ య త :

శ్రీ 'పర్వతవాణి'

[పర్వతవాణి నరసింగరావుగారి కావ్య నామధేయం “పర్వతవాణి”. వీరు పెక్కు నాటకాలు రచించారు. రచించిన నాటకాలలో పెక్కు రంగస్థలం ఆరోహించి జనప్రియమయ్యాయి. “బలానికి ఇవతలిమందూ ఉండనీ, వెలుపలి హిమోగ్లాబిన్ కూడా ఉండనీ. పాపాయి పుష్టి పొందనీ,” అనే దృష్టిగల వీరు ప్రసిద్ధాంగ్ల హాస్యప్రధాన నాటకాలను కన్నడంచేశారు. ఇటీవల స్వతంత్రనాటకాలూ రచించారు. “వార్షికోత్సవం” ప్రముఖ రష్యన్ రచయిత చెకోవ్ “ఆనివర్సరీ”తో ప్రేరితమైంది.]

పాత్రలు

విక్రమ్	...	జనరల్ మేనేజరు, లక్ష్మీ బ్యాంక్ లిమిటెడ్.
రత్నం	...	ఆయన ధర్మపత్ని
రంగన్న	...	బ్యాంక్ హెడ్ అకౌంటెంట్
పార్వతమ్మ	...	ఒకావిడ
బ్యాంక్ కాషియరు	—	గుమాస్తా
దర్బాన్ సింగు	—	ప్రతినిధివర్గసభ్యుడు

దృశ్యం - బ్యాంక్ జనరల్ మేనేజరు ఆఫీసు గది

వ్యాప్తి : ... ముప్పావుగంట

వార్షికోత్సవం

[లక్ష్మీబ్యాంక్ లిమిటెడ్, జనరల్ మేనేజరు విక్రమ్ గారి ఆఫీసు గది. ఎడమవైపుతలుపు అవతల బ్యాంకు. వెనుకతలుపు అవతల దై రెక్టర్ల మీటింగుగది. వారు బ్యాంకి వార్షికోత్సవం సందర్భంగా విక్రమ్ ను అభినందిస్తున్నారు. మాటలు, నవ్వులు, కరతాళధ్వనులు ఇత్యాదులు వినబడుతాయి. ఎడమవైపుతలుపుదగ్గర నిలబడి, హెడ్ అకౌంటెంట్ రంగన్న అవతల ఉన్న ఇతరోద్యోగులతో]

రంగన్న : ఏనుంగోయ్, ఏనుంగోయ్, సారిడాన్, సారిడాన్ అని వేయిసార్లు నాలుకపీక్కున్నాను? చుట్టూ చీమలపుట్టంతమంది ఉన్నారు. ఒక్కడిచెవుల్లోను పడలేదేమండీ, నా అనుపులు? ఏమండీ క్యాషియర్, మీకు మీ దొరగారికి ప్రతి పావుగంటకూ కాఫీ, సిగరెట్ టెప్పించటంలో ఉన్న శ్రద్ధ, ఉత్సాహం, ఆ దొరగారి తలలో మెదడునింపడానికి ఇక్కడ ఉన్న ఈ హెడ్ అకౌంటెంట్ రంగన్న తల పగిలిపోతున్నా కాస్త సారిడాన్ టెప్పించమనేసరికి ఎక్కడ మాయమైపోతాయయ్యా? జాగ్రత్త! నచ్చేనెల మీ ఇంక్రిమెంటు— ఇంకా నా కలానికి జీనండంది. తక్షణం పంపండి. దానితోపాటు ఇన్ని నీళ్లైనా పంపండి...

(వెనక్కు తిరుగుతూ)

ఆటలు! అక్కడ ఆటలాడుతారు మీరు అలంకారం చేసుకొని, నేను చుస్తూంటా నిక్కడ. పాడైంది, ముక్కి

పోతున్న ఈ దేహం, అయినా ప్రారబ్ధకర్మ ఎక్కాలు
మరచిపోవు.

(తనకుర్చీలో కూచుంటూ)

ఈ అనిష్టంనుంచి నాకు ఎప్పుడు విరుగదో తెలీదు;

(నశ్యండ్బీబ్బి లాక్కుని)

వీళ్ళకు వార్షి కోతనం, నాకు వర్షాబ్దికం.

(లోపల డైరెక్టర్లకరతాళ ధ్వనులు)

తటండి తటండి చేతులు. తటలకు తటలు ఫలహారాలు
భావీచేస్తూ, అదేమి డైరెక్టర్! అదేమి
మీ నేజరుకు గౌరవమో! అదెంత పూయించు
కుంటూ రీ మంకుమసి అతనిచేతుల్లో! మీరే ఈ లక్షణం!
ఇక సాయంకాలం జనరల్ బాడీ. పాపం! హెడ్ లేని
వట్టి బాడీ. దానిముందు ఇతని ప్రసంగం. “బ్యాంకు
వెనుక - నేడు - ముందు” విషయం. నిప్పుపెట్టు వీని
యోగ్యతకు. నేడు పందిలాగ పెరిగున్నాడుకాని,
బ్యాంకు వెనుకేమి కన్నాడు, ముందేమికన్నాడు,
కాపలావారిగూడు, నీటితొట్టి తప్ప! వీడుచేసే
అమోఘభాషణానికి అన్ని అంకెలు, అంశాలు నింపి
ఒక డ్రాఫ్ట్ వ్రాసిపెట్టే తక్కిందంతా చేసుకుంటాడట
వీడు! ఏమ్మిగిలింది- వీడు చేసుకనేది? వీడిపిండా
కూడు! ఈ కామాతీసి అక్కడ పెట్టాడు. ఆ ఫుల్ స్టాప్
తీసి ఇక్కడ పెట్టాడు. నా ఇన్నిళ్ళన్నీ రబ్బరుతో చెరిపి
పెన్నుతో తనసంతకం గీకాడు; ఆ ఆడపైపిసును పిలి

పించి టపటపా అనిపించుకొని దాచుకున్నాడు; ఆ షేర్
హోల్డ్స్ గొర్రెలముందు గడగడా కక్కేశాడు.
పూలహారాలు వేయించుకొన్నాడు; బాకేలు పుచ్చు
కున్నాడు; తన మీసాల అలవెన్సు అని వ్యాన్ లైన్
కోసమూ, తన పెళ్ళాం కొప్ప అలవెన్స్ అని షేర్
పిన్నలకోసమూ, అలవెన్సు నూరురూపాయలు
మోల్చించుకొన్నాడు; మీసం తిప్పకున్నాడు. “ఎవ
ళ్ళీను, విక్రమ్” అని! ముగిసిపోయింది వీడి వార్షిక
తీర్థం! ఈ తీర్థము ర్షికమాదిత్యుని వైభవం
విజృంభణలో నే నిక్కడ దగ్గుకుంటూ, మూల్గుకుంటూ,
భస్తూ పడుతూ, పగలంతా ఇక్కడ, రాత్రంతా ఇంట్లో
కళ్ళకు కలికంపెట్టుకుని, కూడిందే పదింటికీ ఒకటి,
ఇరవైయింటికీ రెండు అంటూ రూపాయణాపైసలను-
కాయితాలమీద. పాడైపోనీ, నాపాటికి నేను ఊపిరి
వదులుకుందామూ అంటే ఆ పాణిగృహీతి పిశాచి
కాంపు, “దీపం ఆర్పండి అంటే, నాకు నిద్రరాదూ”
అని. గుమాస్తాల కసలు పెళ్ళాలెందుకో నాకైతే అర్థం
కాదు. (నిట్టూరుస్తూ)

హు... హు... దేవుడు ఎంత అదిమి అదిమి
పెట్టాడో నాకు ఆయుస్సు; ఈ కర్మఫలం ఇంకా ఎంత అనుభ
వించాలో!

(పొడుం పీలుస్తూ)

రెండు మూడు ఐదు ఆరు పదకొండు ఎనిమిది పది
హేడు, ఏడు కేడు పదికి ఒకటి,

(యోచిస్తూ)

ఏమో చూద్దాం, “అంతా పూర్తిఅయ్యాక మున్నూరు
రూపాయలు బోనస్సు ఇప్పిస్తాను” అన్నాడుకదా,
వరాహమూర్తి! నిజంగా ఇప్పిస్తానో, అది గానుగెద్దు
ముక్కుకు పనసపండ్లో, చూద్దాం.....

(అంకెలు కూడుతూ)

ఒకటీ, ఒకటీ ఎనిమిదీ తొమ్మిది పదిహేను.....

(యోచిస్తూ)

ఆ... పనసపండ్ల? ఇవ్వకుండా పోనీ... వయస్సు
అరవై అయినా, పుట్టింది ఆరో నెలలో. తెక్కా గిక్కా-
చిందరవందరచేసి, తలపైన అభిషేకించి అవతలికి వెళ్ళి
పోయానూ అంటే, ఆరువందలమంది అకౌంటెంట్లు
రానీండి? తల్లక్రిందులుగా ఎగిరిమొగ్గనేయనీండి! లారీ
లేస్కొని వెదుక్కుంటూరాగా ఈ లక్ష్మీబ్యాంక్ డైర
క్టరు డైరక్టర్ సీగేచేలినందుకు, మాయింటికి “రంగన్న
గానూ” అంటూ తలుపుతడుతూ, వెండిపళ్ళెంలో
మున్నూరు, మీద ఇన్నూరు తప్ప కానుక పెట్టుకొని?
హూఁ.

[డైరక్టర్ల చప్పట్లు విని రేగిపోయి, తనూ రెండుచేతులూ మీది
కెత్తి చప్పట్లు చరుస్తూ]

హూఁ హూఁ. చేర్చుకోండి, చేర్చుకోండి, నా చప్పట్లూ!
(నొసలు కొట్టుకుంటూ) హయ్యో, హయ్యో డైర
క్టరూ! డైరక్టరూ! బస్సుకండక్టర్లయినా.....

విక్రమ్: (లోపల) మంచిది మంచిది, తమ అభిమానం (వెనుక

వైపు తలుపు వద్దకు వచ్చి) నమస్కారం. (చంకలో పుంజే గంధపుకర్ర పెట్టెను చూపుతూ) మీరు చేసిన గౌరవాన్ని నా జన్మపర్యంతం స్మరిస్తూవుంటాను. (ముందుకు వినయంగా ఒంగుతాడు. చప్పట్లు. మళ్ళా ఒంగి, వెనక్కు తిరిగి, రంగన్న వైపు రాగా, రంగన్న లేచి నిలబడగా) హా-హో! రంగన్న గారూ! (కబ్బిన ప్రతిమలాగ నిలబడి) ఎలావుంది? (నవ్వు విరజిమ్ముతాడు.)

రంగన్న : చాలా బాగుంది సార్. పూలహారాలు, బొకే, చందనపు కర్రపెట్టె - దంతపు పనితనం చాలా బాగుంది సార్.

విక్రమ్ : (నవ్వి) ఎవరికోసం బాగుంటుంది? (మీసం మెలి వేస్తూ) ఎవరేనో, విక్రమ్! రంగన్న గారూ, ఈ వార్షిక కోత్సవం గుర్తుకోసం - నాకు చాలా ఆనందమైపోయింది. ఈ దినం, మీ ఒళ్ళుతాకి వీపు తడుతాను. (వీపు తడుతూండగా)

రంగన్న : భూమిదేవీ, నోరు తెరు. నేనిక బ్రతకనక్కరలేదు.

విక్రమ్ : రంగన్న గారూ!

రంగన్న : అంతకాక మరేమి సార్? నిత్యం పొట్టమీదపడు తూన్న సెబాష్లు నేడు వీపక్కిన తర్వాత, భూమ్మీద ఇంకా బ్రతికి ఏంకావాలి సార్?

విక్రమ్ : (నవ్వి) ఏమైనా, కుట్టకుండా వదలరుకదా మీరు! అదికాదండీ, రంగన్న గారూ, భూమిదేవి నోరు తెరిస్తే మాత్రం బ్యాంకు వదులుతుందా మిమ్మల్ని? ఆ, ఇంకా మీ సేవ ఎంతకానలసివుంది దీనికి, ఏంకథా! చూడండి,

నేను పూలహారమైతే మీరు నార. అథవా, నేను పూలయితే, మీరు పరిమళం. వదలండి రంగన్న గారూ, వదలిపెట్టండి ఆ యోచన. లక్ష్మీబ్యాంకు అంటే ఢిల్లీ చెవులు వెడల్పయ్యాయట, మీ సేవే కదూ కారణం? అంటే నేను కష్టపడలేదనికాదు; పడ్డాను. పడుతూ వున్నాను. ఇంకా పడతాను. (మీసాలు మెలివేస్తూ) ఎవర్నోను? విక్రమ్! అది సరేలండి! ఈ సాయంకాలం జనరల్ బాడీకి నా ప్రసంగం ఎంతవరకు వచ్చింది?

రంగన్న : ఇంకా రెండుమూడుపుటలు కావచ్చు. ఆటంక మేమీ లేకపోతే, పావుగంటలో పూర్తయిపోతుంది.

విక్రమ్ : భేష్...భేష్...

[క్యాషియర్ మండిపోయేముఖంతో నీళ్లు, సారిడానూ టేబిల్ పైన కొడుతూ]

క్యాషియర్ : హెడ్ అకౌంటెంట్ గారూ, సారిడానూ, నీళ్లు.

రంగన్న : ఓ... మీరే తెచ్చారా? థ్యాంక్స్, థ్యాంక్స్.

విక్రమ్ : (వెనక్కితిరిగి, క్యాషియరుతో) ఏమండీ, క్యాషియర్, ఏమిటండీ యిది!..... సారిడాను! తలనొప్పా, రంగన్న గారూ?

రంగన్న : పగిలిపోతూఉందండీ, సార్....

విక్రమ్ : నాన్ సెన్స్... ఏమీ అర్థంకాకుండా వుండే! నేను సాయంకాలం ప్రసంగంచేయాలి. ఇప్పుడు మీరు తలనొప్పిరావడమా? ఛి! ఛి! మరి, క్యాషియర్, పిల్లు జతకు చన్నీళ్ళు తీసుకువచ్చారేం? ఆస్థమావారికి ఏమిటి

గతి? ఎఫ్ డెనుకూడా అనసరమయ్యేట్టు చేస్తున్నారు కదండీ! వేడివేడిగా కాఫీ పోప్పించాలని కోచనద్దూ? పోండి; పోండి, నో నో నో, ఏదో పనిచేయడంకాదండీ... నేర్చుకుంటాలి ముఖ్యంగా. పని దానికదే అవుతుంది. (వెళ్ళిపోతున్న క్యాషియరుకో) ఇదిగో చూడండీ, వీరి తలనొప్పి ఆఫీసులో వచ్చింది. డబ్బు పారివద్ద తీసుకో కూడదు సారిడానుకీ, కాఫీకీకూడా.

క్యాషియర్ : పోలుసును సార్. (వెళ్ళిపోతాడు)

విక్రమ్ : గంగన్నగారూ, కాఫీవస్తుంది. అంతలోగా కొంచెం సర్దుకుని, (గుమాస్తా సంతకంకోసం కాయితాలు తయారు చేస్తాడు) ఓ, ఏమిటండీ? సంతకమాండీ! ఈరోజూ? బృ-తే సతా యిస్తున్నారండీ మీరు. నా కళ్ళజోడు... (జేబు తడుము తాడు)

గుమాస్తా : పెట్టుకొనేవున్నాను సార్.

విక్రమ్ : (తాకి చూచుకొని) జోనాను. పెట్టుకునేవున్నాను. పోండి క్లాక్ - చూచుచుకదూ?... ఇక్కడే వుందికదా ఇనిషియల్స్... (తను ఇనిషియల్స్ చేసి) డే, బ్యాంకుది. హుసూరుగా ఉండాలి).....

గుమాస్తా : (వెళ్ళిపోతూ) పోలుసు సార్.

విక్రమ్ : అన్నట్టు, అబేమిటండీ, నోటా, డ్రాఫ్ట్?

గుమాస్తా : నోటు సార్.

విక్రమ్ : నోటు స గేనండి. పిషయం చెప్పరాదూ?

గుమాస్తా : సిద్ధలింగప్పగారికి ఇదే వేల ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ ఇన్వాయిట్ ఉంది.....

విక్రమ్ : హూఁ, సరే. ఇవ్వవచ్చుననా, ఇవ్వగూడదనా, ఏమి వాగ్వివాదం?

గుమాస్తా : ఇవ్వవచ్చునని వాగ్వివాదం...

విక్రమ్ : ఇవ్వండి మరి... ఊరికే ఐతే ఓటే, (విసుగు చూపుతూ) తర్వాత చూడండి, మరేకాయితా... తేకండి. నేను సాయంకాలానికి ఫ్రెష్ గావుండాలి.

గుమాస్తా : అలాగే సార్. (వెళ్ళిపోతాడు)

[క్యాషియర్ కాఫీతెచ్చి విక్రమ్ ముందు పెడుతాడు.]

విక్రమ్ : హూ...హూ... వారికి మొదట. పెద్దవానూ, నృద్ధులు. నాకు తర్వాత కానీ. (క్యాషియర్ ఒక కాఫీ కప్పు రంగన్న బల్ల మీద పెట్టి, మరొకకప్పు తన బల్ల మీద పెట్టగా) సూపర్ బార్ దే కదూ కాఫీ ?

క్యాషియర్ : ఔనండి సార్.

విక్రమ్ : (రుచిచూచి) స్లై ఎండిడ్.....స్లై ఎండిడ్.....
(తాగుతూ) చాల బాగుంది. ఇది పద్మాలుగోగ్లాసు ఈ రోజు తాగేది. అయినా రుచి కొంచెంకూడా తగ్గలేదు.
(త్రాగి రంగన్నతో) ఇంకా మీ గ్లాసు ఇలాగేవుండే! నేను చూడండి, ఎంత త్వరగా ముగించాను! నాకు కంటికిముందు పనివుంటే, చేతులకు ఛాందసం వుండదు.
(రంగన్న అసమాధానంతో చూస్తాడు.) ఊహలు...
నేను మిమ్మల్ని అనలేదు. తమరు నిదానంగా తాగండి, కాశంగా. మీరు వెళ్ళండి క్యాషియర్, సింగు నచ్చి తీసుకువెళ్ళుతాడు గ్లాసు.

రంగన్న : వద్దం...డి. (హొందరగా తాగడం మొదలుపెడు తాడు)

విక్రమ్ : ఛీ-ఛీ! వద్దండి (కాషియరుతో) మీరు వెళ్ళండి. (రంగన్నతో) ఛీ ఛీ, తాగనేతాగారా? ఇక్కడివ్వండి గ్లాసు, నేనే పెట్టాను. మనమంతా ఒక్కటే రంగన్న గారూ. ఎక్కడ, చూద్దాం...నరాలు ఇప్పుడు అంత ఉబ్బితేవు. దిగువన ఉండాలి తలనొప్పి. ఆ సారిడాన్ దొరకడం కొంచెం కష్టమేకాని, సిద్ధాపథం. ఎక్కడా నా ప్రసంగం! జాగ్రత్త. దీన్ని ముగించి నేను అఖిలభారత ఆర్థికసంఘం ప్రతినిధివర్గం పచ్చే పేళకు ఎలాఉండాలి! ఉంటాను. ఉండక ఏమిటి అంట? ఎవర్నోను, విక్రమ్! హాల్లో ఏదికావాలంటే అదే అడగనీ, సమాధానాలన్నీ గోళ్ళకొసగా నాట్లమూడుతూ ఉన్నాయి. మీరు వేసి ఇచ్చిన నోట్సును నూనుసాల్లు చదివాను నిన్న. ఇక్కడి హాల్లోను ఎలాగయినా పద్ధతితోవచ్చు. ఢిల్లీ వాళ్లు అంటే... ధైర్యమేమో ఉందనుకోండి. అయినా, నరాలుకొంచెం టపటప కొట్టుకుంటాయి.

రంగన్న : సార్, మీరు ఇలా మాట్లాడుతూఉంటే, నా ప్రసంగం—క్షమించండి, మీ ప్రసంగం...

విక్రమ్ : ఓహోను, ముందుకు సాగించండి. అయితే రంగన్నగారూ, అంతా చూచివేయండి ఒకసారి. నీటుగా ఉందికదా! ఆర్థికసంఘం లోపలికి వస్తూఉండగానే వాళ్ళ ముగిసిన అలాగే కొట్టివేయాలి. జనం అంటారు—నాకు కాయితాలు వ్రతాలమీదకంటే బల్లలమీది ఘోరి,

తలుపుచిలుకుల పాలిష్టు, నొకర్ల నెక్ పైలు, గేటుకావలి
వాని గడ్డం—వీటిపైన శ్రద్ధ జాస్తి అని; ఇవి చిన్నవిష
యాలు కావు, రంగన్న గారూ. ఇంట్లో నేను ఎలాకావా
లంటే అలాగే ఉంటాను...మురికిపాచో, చింపికోటో,
నూనెమరకల టోపీయో.....

రంగన్న : (తను పెట్టుకున్న టోపీ తాకి చూచుకొని)
క్షమించండి; మీ సూటిపోటి మాటల్లో...

విక్రమ్ : ఛ, ఛ, ఛ! మీతో సూటిపోటి మాట్లా.....?
ఛ-ఛ-ఛ...నేను మీసంగతి చెప్పలేదు రంగన్న గారూ...
ముక్కుమీద ఉంటుందికదా కోపం మీకు...నేను
చెబుతున్నది, స్వాభావికంగా ఉండవలసింది ఎలా అని.
(రంగన్న ఎనిమిదిరోజులుగా టౌరంచేసుకోసందునల్ల
గడ్డం మాసిఉంటుంది.) నేను ఇంట్లోనే ఉండేవాణ్ణి తే,
తిథి వార నక్షత్రాలు చూచే మంగలివాణ్ణి పిలిపించే
వాణ్ణి. బట్, ఇక్కడ అలా సాధ్యమా? ఇది బ్యాంకు!
అంతా క్లీన్ గా ఉండాలి. (నున్ననిగడ్డం నిమురుకుంటూ)
స్మూత్ గా పనులు అవుతూఉండాలి...(నేలపైపడిన ఒక
కాయితంముక్కను ఎత్తి మడుస్తూ) ప్రతిఒక చిన్న విష
యాన్ని శ్రద్ధగా గమనిస్తూ, లోటుపాట్లను (చిత్తుకాయ
తాలబుట్టలో వేస్తూ) చిత్తుకాయితాలబుట్టకు చేర్చి,
బ్యాంకుగౌరవాన్ని గౌరీశంకర శిఖరానికి ఎత్తాలి. ఇంగ్లీ
షులో 'టోన్' అంటారు చూడండి, అది చాల ముఖ్యం.
(చూపుడు వేలు ఆడిస్తూ) గౌరవధ్వని ఎలా వినిపించాలి!
(తెరుకొడుతూ) అది కాదు రంగన్న గారూ, ఎలాటిసమయం,

అఖిలభారత ఆర్థిక సంఘం ప్రతినిధివర్గంవారు వచ్చేస్తారు
...మీరు ఈ టోపీ, ముష్టరు, చి చి చి...ఒక కంబళి
కోటు.....

రంగన్న : ఊమించండి సార్. మీ ప్రతినిధివర్గంకన్నా
యేమిటి - అఖిలభారతంకన్నా నా ఆస్థమా నాకు
ముఖ్యం, ఊమించండి.

విక్రమ్ : అది సరే. అయితేమట్టుకు (మొత్తం) అందరూ
ఇలా అలంకరించుకొని ఉండేటప్పుడు మీ రిలా
ఫోటోలో కూర్చుంటే...

రంగన్న : నేను కూర్చోనండి సార్. నాకు అక్కరలేదు
మీ ఫోటో. వారు వచ్చేటప్పటికి నేను ఇక్కడ ఉండేదే
లేదు. సద్యా ఈ మీ పని ముగిస్తే — ముగిసేటట్టా
లేదు మీ మాటల్లో...

విక్రమ్ : నో నో ... వేగంగా ముగించండి. మిమ్మల్ని
డిస్టర్బ్ చేయను. ఏదీ వ్రాసినంతవరకు కాయితాలు
ఇటు ఇవ్వండి. దిద్ది టైపుకుఇస్తాను, పని అవుతూ
ఉంటుంది. (తీసుకుని తనబల్లవైపు వెళ్ళుతూ) ఇదేమి
టండి. ఎన్ని పేజీలు వ్రాసేశారండి ! టైపు చేయించినా
ఆరేడుపుటలు కానచ్చు...బట్...కావాలి. అంత...
జనరల్ బాడికి తక్కువగాఉంటే తూకం చాలదు. నేను
గనక మోస్తున్నాను ఈ కార్యభారం ! నాకు చాలు
చాలయింది. ఎంత అలసట, ఏమిటి...ఆఁ, మా వంట
వాడొకడు, ప్రారబ్ధం...నిన్న రాత్రి ఉల్లి పాయలపులుసు,
బంగాళదుంపలకూర - ఇడియట్, అపైన ఉలనల అప్ప

డాలు చాల బాగుంటాయిలెండి!... (లెక్కలు కూడు తున్న రంగన్నతో) రంగన్నగారూ, ఎంతండీ ఇప్పుడు ఉలవల అప్పడాలు నూరు ?

రంగన్న : (ఇది చెవిలోపడనట్టే తన లెక్కలు చూసు కుంటూ) నాల్గువేల మున్నూట ఏడుగూపాయలు—

విక్రమ్ : ఆ! ఏమిటీ, రంగన్నగారూ ?

రంగన్న : (అదరిపడి) ఆ ఏమిటీ ? ఏమైంది సార్ ?

విక్రమ్ : న...న...నాలుగువేల మున్నూట ఏడుగూపాయలా ? ఎక్కడైనా ఉంటుందీ ? ఒకటో ఒకటిన్నరో ఉండాలి, అంతేనండీ ... ఒంట్లో బాగాలేకపోతే మీరు...

రంగన్న : ఒకటో ఒకటిన్నరో! ఏమిటి సార్, మీరు చెప్పేది ? అలాఅయితే మన యీ లెడదర్జీ అబద్ధమే ?

విక్రమ్ : లెడదర్జీ ! కాదండీ, మన లెడదర్జీలోకి ఎందుకువస్తాయండీ ఉలవఅప్పడాలు ?

రంగన్న : ఉలవఅప్పడాలా ! జనరల్ మేనేజరు గూముకు ఎందుకు వచ్చాయండీ సార్, ఉలవఅప్పడాలు ? ఓ, మీరు...వాటిధర అడిగారా ? నేను చెబుతున్నది సూర్యనారాయణ శెట్టి అక్కంటు...

విక్రమ్ : ఓహో! అదా! అయ్యయ్యో! అబ్బేతే మీరు చెప్పిందే కరెక్ట్. ఒకటో ఒకటిన్నరో అని వ్రాసుకొనేరు ! బ్యాంకుది—తలకాయ యెగిరిపోతుంది ! ఎగరక ఏమౌతుంది ! ఎవర్నీను, విక్రమ్ !

[క్యాషియర్ సంతకంకోసం ఓచర్స్ తేగా]

ఓహో...కాదు... కాదు...నావల్లకాదు... ఇంకా
రెండుపుటలుకూడా చదవలేదు... ఏమిటండీ ఇవి— ?

క్యాషియర్ : నో చెర్లండి.

విక్రమ్ : హూ... ఏటికీ వార్షిక కోతనంనాడే తొందరా ?

క్యాషియర్ : అకౌంటు సార్...

విక్రమ్ : ఔనోను, తేలును ... అందుకోసమే సంతకం
చేస్తూంది... ఇదేమిటండీ ఇది, పిన్స్ ? పిన్షీట్ టెప్పిం
చారా ఇవాళ ?

క్యాషియర్ : లేదు సార్. మొన్న మీ హోమ్ ఆఫీసు
గుమాస్తా టెప్పించారట పిన్నులు..... ఊరికివెళ్ళాలి
అర్రేంటూ అని...

విక్రమ్ : పిన్నులు! అర్రేంటూ! ఊరికివెళ్ళడం! ఏమిటండీ...

క్యాషియర్ : (గొంతు తగ్గించి) సేర్ పిన్నులు, సార్...
అమ్మగారు పూరికివెళ్ళుతూ.....

విక్రమ్ : ఓ, ఐ సీ... ఐ సీ... డబ్బులు ఆల్ రైట్, డబ్బు
ఆల్ రైట్. ఆ మీదది ఏమిటి, బంక, నాఫ్త లీను ?—

క్యాషియర్ : కాఫీ, సారిడోను... ఈరోజువి.

విక్రమ్ : (సంతకంచేస్తూ) ఓ. కె. ఓ. కె. బట్ అంతా
అప్రూజ్ దుకాణాలనుంచేకదా టెప్పించారు? ఆడిటర్ల
అనంతరం బ్యాంకుది. చాల పలుమారుగా ఉండాలి.

క్యాషియర్ : ఉన్నాము సార్. (నెళ్ళిపోతాడు)

విక్రమ్ : అబ్బి..... ఖండితంగా ఇక పనిచేయడం సాధ్యం
కాదు. రాత్రి ఆ ఫోజనం, తల్లపారగానే స్నానం,

బ్రేక్ ఫాస్టు, మళ్ళీ భోజనం, డ్రెస్సింగు...తిరిగి ఇక్కడ
 లంచి...పూలహారాలు, బొకేలు, ఈ చందనంకర
 పెట్టె...హహహహ... (ధ్వనిమార్చి) రంగన్న గారూ
 ...ఈ గంధపు పెట్టె ఎక్కడిదో తెలుసా? మూడు సంవ
 త్సరాలుగా మా ఇంట్లోనే ఉన్నది. ఈరోజు ఇలా వచ్చే
 టట్టు ఏర్పాటుచేశాను, అంతే.....

రంగన్న : తెలుసు, సార్.

విక్రమ్ : మీకు తెలుసుననే నేను చెప్పింది. హహహహ...
 వాళ్ళయి వాళ్ళే ఇచ్చేవాళ్లా నీన్ని? అంత బుద్ధిపుట్టేడు
 న్తుందా? కొంచెం గంధపునూనె గీన పూయించడానికి
 మూడునాలుగు రూపాయలు ఖర్చయింది. అయితే,
 పరిణామం? పేపర్లో ఫోటో వచ్చినప్పుడు? ఇదైంది
 కదా, ఇంకా నేడు సాయంకాలం ఆ షేరుహోల్డర్ల నాకు
 ఇవ్వదలచిన వినతిపత్రం సంగతి మీకు తెలియంది
 కాదుగా!

రంగన్న : తెలుసు..... పోయినవారం నేనేగా వ్రాసి
 యిచ్చింది.....

విక్రమ్ : హా...అయితే, చూడండి రంగన్న గారూ, దాన్ని
 అలాగే కాయితంమీద పైపుకొట్టించి ఇవ్వాలని అను
 కున్నారట. నేనే ఒకగజంసిల్కు కొని, ప్రేమకు
 ఏర్పాటుచేసియిచ్చాను. ఇరవైఅయిదు రూపాయలు
 అయిందీ అనండి. కానీండి... వాళ్ళు దాన్ని అలా
 పట్టుకొని చదివి, నా నాకరయగానికి సమర్పించేటప్పుడు
 ఎలావుంటుంది? కావాలి,.. రంగన్న గారూ, యివన్నీ

కావాలి...వాళ్ళ విసలిపత్రానికి సమాధానం, ఈ నా ప్రసంగం...ఇంకా రెండు పుటలూనూ... నెనర్ మైండ్, మీరు వ్రాసినతర్వాతనే నేను చూచేది.....

[కాలింగ్ బెల్ కొట్టగా సింగ్ ప్రవేశం.]

సింగ్ : సాబ్ !

విక్రమ్ : రంగనాయకమ్మాకూ బులావ్.

సింగ్ : టైప్ రైటర్, సాబ్ !

విక్రమ్ : షూ !

సింగ్ : అచ్చా, సాబ్. (వెళ్ళిపోబోతాడు.)

రంగన్న : ఆగవోయ్ సింగ్... (విక్రమ్ కో) తుమించండి, నేనే, వెళ్ళి పంపిస్తాను.

విక్రమ్ : ఎందుకు మీరు ? (సింగ్ ఎదుట ఆయన చెప్పలేను.) సింగ్, నీవుపోవోయ్. సరే! వచ్చినవాడివి రానే వచ్చావు... ఆ కాఫీగ్లాసులు తీసుకుపో.

సింగ్ : అచ్చా, సాబ్, (తీసుకుని వెళ్ళుతాడు)

విక్రమ్ : రంగన్న గారూ !

రంగన్న : ఆమె లోపలికివస్తే నేను ఉండలేను. నాకు ఆమెనుచూస్తే ఒళ్ళు నుండిపోతోంది. అంటే, ఆమె మీద నా కేమీ ఆగ్రహంలేదు నాకు మొత్తంమీద ఆడవాళ్ళు అంటేనే...

విక్రమ్ : ఆ- యస్, యస్. అదీ మిమ్మల్ని అడుగుదామనుకున్నాను. ఈ గలభాలో మళ్ళీపోయాను. కాదండి, నిన్న రాత్రి మీరు మీ పెళ్ళాన్ని రూళ్ళకర్రతీసుకుని నీగేబేలీ సందుల్లో వెంటబడి తరిమారట ? ఏమిటిది ?

రంగన్న : తుమించండి సార్ ...మీరు ఆ ప్రశ్న అడగ దగ్గది కాదు. చూడండి, ఇక్కడ నేను ఈ ఆఫీసులో మీకు అత్యంత విధేయ సేవకుణ్ణి. సకల సేవలూ చేయించుకోండి, సంతోషం. అయితే, దయచేసి, మీ ఆఫీసరుగిరిని మా నీగేబేలీ సంసారంవైపు తిప్పకండి. అక్కడ నేనే ఆఫీసరుని.

విక్రమ్ : (నవ్వి) ఎవరు కాదన్నారండి ? అది కాదు, నేను చెప్పింది, రంగన్నగారూ. నేను మిమ్మల్ని దండించడానికిగాని, సమాధానం వినడానికిగాని, ప్రయత్నించానని భావించకండి. సబ్బి నీగేబేలీ యెందుకు ? బెంగళూరు బెంగళూరే. దండోరా వేయించండి. నా కేమీలేదు. అయితే, నేను మీ విచిత్రస్వభావానికి ఆశ్చర్యపడతాను, అంతే. ఆఫీసులో ఇలాటి సాగ్నెస పని చేస్తాడు మానవుడు; తక్కిన విషయాలన్నిటిలోనూ దయ ధర్మం నయం వినయం అన్నీ ఉన్నాయి. అయితే, ఈ ఆడవాళ్ళమాట ఎత్తితే చాలు, తక్షణం మన జాక్ ది రిప్పర్ మాదిరి అయిపోతారే. ఎందుకు ? వాళ్ళంటే మీ కెందుకు అంత కళ్ళమంట ?

రంగన్న : ఎందుకు వాళ్ళు మీ కళ్ళ కంట ఇంపో అందుకే వాళ్లు నా కళ్ళకు అంత మంట. నా అనుభవం నా స్వభావం, సార్. నాకు ఆడవాళ్ళంటే పడదు. నా అభిప్రాయం—అన్ని అనర్థాలకూ, అందరి సర్వనాశనానికీ సంసారంలో సర్వదుఃఖానికీ ఆడవాళ్ళే కారణం అని.

విక్రమ్ : ఛీ ఛీ ఛీ ఛీ ఛీ ! ఎక్కడైనా ఉందా రంగన్న

గాగూ, మీ రనేమాట? ఆడవాళ్ళు అంటే జీవనపు పరమాన్నంకో పంచదార; ప్రపంచపు ఉష్ణమందిరంలో ఉద్యానవనం. సంసారమనే తేప్పను నడిపించే తెరచాప వాళ్ళ చీరకొంగే; రంగన్న గాగూ, అంతెందుకు, తలనొప్పికి ఆడదే సారిడాన్ ! హుం.

రంగన్న : ఊమించండి సార్, ఊమించండి. మీ భావతరంగాలను మీ బ్యాంకుక్వార్టర్స్ లో పారించండి..... అదేదో సంసారం, తేప్ప, చీర, కొంగు, తెరచాప అన్నాడుకదా ! మీ తప్పను ... ఒక్కదృష్టాంతంతోనే మీకు చూపిస్తాను. పోయిన ఆదివారం మీ చీరకొంగును ఆ డిన్నరుపార్టీకి నెంటు పిలుచుకునివచ్చారు కదా, అక్కడ ఆవిడ ఊరికేడండక, నలుగురిముందూ “పుండరీకాక్ష బ్రహ్మాండబాయి మిల్స్ షేర్లుధర దిగిపోయింది. మీ బ్యాంకుకు చాల నష్టం అయిందంట. మావారు గొడవపడుతున్నారు” అని అనేశారుకదా.

విక్రమ్ : ఔనోను. అదంతా విపరీతంగానే పరిణమించింది.

రంగన్న : అలా దారికిరండి. అదొకటేకాదు సార్. వారి గాలివీచినచోట ధూళే.....

విక్రమ్ : ఓ మైగాడ్ ! రంగన్న గాగూ !

రంగన్న : ఎందుకు సార్ ?

విక్రమ్ : ఆవిడ...రత్నం...అదో...ఐ మీన్—మై వైఫ్ ...ఈరోజే ఊరికి వస్తానన్నది. (గడియారం చూచి) రైలుపోతే అయిపోయింది...వచ్చేసిందా! ఆవిడకు తెలిదు నున కష్టనిష్ఠూరాలు. పుట్టనింటి తరిఫీతు విపరీతంగా

అడ్వాన్సుడు స్టయిలు... ఇప్పుడు ఆర్థికసంఘ ప్రతినిధి
వర్గం వస్తూండడం... ఈవిడా... ఇప్పుడే సరాసరి తీసుకుని
వచ్చి... ఆవిడ ఊరికిరావడం సంతోషమే ననుకోండి...
రాకుండాఉంటే, ఇంకా సంతోషంగా ఉండేది... నా
కెందుకో ఇప్పుడే గుండె కొట్టుకుంటూంది. నో నో...
తట్టుకోగలను. (నాదంలేని నవ్వుతో) ఎవర్నేను, విక్రమ్!
(పేలవమైనధ్వనితో అని) రంగన్న గారూ! (జేబునుంచి
సిగరెట్ కేసు లాక్కుని, ఒకసిగరెట్టు లాగగా, వెలుపల
బ్యాంకిలో రత్నం 'లాత్రలప్ప' పాట ప్రారంభిస్తుంది.)
రంగన్న గారూ! రత్నం!

రంగన్న : ముగిసింది సార్, మీ ప్రసంగం.....

విక్రమ్ : అయ్యో... అలా అంటే యెలా...? ఏమైనా
చేద్దాం... దయచేసి..... (గాబరాలో అర్థంలేకుండా)
దయచేస్తాను; ఎవర్నేను, విక్రమ్!

రత్నం : (తటాల్న తలుపుతోసి) డార్లింగ్!

విక్రమ్ : (వెనక్కితిరిగి) ఓ!

రత్నం : డార్లింగ్! (అంటూ రెండుచేతులూ ముందుకు
సాచి కౌగిలించుకొనడానికి పరిగెత్తుకొని వస్తూండగా)

విక్రమ్ : (గాబరాతో తప్పించుకొని) రత్నా రత్నా!

[వెనుక రంగన్న ఉన్నాడని సంజ్ఞచేస్తాడు]

రత్నం : ఓ... వారున్నారనా? యెంతసిగ్గు మీకు డార్లింగ్!
నేను మీ భార్యనుకాదా? వారూ మనపెళ్ళికి వచ్చారు
కదా? అన్నట్టు...

[రంగన్నబల్లమీద కూచుని, ఆయన వ్రాస్తున్నకలం లాక్కుని]

నమస్తేండి ! మీ దగ్గువంటుంది? చ్యవనప్రాశ
తీసుకుంటున్నారా?

రంగన్న : చూడండి, ఇప్పుడు పని...

రత్నం : అయ్యో, ఆగండి. దగ్గుముందు పనేమిటి? పాతే
మిటి? ఇక మీరు ఏ ఔషధమూ తీసుకోకండి. (తన
చేతినంచిననుంచి ఒకసీసాను లాగి చూపుతూ) దీన్ని తీసు
కోండి. మా వంటవానితల్లికి మీకంటే జోరుగా ఉండే
దట దగ్గు. దీన్ని తీసుకున్నారట. మూడేరోజుల్లో...

రంగన్న : (పాపం! “ఆశ”) హూ! గుణమిచ్చిందా?

రత్నం : ఊహూ, చచ్చేపోయారు. అందుకోసమే యిది
మీకు దొరికింది! (రంగన్న గాబరాగా చూచి) ఓ!
అదికాదండీ. దీనివల్లనే ఆమె చనిపోయింది. త్వరగా
నయంకావాలని హెచ్చుగా పుచ్చుకొని, త్వర త్వరగా
ప్రాణం విడిచారట. అది ఔషధంతప్పుకాదుటలెండి.
మీరు ధైర్యంగా పుచ్చుకోండి. నేను చెబుతున్నానుగా.
మీ భార్య నా ఫ్రెండ్ కదండీ! అన్నట్టు భార్య అనగానే
జ్ఞాపకంవచ్చింది. ఆరోజు తెప్పించియిచ్చిన నీలంచీర
తడిపా గేనుండి? రంగు వెలిసిందేమండి?

రంగన్న : సార్!

విక్రమ్ : రత్నా, నీ విలా రా... వారిని డిస్టర్బ్ చేయకు.
నా ప్రసంగం తయారుచేస్తున్నారు.

రత్నం : ఆ! ప్రసంగమా! ఎందుకు? ఎవరు చచ్చారు? రేడి
యోలో వినలేదే? అలాఅయితే నేను పద్యాలు
వ్రాయాలి.

విక్రమ్ : ఛి ఛి ఛి! ఎవరూ చావలేదు రత్నా... మన బ్యాంకి
వార్షికోత్సవం—జ్ఞాపకంలేదూ ?

రత్నం : ఆ! వార్షికోత్సవమా? నిరుటిలాగా? ఓ! అయ్యో
నాకు జ్ఞాపకమేలేదు. ఓహో డియర్, డియర్! (భర్తను
కొగలించుకొనడానికి పోతూ) రంగన్నగానూ, కొంచెం
కళ్ళుమూసుకోండి. నాకు చాల సంతోషం—(రంగన్న
గోడవైపు తిరుగగా రత్నం ముద్దుపెట్టుకోబోతుంది.)

సింగ్ : (తలుపు అవతల) రై రో!

రత్నం : (తన్ను 'రై రో' అన్నాడో అనేట్టు తటాల్ను నిల
బడి) ఆ! (తలుపు వైపు చూస్తుంది.)

సింగ్ : (తలుపు అవతల) రై రో... నై జానక్రీ అందర్...
క్యాహానా ఆపోక్కు ?

పార్వతి : విడనోవ్వయ్ దారి, బృహద్రథుడా! (లోపలికి
తోసుకొనిపోయి, అవతలివైపు చూచి) ఏమిటిరా అన్నది
నీవు, పుండాఖోర్? ఎవర్నిరా "ఆప్పు"నేది? (లోపలి
వైపు తిరిగి) చూడం డీ అన్యాయం. వాడు... (తలుపు
వెలుపలవైపు చూచి) జాగ్రతరా. ఎవరనుకున్నావు?
(లోపలికివచ్చి విక్రమ్తో) నమస్కారం. మీరే అయి
ఉంటారు మేనేజరు. మీమీసాలుచూసి చెబుతున్నాను.
వెనకటికి ఒకసారి సర్కసులో చూచాను. (రత్నంను
చూచి) ఓహో హో హో! అదీ ఉండే! లంగాకట్టుకోని,
గొడుగుపట్టుకుని తీగమీద నడిచింది—

రత్నం : ఆ! !

పార్వతి : (రంగన్నను చూచి) ఓహో హో హో హో !

వారూ ఉన్నారే; కాయితాలటోఫీ పెట్టుకుని, తమాషా చేసేవారు ! అయితే, వీరంతా ఇక్కడ యెందుకు న్నారో...చూడండయ్యా...మీరు...

విక్రమ్ : జౌనమ్మా, మీరు—

పార్వతి : మావారు. ఆయన పేరు, ఊర్మిశభ ర్త పేరుకు రావు గారని చెప్పుకోండి. వారిని పాపం, ఉన్నదున్నట్టుగా పనినుంచి తీసివేశారట. ఇలాటి అన్యాయం ఉందా ? పోనీ, పనిచేసిన గోబులకన్నా జీతం ఇవ్వద్దాండి... ఇదిగోనండి, అర్జీ తెచ్చాను. బీదవాళ్ళం మేము. కనిక రించండి.

విక్రమ్ : (అర్జీ తీసుకుంటూ) మేము యెవర్నీ పనినుంచి తీసి వేయలేదే—

రత్నం : సరి, మీ అర్జీ చూడండి. (రంగన్నవైపు వెళ్తుతూ) ఈసారి ట్రిప్ అంత షార్ట్ అయినప్పటికీ యెంత స్వీట్ గా వున్నదనుకున్నారు ?

రంగన్న : చూడండి, మీరు...

రత్నం : ఇలా వినండి చెబుతాను. రైలు కదిలింది.

విక్రమ్ : ఈ అర్జీ—(అర్థంకాదు)

పార్వతి : జౌనండీ అర్జీ.....

రత్నం : యెవరెవరున్నారు బండిలో అని ఒకసారికూడా చూడక్కలేదు. కిటికీదగ్గర కూచున్నాను. “ఊరువిడిచిన మారి” చపల తీసుకువెళ్ళాను వెంట. చదివాను, చది వాను, చదివాను. సాయంకాలం చీకట్టై, దీపం ముట్టించే

విక్రమ్ : కాదు, ఇదేమిటి ? మీరు...? (అర్థంకాదు)

పార్వతి : ఔను, నేనే.

రత్నం : అప్పుడు యెవరెవరున్నారు బండిలో అని తిరిగి చూచాను. నే నొక్కతెనే ఆడదాన్ని. ఎనిమిదిమంది మగవాళ్లు. పదహారుకళ్లు నన్ను చురచురచూస్తున్నాయి. ఒకడు టపీమని కిటికీ అవతలికి తలపెట్టి “సుందరనారీ” అని పాటపాడడం ప్రారంభించాడు. ఇంకొకరు హరికథల దాసుగారు కావచ్చు—పళ్లె లేవు—నన్ను చూస్తూ ఆవు లాగ నెమరు నేస్తూ, తువాలుతో చొల్లు తుడుచుకుంటా ఉన్నారు. మరొకరు శెట్టిగారు—సావుకారు. ఎడమచేతికి బంగారుమురుగుపెట్టుకున్నారు; ధోవతిచెంగుతో దానికి పాలిష్ ప్రారంభించారు. ఒకడు కా లేజీకుర్రాడులా ఉన్నాడు. ధైర్యంచేసి, ఏమని అడిగాడనుకున్నారు ?

విక్రమ్ : ఈ అర్జీ...ఇట్ ఈజ్...ఇట్-ఈజ్...

పార్వతి : ఔను.

రత్నం : “మీరు స్నేహప్రభాదేవేనా, తమించండి” అని అడిగేశాడు. నేను స్నేహప్రభలాగున్నానా చూడజూసికి.

విక్రమ్ : (అర్జీని చూస్తూ) నాన్ సెన్స్ !

రత్నం : (తన ప్రశ్నకే సమాధానమిచ్చాడనుకొని) ఆ, డార్లింగ్ !

విక్రమ్ : ఓ...సీవుకాదు...యు ఆర్ ఆల్ రైట్. (పార్వతి తమ్మును చూచి) ఇదిగో చూడండి, మీరు...

పార్వతి : నాపేరు పార్వతమ్మ.

విక్రమ్ : మంచిది, పార్వతమ్మగారూ.....

పార్వతి : మా పుట్టింట్లో 'గౌరి' అని పేరు పెట్టారు.

విక్రమ్ : సంతోషం గౌరమ్మగానూ !

పార్వతి : మా తాతమాత్రం "అమ్మయ్యా" అని పిలిచే వారు.

రంగన్న : (రెచ్చిపోయి) మీ అమ్మమ్మ ? మీ అమ్మమ్మ ఏమని పిలిచేవారు ?

పార్వతి : అయ్యయ్యా ! మీ రెండుకండీ ఇలా కేకలు వేస్తారు ? నాకేమీ చెప్పడలేదు. (విక్రమ్వైపు తిరిగి) మా ఇంట్లో ఎలా పిలిస్తే వారికేనుండీ ? అవును. వాళ్ళు ఇలా పిలిచేవాళ్ళు: అప్పమా ఇలాగే ఒళ్ళూ, జబ్బూ, నిండుగా బొద్దుగా ఉండేదాన్ని. అందుకని "గున్నా!" అని పిలిచేవాళ్ళు. వారికెండుకండీ అదంతా ?

విక్రమ్ : ఊమించండి. నాకూ అక్కర్లేదు. ఈ అరీకి తలా తోకా ఏమీ అర్థంకావటంలేదు.

రత్నం : అయ్యా ! అలాఅయితే నాకథ వినండి. చక్కగా అర్థమవుతుంది.

విక్రమ్ : కాదూ, రత్నా...నువ్వు...

రత్నం : నిజంగానే ఎంత స్వారస్యం ఉన్నదనుకున్నారు !

విక్రమ్ : నిదానంగా, సావకాశంగా...

రత్నం : జానానీ, నాకు తెలుసు. నాకుమాత్రం తీరిక యెక్కడుంది ? త్వరగా ఇంటికి వెళ్ళి, బాత్ తీసుకొని, బట్టలు మార్చుకుని, ఫోన్ వేళకు సిద్ధంకావాలి కదా !

విక్రమ్ : (ముందుకుతోస్తూ) హూ...అదే మరి నేనూ చెబుతూంది—బయలుదేరు మరి.

రత్నం : ఎందుకు డార్లింగ్ ! నేను రావడం మీకు సంతోషంగా ఉన్నట్టు కనిపించదు.

విక్రమ్ : ఛి ఛి ! (అతిప్రయాసతో లేని సవ్వు తెచ్చుకుని) నువ్వు...హా హా హా హా—రావడం—హా హా హా హా నాకు—హా హా హా హా ! నిజంగా చాలసంతోషం — హా హా హా హా !

రత్నం : మరి త్వరగా చెప్పి వెళ్ళిపోతాను...రాత్రి ఎనిమిది గంటల పొద్దుకు మావూరు చేరాము...ఎవరెవరు వచ్చారునుకున్నారు స్టేషనుకు ?

రంగన్న : అమలుదారుగారు, డిప్యూటీ కలెక్టరు, డీసీ.

రత్నం : ఉహూహూ. వారందరూ ఎందుకు వస్తారండీ నేను వెళితే ? (విక్రమ్తో) నా ఏడుగురు ఆప్తస్నేహితుల రాండ్రూ—పద్మ, ప్రభా, కమలా, శ్యామలా, రాజూ, విజయా, అలమేలూ, అన్నపూర్ణ—అందరూ వచ్చారు. కారు వచ్చింది. అంతమందీ చేరి, కారులో సుకుంటూ ఇల్లు చేరాము.

విక్రమ్ : ఆ !

రత్నం : పొద్దు వృధాచేయరాదు, డార్లింగ్ ! “మధ్యపైరు పగిలిపోయింది, అందుకోసం,” అని చెప్పలేదు. నేటుదగ్గర రాజూ ఏంచేసింది—!

రంగన్న : ఓ...సార్...నావల్ల కాదండీ...మీ ప్రసంగంలో అంతా మీ సహధర్మచారిణి, స్నేహితురాండ్రు అల్లరి చేస్తున్నారు.

విక్రమ్ : రత్నా, చూశావా ? నువ్వు వేగిరం ఇంటికి

నడు. ఈదినం ఒట్టి వార్షిక తీర్థంకాదు...మన బ్యాంకు
భాగ్యం. అఖిలభారత ఆర్థికసమితి ప్రతినిధివర్గం వస్తూంది.
మంచి శుభసమయం. అన్నీ సిద్ధంచేయాలి. నువ్వు
బయలుదేరు.

రత్నం : అలాఅయితే ఆకుపచ్చ జాకెట్ కట్టి, రెండుజడలు
అల్లుకుని - ఉహూహూ - చెప్పను...మీరే చూతురు
గాని - డంగై పోవాలి ప్రతినిధివర్గం! త్వరగా ముగించండి
అయితే. బై-బై...టా-టా... (బ్యాంకులోపలికి వెళ్లు
తుంది.)

విక్రమ్ : మెగాక్ !...రంగన్న గారూ...చూచారా, ఎలా
పంపించివేశానో! ఎనర్జీను—విక్రమ్! (అని మీసాలు
దువ్వుకొనేలోపుగా)

పార్వతి : మ్యానేజరుగారూ ?

విక్రమ్ : (అదరిపడి) ఆ! ఓ! మీ రింకా-ఇక్కడే ఉన్నారా?
నే నప్పడే చెప్పానుకదా, నాకు మీ అర్జీ ఏమీ అర్థం
కాలేదని.

పార్వతి : అదేందుకు అర్థంకాదులెండి! నా మొదటిఅల్లుడు
ప్రసాది.

విక్రమ్ : అయినంతమాత్రాన...

పార్వతి : సుబ్బదా...

విక్రమ్ : సరే—

పార్వతి : మా మనోలక్ష్మి ముగుడు...

విక్రమ్ : (విసుగుతో) ఓం ఓం ఓం...

పార్వతి : తోటప్పసత్రంలో పెండ్లికావడం...ఇద్దరు మగ

పిల్లలు, ఇద్దరు ఆడపిల్లలు. అదెందుకు అర్థంకాదు ?

విక్రమ్ : మీకు - మీకు ఎందుకు అర్థంకావడంలేదూ అని నేను అడుగుతున్నా ! (నెలుపల రత్నం “హల్లగుల్ల” పాడగా) ఓహో గాడ్ !

రంగన్న : “ధరణీమండల మధ్యమందు,” నాకూ రెచ్చి పోతుంది సార్ ఇక.

పార్వతి : రెచ్చిపో తే ఉన్నదికాస్తా మరచిపోతారు. మెరయు కన్నడదేశమందలి—”

విక్రమ్ : ఓహో ! ఓహో !... మీకు ననుస్కారంచేస్తాను. దయచేసి త్వరగా వెళ్ళిపోండి - నాకు పిచ్చిపట్టడానికి ముందే.

పార్వతి : నా అరీ ?

విక్రమ్ : మీ అరీ మాకుకాదు ఇవ్వవలసింది...

పార్వతి : (పిచ్చిపిచ్చిగా నవ్వుతూ) హు... హు... నన్ను పిచ్చిదానికిందకట్టేశారు మీరంతా... నేను దీన్ని నాలుగయిదు చోట్ల చూపాను; అందరూ మీలాగే చెప్పారు; “మాదికాదు మాదికాదు” అని. మీరూ ఇక్కడ ఆ రాగమే పాడుతున్నారు. నాకు శేలీసిందిప్పుడు మీ ఆట. ఇది మీకే - ఇది మీకే అరీ... మీకు తెలీదు.

విక్రమ్ : కాదమ్మా, మీ యజమానులు...

పార్వతి : ఊర్మిళ ఊర్మిళ ఊర్మిళ భర్తపేరుకి రావుగానని చేర్చండి.

విక్రమ్ : ఓ ఓ ఓ... (మాట్లాడడానికి ఆమెకు అవకాశం)

మిస్సకుండా) చేర్చాను. లక్షణరావుగారు. వారు పని చేసేది రైల్వేగుడ్స్ షెడ్ లో... సర్కారీ ఆఫీసు అది... అక్కడికి వెళ్ళాలి మీరు ... (మాటలు విడదీసి స్పష్టంగా) ఇది - లక్ష్యబ్యాంకి లిమిటెడ్; ప్రైవేటు వ్యక్తులది. అర్థమేందా?

పార్వతి : సా...రి. నాకూ ఆమాత్రం అర్థంకాదా? బి.ఎ. ప్యాసు కాకపోయినా, బుద్ధిఉందిగా? ఇంతకుముందు పద్యంచెప్పానుకదా! పోనీ, వారు అక్కడ పనిచేశారు, మీరు ఇక్కడ జీతం యిచ్చేయండి. నేను అంతదూరం పోలేను.

విక్రమ్ : ఆ! అయ్యో, మీ మాటలకు నేను బదులు చెప్పలేనమ్మా! మేమెలా ఇస్తామమ్మా జీతం?

పార్వతి : ఏం? డబ్బు ఉందిగా కావలసినంత. అక్కడ— వస్తూ చూశాను.

విక్రమ్ : ఎక్కడ ఉందమ్మా... అయ్యోయ్యో... ఎవరి డబ్బు అది? ఎవరికి ఇవ్వడం? ఎలా ఇవ్వడమమ్మా?

పార్వతి : అదంతా నాకేం తెలియదు. త్వరగా... ఆలస్యం చేయకండి. పైగా వారికి జబ్బు. పాపం! మంచం ఏటాను. చూడండి డాక్టర్ చీట్ ఉన్నది.

విక్రమ్ : వారికి జబ్బుగా ఉండవచ్చు... అయితే అది మాకు సంబంధించిందికాదని గాదండి నే చెప్పానోందీ?

పార్వతి : ఔనులేండి! జబ్బువచ్చింది వారికి. మీకు ఎలా సంబంధిస్తుంది?

విక్రమ్ : ఓ ఓ... నాకు... నాకు... (తప్పించుకొనడానికి)

బ్యాంకివైపు బయలుదేరుతాడు)

రత్నం : (లోపలికి తోసుకునివస్తూ) ఇంకొక ముఖ్యమైన విషయం మ ర్చేపోయాను, డ్లార్లింగ్ !

విక్రమ్ : ఓ...రత్నా !

రత్నం : విశాలి కిట్టాను పెళ్ళిచేసుకోవాలని అనుకుంటున్నాను. (అక్కడి సంగతిసందర్భాలు చూసి) ఓహో... ఇంకా ముగియలేదా? త్వరగా డిస్పోజ్ చేసివేయండి. (ముందుకు రాగా, రంగన్న గాభరాపడగా) భయపడకండి. నేను మిమ్మల్ని డిస్టర్బ్ చేయను ... ఇక్కడ కూర్చునిఉంటాను.

[విక్రమ్ కుర్చీలో కూచుంటాడు.]

పార్వతి : ఇదేమిటి? ఈ ఆడపిల్ల మాటమాటకీ లోపలికి వచ్చి మీ పనిసంతా పాడుచేస్తుందేమిటి?

విక్రమ్ : ఆమె అలాగే...మీరున్నారని సరదాగా తోసుకు వచ్చిఉంటుంది ... మీరు దయచేసి దయచేయండి; ఆమె వెళ్ళిపోతుంది.

పార్వతి : వారికి ఒకమాట చెప్పండి మరి. ఏభైమూడూ చిల్లర రావాలి. లేదంటే పోనీ సగం ఇమ్మనండి... ముందునెల సర్దుకొని తక్కినసగం ఇప్పింతురుగానీ.

విక్రమ్ : చూడండి, మనుష్యుని ఓర్పుఅనేదానికి ఒక హద్దుఉంది.

పార్వతి : ఉండకుండాఉంటుందా? అదే నేనూ అనడం... ఇంతసేపటినుంచీ నేను అడుగుతూనే ఉన్నాను,మీరు...

విక్రమ్ : ఓ...అబ్బా...కాదండీ, ఇది బ్యాంకు. ఇక్కడ ఇవ్వడానికి పీలులేదు. మీ రిక్కడికి రానడం వల్ల తీయించుకోడానికి కాన్పుల ఆస్పత్రికి వెళ్ళినట్టు... ఇంటికి వెళ్ళి మీ వారిని అడగండి...ఎక్కడికి వెళ్ళాలి అని...చెబుతారు. అక్కడికి వెళ్ళండి.

పార్వతి : ఊ, నేను అడిగాను, వారు చెప్పారు. అయ్యో, మీకు తెలియదండీ. వారు శుద్ధ వెర్రివారు పాపం ! నేనే సంసారమంతా ఈదడం. ఏమైనా అడగండి మీకు, “బియ్యబృస్తా ఏమైంది?” “నాకు తెలీదు.” “రాగుల బస్తా ఏమైంది!” “నాకు తెలీదు” ఇది ఒకేపాట. దయ చేసి మీరే సహాయంచేయాలి.

విక్రమ్ : నేనేం చేయను ?

పార్వతి : మరి నా గోడు ఎవరు వింటారు ?

విక్రమ్ : నాగోడు ? నా గోడు ? రంగన్నగారూ !

రంగన్న : నాగోడు. నాగోడు. అప్పటినుంచి అరపేజీ ముందుకు సాగలేదు.

విక్రమ్ : తల గిరుమని తిరుగుతూంది. కళ్ళు చీకట్లు కమ్ముతూఉన్నాయి.

రత్నం : (గాబరాపడి పరిగెత్తివచ్చి) డార్లింగ్ ! అలాగే కూర్చోండి...కర్నీఫ్ కడతాను గట్టిగా.

పార్వతి : తుస్ తుస్ తుస్ తుస్ ...వదులు. అదేం ప్రయోజనంలేదు. నా మందు విను. నాగజెముడు ఆకు అని ఉంటుంది. (ముందు చెప్పినదంతా అభినయిస్తూ) దాన్ని అంత, రవ్వంత తెంపుకొనివచ్చి, ఇలా అరచేతిలో

పెట్టుకుని, ఈ చేత్తో ఇలా బాగా నలిపి, రసం-చూడు
ఇలా ఇక్కడ ఇక్కడ (అంటూ రత్నం కళ్ళకూ, చెంప
లకూ చుద్దుతూ) పదినిమిషాలు రుద్దితే—

రత్నం : అయ్యో, పదలండి...

విక్రమ్ : రంగన్నగానూ, నావల్ల సాధ్యంకాదు. మీరైనా
దయచేసి చెప్పండి. (దూరంగాఉన్న సోఫాలో కూర్చుం
టాడు.)

రంగన్న : (లేచినచ్చి ముక్కుమీద కళ్ళజోడులోంచి
చూస్తూ) ఏమిటి ? ఏమి కావాలి మీకు ?

పార్వతి : అహః - ఆగవయ్యా, నేను చూడటానికి ఇలా
ఉన్నా, నిజంగా నాకు ఒంట్లో ఓపికలేదు. రెండుఅడు
గులు నడవలేను. నాలుక మొద్దుబారిపోయింది. నిన్న
రాత్రి గంజిచేసుకున్నాను. పక్కింటిపారిజాతపు చెట్టు
భాగీరథమ్మ మామిడికాయ ఊరగాయ ఇచ్చారు.
ఊపూ. నాలుకకు ఉప్పు, ఖారం అంటనేలేదు. శ్లేష్మ
వారూనే మూడుసార్లు కాఫీ కాచాను. తాగినట్టేలేదు
నోటికి. చూడండి నాలుక... (నాలుకచాచింది.)

రంగన్న : ఓ...సర్కార్ ! వీరి నాలుకనై నా కోసివేయ
గూడదా ?...పార్వతమ్మా, కాళికాదేవి ! మీ నాలు
కను లోపలికి ఉపసంహరించుకొని మీకు ఏమికావాలో
చెప్పండమ్మా.

పార్వతి : డబ్బు.

రంగన్న : ఏమిడబ్బు ?

పార్వతి : మావారికి ఇవ్వవలసినడబ్బు. వారికిజ్వరంతగిలింది.

రంగన్న : స రే...

పార్వతి : ఇదిగో డాక్టర్ వ్రాసిఇచ్చారు.

రంగన్న : మీకు మెడమీద తల...

పార్వతి : చాలకపోతే పొరుగింటి పోలీసు దఫేదారిగారి
వద్దనుంచీ వ్రాయించుకొని వస్తాను.

రంగన్న : మీ తల - మీ తలలోపల ఏముందండీ ?

పార్వతి : (నవ్వి) ఎవరికి తెలుసు ? హా హా హా హా...
మీకేమి నెర్రా ? తలలోపల ఉన్నది పైకి కన్పిస్తుంది
టండీ ! (నవ్వి) నవ్వింపకండి నాయనా. నాకు నస్వడాని
కూడా శక్తి లేదు.

రంగన్న : ఓహో, నా వల్లకాదు, నావల్లకాదు. తిరిగి తల
నొప్పి... (ఎడమవైపు తలుపునద్దకు వెళ్ళి) క్యాషి
యర్, సారిడాన్, సారిడాన్!

విక్రమ్ : నాకూ...నాకూ రెండు...రెండు.

పార్వతి : సన్న పంపించివేయండి మరి...

రంగన్న : ఎవరు మిమ్మల్ని ఇక్కడ కట్టివేసింది. వెళ్ళిపోండి.

పార్వతి : నా డబ్బు ?

రంగన్న : నీ దిబ్బ !

పార్వతి : ఆ ? ఏమిటీ ! నా దిబ్బా ? ఏమయ్యా ఈ అన్యాయం ? 'దిబ్బ' అంటారు ముత్తైదును ? మీరుండే లక్ష
ణానికి నన్నంటారా ? మీ ముఖాలు చూసుకున్నారా
అద్దంలో ?

రంగన్న : ఓ ... నుహతల్లీ ... బ్రహ్మహత్యా ... స్త్రీ
హత్యే... (తన కుర్చీనద్దకు వెళ్ళి దానిలో ఒరిగిపోయి,

స్వామి!...ప్రతినిధివర్గం వచ్చేవేళ...

విక్రమ్ : (లేచి పార్వతిదగ్గరికి వచ్చి) ఆల్ రైట్ ...
ఏమండీ... (జేబునుంచి పన్నుతీసి) యాభై మూడూ
చిల్లర అన్నారు కాదూ.....

పార్వతి : అనలేదండీ ... సందర్భం అలాఉందీ అని అడు
క్కుంటూఉన్నాను. నా రెండవఅల్లుడు, పోలీసు
సబిన్ స్పెక్ట్రు. వాణ్ని అదేమోచేసి జీతంలేకుండా సెల
విచ్చారట. వానికీ ఇబ్బందే. వాడిపనిగతి—

విక్రమ్ : దేవుడా...దేవుడా...గతి. ఇప్పుడు మీరు పట్టండి.
అరవైరూపాయలున్నాయి...తీసుకుని దయచేయండి.

పార్వతి : (నవ్వి) ఇంతపని మొదట్లోనే చేసిఉంటే, ఎంత
చక్కగా ఉండేది! ఫరవాలేదు. వస్తాను. జ్ఞాపకం
ఉంచుకోండి.

[రంగన్నవైపు తిరిగి]

అలా అంతా అసరాదు, మీరు పెద్దలు. జ్ఞాపకం
ఉంచుకోండి.

[రత్నంవైపు తిరిగి]

నీవూ అంతేనమ్మా అమ్మాయి. ఇలా ఆఫీసులోకి
వచ్చి గోలచేయకూడదు. వస్తాను, జ్ఞాపకం ఉంచుకో.
(పెళ్ళిపోతుంది.)

విక్రమ్ : అ...బ్బ... (పెద్దగా నిట్టూర్చి, కుర్చీలో కుక్కి
నట్టు కూర్చుంటాడు.)

రత్నం : (సద్దుచేయకుండా పక్కకువచ్చి) కిట్టూకు విశాలనే
పెళ్ళిచేసుకుందాము అని ఉందిట!

విక్రమ్ : (అదరిపడి) ఆ !

రత్నం : ఎందుకు డార్లింగ్, భయమెందు ? నేను యువర్ ఓన్ వైఫ్ ను... ఇది వినండి. అయితే, ఈ పెళ్ళి అమ్మకు ఇష్టంలేదు. నాన్నకూ ఇష్టంలేదు. అన్నకూ ఇష్టంలేదు. కిట్ట పా—పం, “అందరూ వద్దు” అని అన్నారు కదా అని... ఏంచేశాడు అనుకున్నారు డార్లింగ్! నాకే ఇప్పుడు గుండె అదరిపోతుంది చెప్పడానికి. అబ్బబ్బ ! ఏం చేశాడు అనుకున్నారు డార్లింగ్ !

రంగన్న : “లేతమామిడి చెట్టుకింద...”

రత్నం : మీరు ఊరుకోండి... తమాషా సంగతి కాదు ఇది. ఏంచేశాడో తెలుసా వాడు ?

రంగన్న : “ఎగిరెనూ హనుమన్న లంకకు...”

రత్నం : ఓ... డార్లింగ్... డార్లింగ్... వారు నన్ను అవమానంచేస్తున్నారు. ఏంచేశాడో తెలుసా ? లంకకు కాదు ఎగిరింది... భావిలోకి, డార్లింగ్! కోత్తభావి... అందరూ చేరి బయటికి తీశారు. తడిసి ముద్దై పోయాడు. డాక్టర్ను పిలిపించి, ఇంజక్షన్ ఇప్పించారు. ఇంకా పూర్తిగా చావలేదు. అయినా విశాలి ఏడ్చింది. నేనూ ఏడ్చాను. అమ్మా ఏడ్చింది. నాన్నా ఏడ్చారు. అవ్వా ఏడ్చారు.

విక్రమ్ : రత్నా, రత్నా ... నేనూ ఏడుస్తాను ... నేనూ ఏడుస్తాను.....

పార్వతి : (మళ్ళీ లోపలికి తోసుకువస్తూ) మేనేజర్, మారెండో అల్లుడికి మీ బ్యాంకులో ఏదైనా పని ఇప్పిస్తారా?

విక్రమ్ : (సహించలేక లేచి ఈవైపే నిడుగక నెనుః
 దూరంలోఉన్న సోఫాలో పోయి పడుతూ) రంగన్న
 గానూ ... నేనే రాజీనామా ఇచ్చేస్తాను, ఆయన్ని
 వచ్చి చేసుకోమని చెప్పండి. నావల్ల కాదు... నా తల
 కాయ...నా తలకాయ... (అనుకుంటాడు.)

రంగన్న : సింగ్ ! సింగ్ !

సింగ్ : (ప్రవేశించి) సార్ !

రంగన్న : లాక్కునిపో ఆమెను అవతలికి.

[రత్నం, పార్వతి పక్కనపక్కనే ఉంటారు]

సింగ్ : (రత్నాన్ని చూచి) జా గాహార్.

రత్నం : అయ్యో డార్లింగ్ !

విక్రమ్ : (పార్వతికోసం వేడుకుంది అనుకొని) ఊహా.

తన్ని లాక్కునిపో దాన్ని అవతలికి.

సింగ్ : నికల్ జా !

రత్నం : అయ్యో, డార్లింగ్ ! డార్లింగ్ !

[రంగన్న, విక్రమ్ ఇద్దరూ సింగ్ రత్నంభుజంపై చేయి
 వేయడం చూచి]

విక్రమ్ : ఫూల్ ! మంకీ ! డాంకీ ! అది అది...

రంగన్న : మూర్ఖుడా ? కోతీ ! గాడిదా ! ఆవిడ ఆవిడ దొర
 గారి అమ్మగారురా, ఆవిడను తోస్తావా ?

విక్రమ్ : మూర్ఖుడా ! కోతీ ! గాడిదా ! విషా దాన్ని !

రంగన్న : ఫూల్ ! మంకీ ! డాంకీ ! విషా ఆవిడను.

విక్రమ్ : నా భార్యను భుజంపట్టుకొని తోస్తావా ?

రంగన్న : (పార్వతిని చూపుతూ) దాన్నిరా...దాన్నిరా...

ఆ పీడను తన్ని తరిమెయ్.

సింగ్ : అచ్చా సాబ్... (పార్వతమ్మవైపు వెళ్ళి) చలో
యహానే...

[అంతలో పత్నం పరిగెత్తి భర్త ప్రక్కన చేరి, కొగలించుకొని
తల రొమ్ముపై ఆనించి "డార్లింగ్, డార్లింగ్ - అంటుండగా]
పార్వతి: గడ్డంలాగి పడేస్తాను, దూరంగా నిలబడరా,
సైంధవుడా! మేము బ్రామ్మలం. (రంగన్నవైపు వస్తూ)
ఎవర్నండీ మీరు పీడ అన్నది?

రంగన్న : (ఆమెవచ్చేభాటికి బెదిరిపోయి నిలబడి) ఆ!

పార్వతి : (బల్లదగ్గరికివచ్చి) ఎవర్నండీ మీరు తన్ని సాగ
నంపనున్నది? (బల్లమీది రూళ్ళకర్ర తీసుకుని)

రంగన్న : అయ్యయ్యో...ఛిఛి.....(తప్పించుకొనడానికి
ప్రయత్నిస్తాడు.)

పార్వతి : అమ్మమ్మ...ఛిఛి...ఏమని అనుకున్నారండీ నన్ను
మీరు?

రంగన్న : (పరిగెత్తుతూ) సార్...అరెరె...మీరు...

పార్వతి : (వెంటబడి) ఇంట్లోనూ మీ పెళ్లాన్ని ఇలాగే
భయపెడుతూఉంటారో ఏమో, పాపం...

రంగన్న : ఓ...అరె...మీరు...

పార్వతి : నేప్పుతా పాతం...ఇంత నయస్సుమళ్ళినా మగ
వాడు...

రంగన్న : (రూళ్ళకర్రను చూచి) అయ్యయ్యో, ఏమిటి
గతి? (పెద్ద లెడ్జర్ ఒకటి పైకెత్తి) నేను వ్రాసిన లెక్కలే
నన్ను కాపాడాలి. (తలపై పెట్టుకుంటాడు)

పార్వతి : (లెడ్జర్ మీద ఒక్కదెబ్బ కొట్టి) పుస్తకం అడ్డం

పెట్టుకుంటారా ? (మళ్ళీ రూశ్మికర్ర ఎత్తగా)

గుమాస్తా : (ప్రవేశించి) సార్, అఖిలభారత ఆర్థికసమితి ప్రతినిధివర్గం !

విక్రమ్ : ఆ, రంగన్న గారూ !

రంగన్న : సార్ !

[నిస్సహాయుడైన విక్రమ్ రొమ్మపై రత్నం తల ఆనించి వుంటుంది. రంగన్న దెబ్బలుపడతాయని భయపడి లెడ్జరును వీరభద్ర పళ్లెంలాగా తలపై న పట్టుకునివుంటాడు. పార్వతి రూశ్మికర్రను త్రిశంకు స్వర్గంలాగ మధ్యనే నిలిపి, తలుపువైపు చూస్తుంది. సింగ్ అందరినీ చూస్తూ నిలబడుతాడు. ప్రతినిధివర్గం ప్రవేశించి లోపల జరుగుతున్న దానినేమీ చూడరు.]

ప్రతినిధివర్గ నాయకుడు : (వ్రాసుకొనివచ్చిన ఒక సమ్మాన పత్రం చదువుతూపోతాడు)

మాన్యశ్రీ విక్రమ్ గారూ !

అంటే దక్షిణభారతంలో భాగమైన మైసూరు రాష్ట్రం ముఖ్యనగరమైన బెంగళూరు లక్ష్మీబ్యాంక్ లిమిటెడ్, మీరు అధికారసూత్రం వహించడానికిముందు “తాళం వేద్దామా, తెరిచే ఉంచుదామా”... అన్న ఆందోళనలో కొట్టుమిట్టాడుతూ... (లోపలిదృశ్యం చూచి) ఓ ఆంమ్... ఉహమ్ “బ్యాంకు గౌరవం”...

రత్నం : డార్లింగ్... డార్లింగ్... !

ప్రతినిధివర్గ నాయకుడు : ఓ... ఓ... (సాధ్యంకాదన్నట్టు) ఊమించండి... మీరు చాల బిజీగా... మేము మళ్ళీ వస్తాము, ఊమించండి.

[ప్రతినిధివర్గం వెళ్ళిపోతూఉండగా తెర పడుతుంది.]

చెప్పుడుమాటలు

‘ఎన్కె’

‘ఎన్ కె’ - ఎన్. కె. కులకర్ణి గారు
పెక్కు నాటకాలు రచించారు.

‘నడుమనెయల్లి’ (నట్టింట్లో), కావ్యద
కారఖానె’ (కావ్యాలకార్థానా), ‘బుష్కోట్’
అనేవి వారి ఏకాంకనాటికల సంకలనాలు.
‘ఎన్కె’గారి నాటకాలలో ‘శ్రీరంగ’గారి
ప్రభావం చూడవచ్చు. అయినా ‘ఎన్కె’
గారి మార్గం, చృష్టి ‘శ్రీరంగ’గారి మార్గం
సృష్టలకన్నా భిన్నమైనవి. అవి చాల
తేలికగా వుంటాయి. సవ్యసూరగలను రేపు
తాయి.

బాల్యంలో రామలక్ష్మణులలాగ పెరిగిన
శ్రీపాద శ్రీధరులను కౌరవ పాండవుల
కురుక్షేత్రానికి లాగినవి - “చెప్పుడు
మాటలు.”

పాత్రలు

శ్రీపాదరావు	...	ఇంటి యజమాని
శ్రీధరరావు	...	అతని తమ్ముడు
చక్కిణీబాయి	...	శ్రీపాదరావు భార్య
లక్ష్మణబాయి	...	శ్రీధరరావు భార్య
యాయవారపు జీవన్వ	...	(విధవ)

చెప్పుడుమాటలు

[స్థలం శ్రీపాదరావు శ్రీధరరావుల ఇల్లు. ఇద్దరూ వేరుపడలేదు గనుక, నడవలో లఱ్ఱంబాయి లాంతరులో నూనెపోస్తూ కూర్చున్నది. ఇంతలో ఉపాదానంచెంబు పట్టుకొని జీవవ్య ప్రవేశిస్తుంది.]

జీవవ్య : (తలవాకిలిగుమ్మందగ్గరనిలబడి) ఏనుమ్మా, ఏమిటి సంగతులు ?

లఱ్ఱంబాయి : (తలవంచి లాంతరునత్తి కత్తిరిస్తూ) హూఁ రాండి, నురేంపుంటుంది. ఏదో పని.

జీవవ్య : అయ్యో! ఇదేంపనే లఱ్ఱంబాయి? తెల్లవారి లేచి లేవగానే దీపాల్లో నూనెపోయడం ప్రారంభించావేమిటి?

లఱ్ఱంబాయి : హూఁ. మరి ఈ వేళనించి పగటివనంతా ఆమె చూచుకుంటుందంట. పోనీ అలాగే కానీ అని, నావంతుపని ఇప్పుడే చేసేసుకుంటున్నాను.

జీవవ్య : అలాఅయితే కుక్కిణీబాయిగారు స్నానంచేస్తున్నారా?

లఱ్ఱంబాయి : హూఁ, చేసేపుంటారు. ఎంతైనా పెద్దవాడు కదూ! పెద్దసారికి పైపనులు ఎక్కడుంటాయి చెప్పండి.

జీవవ్య : అంటే పగటి పైపనులూ నీనే అనరాదూ?... ఏంచేసేదమ్మా. సమయాన్నికనిపట్టి సడుచుకోవాలి కదా చిన్నవాళ్ళు! అయినా పాపం! నువ్వు గోవులాంటి చానివి గనుక సరిపోతుంది. (వెలుపల రెండుకుక్కలు

అరుస్తున్నాయి.) అయ్యయ్యో! ఎలా పెంచుతున్నారే
మాయమ్మ వీటిని?

లక్ష్మమ్మమ్మ : కుక్కలన్నతర్వాత పెంచడంకూడా
ఎందుకూ ! తిండివాసన తగలగానే తోకలల్లాడిస్తూ
అవే వస్తాయి.

జీవన్మయ : ఛీ! పాడుకుక్కలు. ముడి మైలా అనేదే సాగదే...
మాయమ్మా! ఇలాటి కుక్కలకాలంకో.

లక్ష్మమ్మమ్మ : జీవన్మయ, నా జన్నా కుక్కజన్నే అయిం
దవ్వా. సాకినకుక్క అయితే పిలిచి అన్నంపెడతారు.
నాది ఊరకుక్కబ్రతుకయింది. (కన్నీళ్ళు తుడుచుకొని,
మళ్ళీ దీపానికి నూనెపోస్తూ వుంటుంది.)

జీవన్మయ : హూఁహూఁ, ఊరుకో లక్ష్మమ్మమ్మమ్మ... (తనూ
కన్నీళ్ళు కుక్కుకుంటూ) మీ అత్త మహాతల్లి! నము
ద్రంలాగ వుండేది. అత్తఅంటే అత్తా! చిన్నకోడల్నిపైన
ప్రాణం. అయితే, ఏంజేస్తారే. నీకా అదృష్టంలేదు.
లేకపోతే ఈ అత్తలేనియిల్లే దొరకాలా పాపం నీకు?

లక్ష్మమ్మమ్మ : అదీ నా దురదృష్టమేట అవ్వా. నేనువచ్చి
మా అత్తను పంపించివేశానట. నేను కాలుపెట్టగానే
ఆమె పోయిందని అందరూ యింకా నన్నే ఆడిపోస్తు
న్నారు.

జీవన్మయ : ఆయిర్దాయంతీరి ఆవిడచస్తే, పాపం నువ్వేంజేస్తావు?
ఎవరైనా ఏంజేస్తారు? ఆడిపోసుకొనేవారి చేతికోవనా
అది?

లక్ష్మణబాయి : ఇంతకీ నేను మాటపడవలసిన రాత ఉందవ్వా. దానికి ఎవరేంచేస్తారు ?

జీవన్మయ : చూడు లక్ష్మణబాయి! నేను ఒక్కమాటచెప్తాను వినూ. ఎవరు ఏంచెప్పినా నువ్వు మనస్సుకు పట్టించుకోవద్దు. ముఖ్యం ఏమిటమ్మా అంటే ఆవువంటి మొగుడు దొరికాడు. ఆయనకు నువ్వంటే ప్రేమ వుందో లేదో, అది చూసుకో... చాలు.

లక్ష్మణబాయి : ప్రేమగానే వుంటారు, పెండ్లి చేసుకొన్న తప్పుకు. అయితే, ఎంత అన్నా పెండ్లాంకన్నా అన్నల మీద, అన్నల పిల్లలమీద కదా మమత! బాను మరి. మేమేమిటి, నాలుగురోజులయింది గడపదాటి లోపలికి వచ్చి. వాళ్ళు ఒక్క కంచంలో తిని పెరిగినవాళ్ళు మరి!

జీవన్మయ : ఇప్పుడు మీరు ఒక్కకంచంలో తినడంలేదూ. ఆ మాట వదిలేయి. నాకు చెప్పకు ఆ మాట...

లక్ష్మణబాయి : అయ్యయ్యో! మొన్న ఉగాదిపండగనాడు అన్నకొడుక్కి బంగారుమొలతాడు చేయించిపెట్టారు. మమ్మల్నిమాత్రం చింకి మడిచీరతోనే కాలం గడపమంటారు.

జీవన్మయ : చూడూ, గేవు మీకు పిల్లలుపుడితే ఆయన అన్న గాడ్లు చేయిస్తారు. మరి దాయాదులు అన్నప్పుడు ఉండేదే నమ్మా ఇదంతా.

లక్ష్మణబాయి : హయ్యో! మీ కేమి తెలుసు జీవన్మయ. రోజుకి ఏ అయిదునిమిషాలు కనిపిస్తారో! మా యింటి సంగతి అంటే అదంతా పెద్ద రామాయణం అనుకో!

జీవన్మయ : బౌనమ్మా. నేనూ విన్నాను. పాపం తప్పులేకపోయినా తప్పులు మోపుతుందటగా నీ ఊడికోడలు నీమీద.

లక్ష్మణబాయి : హూఁ. గోరంతలు కొండంతలుచేస్తే ఎవరికయినా తప్పు కనిపిస్తుంది... పెద్దవాళ్ళమాటే ముందుకు వస్తుంది... నా మాట ఎవరికీ నిజమనిపిస్తుంది చెప్పండి? ముఖ్యంగా చేసుకొన్నవారే మనది తప్పు అంటూంటే. (చేత్తోనే చెత్త ఊడనడం ప్రారంభిస్తుంది.)

జీవన్మయ : (ఆమె చేతులు పట్టుకుని చూసి) అయ్యయ్యో! నీ చేతులకువుండే బంగారు మురుగులు ఏమయ్యాయి లక్ష్మణబాయి?

లక్ష్మణబాయి : (చేతులు గుద్దుకుని) అదే నవ్వా అదే! మురుగులు చెరిపించే అన్నకొడుక్కు ఆ మొలతాడు చేయించింది... ఇంకా చూడండి, జీవన్మయ. భార్యప్రాణంకూడా తీసి వాళ్ళకి ఏమైనా చేయించిపెట్టమంటే కూడా చేయించడానికి తయారుగా వున్నారు. అన్నదమ్ములమధ్య సయోధ్య అవ్వా అది! అన్నా తమ్ముడూ ఏకమై లోకానికి పాపం నేర్పుతారట పూ... అయ్యో ప్రేమ! అయ్యో కలుపుగోలుతనమా! మంచి గొంతుపిసికిటమ్మా జీవన్మయ, ఆ కలుపుగోలుతనం?... (కన్నీళ్లు)

జీవన్మయ : పెద్దతప్పే చేశాడమ్మా శ్రీధరరావు. కాకపోతే అన్నకొడుకు పుట్టినరోజు అని పెళ్ళాం ఒంటిమీది వస్తువులు చెరిపిస్తారా? రుక్మిణీబాయికన్నా వుండొద్దా?

ఈలా నీ మురుగులు చెరిపించి కొడుక్కి మొలతాడు
చేయించుకుంటుందా?

లక్ష్మణబాయి : అయ్యో! ఓఓ! బిడ్డ ముద్దుగా వస్తువులు
పెట్టుకుంటే చూడాలనే ముచ్చటమ్మా అది... మురు
గులు చెరిపించి పిల్లడికి వస్తువులు చేయించండి అని
తానే కుచ్చికుచ్చి చెప్పినప్పుడు—

జీనవ్వ : అయ్యయ్యో! మొత్తంమీద రుక్మిణీబాయి చాల
అక్రమంచేసింది. మీ అత్తవుంటే, ఇలా చేయించిపెట్టేదా
లక్ష్మణబాయి ? (కుక్కలు మళ్ళీ అరుస్తాయి)
అయ్యయ్యో! పాడుకుక్కలు ఏమి అరుస్తున్నాయమ్మా!

లక్ష్మణబాయి : మేమూ వాటిలాగే అని వచ్చినవాళ్ళ
కంతా చూపడానికే పెంచారు పిళ్ళ ఈ కుక్కల్ని.
జీనవ్వా, కరిచేకుక్కలు కావులే!... (లోపల చిన్నపిల్లల
ఏడ్పు)

జీనవ్వ : అయ్యో! పిల్లవాడు ఎవడో పాపం తెగ ఏడుస్తు
న్నాడు... ఎందుకు కొడతారమ్మా పాపం పిల్లల్ని!

లక్ష్మణబాయి : పిల్లలమీదికోపం కాదన్నా అది - పెద్దల
పైని ద్వేషం... పాపం పిల్లలేమిచేస్తారు.

జీనవ్వ : ఇదిటమ్మా కోపంతీర్చుకొనే పద్ధతి! అది ఎవరికి
చెరుపు అనే ఆలోచన వుండొద్దా...

[రుక్మిణీబాయి కూకలువేసుకుంటూ ప్రవేశం]

రుక్మిణీబాయి : పిల్లలు నట్టేఅన్నం తింటున్నారు. అన్నం
లోకి అన్నంలోకి అని కేకలు వేస్తున్నా ఎవరూ
పినేవారు లేదు. కాలిపోను. నే ఒకటిని స్నానంచేసి కూచు

న్నానూ అంటే, పిల్లలు ఒక్కమెళుకు ముట్టటం లేదు... జీవవ్యా, మీరై నా కాస్త మెంతిసిండి నుజ్జిగ కలిపిపెట్టండివ్యా. రాండమ్మా! కాస్త పుణ్యంకట్టుకోండి. రేపటి నుంచి నేను ఉదయం పిల్లలకు అన్నాలు పెట్టుకునే స్నానంచేస్తాను. మనపిల్లలసంగతి మనం చూసుకోకపోతే, మరెవరు చూస్తారు జీవవ్యా. (లక్ష్యుంబాయి మాట్లాడకుండా లేచి, దడదడా వెళ్ళిపోతుంది.) చూచారా, జీవవ్యా! ఆడదాని అక్క-సుతనం! ఆడది అనాలా, అడవిలోని పులి అనాలా వీటిని? పైగా, కుక్క-జాతి అని పొడిచిపొడిచి మాట్లాడుతుంది, తాను కుక్క-లాగ ఒకరియింట్లోవుండి తింటూ.

జీవవ్య : చిన్నవాళ్ళు అన్నతర్వాత పెద్దవాళ్ళమాట వినాలి కదమ్మా. తప్పతుందా?

రుక్మిణీబాయి : అయ్యయ్యో! సరేలే, చేసుకున్నవాళ్ళే చెపుతారటమ్మా! మాట వినవద్దూ అని.

జీవవ్య : (అదరిపడి) ఆ! నిజంగానా? ... ఇలా చేయొచ్చా శ్రీధరరావు? కాదూ, అప్పుడే లక్ష్యుంబాయి మొగుణ్ణి గుప్పిట్లో పెట్టుకుందన్నమాట! తనచేతుల మురుగులు అమ్మేసి, మీ రేమో పిల్లవాడికి మొలతాడుచేయించారట —

రుక్మిణీబాయి : ఆ? చూడండివ్యా! ఎల్లావుందో. వీరు నా దండకడియం చెరిపించి ఈమెచేతులకు మురుగులు చేయించిపెట్టారు పెళ్ళిలో. అది చూడండి ఇప్పుడు ఎలా చెబుతుందో! తన మొగుడు వాటిని అమ్ముకుంటే నా

పిల్లలకు నస్తువులు చేయించిపెట్టాడని చెబుతుందా ఈ బొంకులాడి? నా పిల్లలకు ఎనరూ చేయించలేదు. నేను పుట్టింటినుంచి ఒకతులం బంగారం తెచ్చుకున్నాను. దాంతో మొలతాడు చేయించాను. తన మొగుడు అంగడినుంచి తెచ్చియిచ్చినంతమాత్రాన తన మొగుడే చేయించిపెట్టాడేం? ఔను. వేలకు వేలు రూపాయలు గడిస్తున్నాడుకాదూ తన మొగుడు! ఏం చెప్పమన్నావు దాని విరగబాటు...ఆ... యింకేమి ఆడిపోసుకుందీ?

జీనన్వ : అయ్యో! అబద్ధం నా కెందుకమ్మా! ఒకరిమీద చాడీలు... అయినా, చూడండమ్మా రుక్మిణీబాయి గారూ! ఎప్పుడు మీ అత్త పోయిందో, అప్పుడే సూత్రంటి మట్టా మర్యాదా చెడిపోయింది చూడండి ... మరి మీరేమో పొద్దస్తమానమూ వేయించి వేయించి బలి నింపుతారూ అని గోలకెత్తింది.

రుక్మిణీబాయి : చూడరా దవ్వా ఎలావుందో? అదేమో అంటారుగదా —

జీనన్వ : కాదు. అయితే మీరు హాయిగా... (గొంతు తగ్గించి) ఎందుకు వేరుపడిపోశూడదూ అంటాను.

రుక్మిణీబాయి : ఎందుకు వేరై పోవాలంటారు జీనన్వా! మొగుడూ పెళ్ళాం వేరై పోయేరు. తండ్రి పిల్లలూ వేరై పోయేరు. పెళ్ళాలు పిల్లలూ వేరై పోయేరు. ఈ అన్నా తమ్ముడూమాత్రం వేరై పోయేట్టులేరు. అన్నా తమ్ముడూ అంటే పొందిగ్గాచేరి పుట్టిన భాన్యంగింజలాంటివాళ్ళు. వప్పుగింజలాగ వేరే అయిపోయేవారుకాదు.

జీవన్వ: కాదూ, అన్నా తమ్ముడు సఖ్యంగా వుండనివ్వండి.
దాన్ని ఎవరు కాదంటారు? అయితే, మొదట తను పెళ్లిం
పిల్లల్ని సుఖపెట్టి, ఆమీద తమ్ముణ్ని సుఖపెట్టాలి
కదటమ్మా!

రుక్మిణీబాయి : అయ్యో! మొదట తమసంగతే తమకు లేనట్లు
తమ్మునిమీద ప్రీతిమాపేటప్పుడు అదేదో అంటారే...
తమ్ముడికి చదువు చెప్పించాలంటూ నచ్చిన జీతమంతా
చదువుకే పోసేశా రవ్వా. ఇంట్లో బియ్యం, జొన్నలు
సన్నామా లేవా అనే సంగతి విచారించనంత అబ్బ
రంగా చదివించాను తమ్ముణ్ని. గేపు అదేతమ్ముడు నిల
బడినవారిని నిలబడినట్లుగా నీరిని వెలుపలికి నోయక
పోతే చూస్తూవుండు... (వెళ్ళిపోతుంది)

జీవన్వ: పొద్దుపోయిందమ్మా. కాసిని బియ్యం వేయించమ్మా
లక్ష్మణంబాయి. (లక్ష్మణంబాయి మళ్ళీ నచ్చి ఉపాదానం
చెంబులో బియ్యం పడేస్తుంది. కొన్ని గింజలు కింద ఒలికి
పోతాయి. తర్వాత లక్ష్మణంబాయి దీపం మొదలయిన
వాటిని ఎత్తిపెట్టడం ప్రారంభిస్తుంది.)

లక్ష్మణంబాయి : ఎందుకమ్మా! మళ్ళీ దోమిజరిగింది?
చెప్పావుకదూ మా పైన చాడీలు.

జీవన్వ: (నవ్వుతూ) అయ్యో! నదలిపెట్టమ్మా లక్ష్మణంబాయి
ఆ సంగతి. వట్టి అబద్ధం... చూడమ్మా, నేను మీ
నడుమనచ్చాను అని కాగూడదు... కాదూ, పిల్ల వానికి
మొలతాడుచేయించడానికి నీ మురుగులు చెరిపించింది
అబద్ధమటగా? నీ మొగుడే నీ మురుగులు అమ్మకున్నట్ట.

(లక్ష్మణుంబాయి గాబరాపడి కూచుంటుంది.) ఆవిడ తన కొడుక్కు మొలతాడు చేయించడానికి బంగారమేమో పుట్టింటినుంచి తెచ్చుకుందిట కదూ? వాళ్ళతండ్రి పది తులాల బంగారం ఇచ్చారట !

లక్ష్మణుంబాయి : అయ్యయ్యో! చాలా వుంది పుట్టింటివాళ్ళు చేసింది. చెప్పడానికే వీల్లేదు. బారసాలనాడు ఒక్క వెండిగిన్నెకూడా ఇన్వలేదని ఊరు జనమంతా అంటున్నారు యిప్పటికీ.

జీనన్వ : అవునా, అలాంటిది మీ పుట్టింటివారంటే దుగ్గాణికి గతిలేనివాళ్ళని నీమీదే ఆడిపోసుకుంది.

లక్ష్మణుంబాయి : మా పుట్టింటినా రికేం, వాళ్ళూ హాయిగా తిని, మా యిద్దర్నీ ఇంట్లోపెట్టుకుని పోషించడానికికూడా కావలసినంత వుంది. ఆమాత్రం యిచ్చాడు దేవుడు మా నాన్నకు.

జీనన్వ : అయితే చల్లగా పుట్టింటికి పోయి ఉండరాదుటే మాతల్లీ, ఇక్కడింత రొమ్మపడడంకన్నా.

లక్ష్మణుంబాయి : అయ్యో! రేపు వీళ్ళే మళ్ళీ ఎగతాళి చేస్తారు - మొగుణ్ణి నదలిపెట్టిపోయిందీ అని.

జీనన్వ : మొగుణ్ణికూడా వెంటపిలుచుకునే వెళ్లూ.

లక్ష్మణుంబాయి : అయ్యయ్యో! శోడబుట్టిన అన్నగారిని నదలి ఆయన ఎలా నస్తారు, జీనవ్వా!...కుక్కలాగ ఇక్కడ చీఛా అనిపించుకుంటూ తింటేనే వారికి ఒంట బడుతుంది అన్నం. అక్కడికి ఎందుకు నస్తా రవ్వా? ఇంకా ఇక్కడ అనిపించుకునేది చాలా ఉంది. ఆడిపో

యించుకొనేది ఎంతో ఉంది.....మొన్న భోజనానికి కూచున్నప్పుడు ప్రత్యక్షంగా నీగికి ఆరిపోయిన అన్నం పెట్టాను... కేపో ఎల్లుండో విస్తగ్తో మున్ను వేసి తినిపిస్తాను చూడండి జీవవ్యా. కానీ అదికూడా అయితగునా? బుద్ధిరానీ...ఇంకా చాలా ఉంది జీవనాన్ని కొనసాగింది. (కన్నీళ్లు) నిన్నటిదినం తప్పలేకపోయినా నా మీద తప్పమోపారు. స్వయంగా బావగానే ఇంక చెయ్యి చేసుకుని కొట్టడం ఒకటి మిగిలింది. తోడితోడప్పు కొట్టడమంతా.....

జీవన్మ : (ముఖించిట్లించుకొని పెద్దగా నిట్టూర్చి ఎంతో నీపు లక్ష్యంబాయి చెవిలో ఏమేమో చెబుతుంది. తర్వాత నెమ్మదిగా) ఎంత చెప్పా, నువ్వు మాత్రం నదలకు... (లోపలికి తొంగిచూచి) ఊ...పోయినస్తానండమ్మ రుక్మిణీబాయిగానూ. (వెళ్ళిపోతుంది. లక్ష్యంబాయి “హూ” అంటూ మెడవాల్చి నడిమింటినుంచి తన మొగుడి గదికి వెళ్ళుతుంది. గది ఇక్కడ కనిపించదు.)

రుక్మిణీబాయి : (ప్రవేశించి నేలమీదపడ్డ బియ్యపు గింజలను చూసి లోపలివెపుచూస్తూ జీవన్మండని తెలుసుకుని ఆమెకు తెలియాలని) చూచారామ్మా, ఎలా ఒక బోస్తూండో బియ్యాన్ని. హూ! తమ పొగు ఇలా ఒలికి పోయిందీ అని తెలుపుతున్నాను...ఇంటికి వచ్చిన మగవారికి నేనే నేనే ఇలా చేశానని అనిపించాలి మరి. ఇలాటి వల్ల మాలినపనులూను-మరి పెద్దలనిపించుకొనేది అందుకే కదూ చేసినవారి తప్పులన్నీ మీద వేసుకోడా

నికి ! ఈ మోసకారిత్వం వెలుపలినుంచి వచ్చినవారికి ఏమి తెలుస్తుంది. ఇలాటివే నవ్వా వెదుకుతూఉంటుంది నన్ను తిట్టించడానికి. (శ్రీపాదరావు ప్రవేశిస్తాడు.)
చేయనీ-చేయనీ అదెంతవరకు నాకు చెరుపుచేయా లనుకుంటుందో, అంతా చెయ్యనీ ఒకేసారి. (మొగుణ్ణి చూచి) ఇదో ! ఇది చూడండి, ఎవరు బియ్యం ఒలక బోసిపోయారు అనేది.

శ్రీపాదరావు : ఆ! ఇదేమిటి ఒక్కేమాదు?... (క్రింద చూచి) అన్ని బియ్యం ఎలా ఒలికిపోయాయి ?

రుక్మిణీబాయి : ఎలా మేమిటి ? బిచ్చం వేసేలక్షణం అది.

శ్రీపాదరావు : ఎవరు వేసినవారు ?

రుక్మిణీబాయి : ఎవరేమిటి ? ఉందిగా సంపన్నురాలు కోడి కోడలు.

శ్రీపాదరావు : పోనీ నువ్వే వెయ్యగూడదూ ఆ బిచ్చ మేదో.

రుక్మిణీబాయి : మడికట్టుకున్నాను అని వేయలేదు. అంతే కాని, నాచేతులేమీ అలసిపోయేవికావు వేసిఉంటే... ఆ సంగతే చూచుకోండి అన్నాను. కండ్లకు ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తున్నది కదా, మీకు ఎంత మంచిమరదలు వచ్చిపడింది అనేది.

శ్రీపాదరావు : కాదే ! యెంతైనా నువ్వు పెద్దదానివి ! చిన్నవారిని సద్దుకునిపోవాలి. ఇలాఎందుకు కాచిన పెనం లాగ మండిపడతావు ?

రుక్మిణీబాయి : అల్లాంటి సంసారం - అయింది. ఔను ఆ

కాచినపెనంబో నీరుపోసినట్టు ఉంది. మే మేమైనా చేస్తే హుమ్మని మీదపడేవారు. ఇప్పుడు కంటికి కనిపించినా మాట్లాడక ఊరుకుంటున్నాడు.

(శ్రీ)పాదరావు: ఏదో కంటికి కనిపించిందీ అని నువ్వు చెప్పేదంతా నిజమంటావా... ! కాదూ, ఒక వేళ నిజమే అయినా నీవు పెద్దదానివి కొంచెం ఓపికపట్టాలి.

రుక్మిణీబాయి : ఆవిడకు నేను చేసిన మహాపకారం ఏమిటీ అంట...

(శ్రీ)పాదరావు: పాపం ! ముక్కు-పచ్చలారని పిల్లగాదట ! అలాంటిదానికి ఎందుకే పేర్లు పెడతావ్ ?

రుక్మిణీబాయి : ధర్మరాజులాగ ఇలా బోళాతనానికి దిగే పాడైపోతారు.

(శ్రీ)పాదరావు: ఇదేమి కలియుగ మహాభారతమా ?

రుక్మిణీబాయి : నురి మహాభారతం ముగిసిం తర్వాతేగా కలిప్రవేశం జరిగింది.

(శ్రీ)పాదరావు: అది సరేలే. ఏమైనా ఒకరిమీద ఒకరు చాడీలు చెప్పడం ప్రారంభించారు. నీకు ఇప్పుడు ఇంత కోపానికి కారణమేమిటీ అంట ?

రుక్మిణీబాయి : ఇంకా కారణమేమిటీ కావాలండీ. ఒక్కటైనా చెప్పినమాట వినిపించుకుంటేగద.

(శ్రీ)పాదరావు: అలాకాదే. ఏమైనా నువ్వు పెద్దదానివవునా. పోట్లాటరావడానికి కారణమేమిటీ అంట. నీ పని నీవు చేసుకో, ఆమెపని ఆమె చేసుకుంటుంది.

రుక్మిణీబాయి : చాలా చేస్తుంది. చేసేరకమే. చెప్పేట్లేదు.

రెండుపూటలూ వంట, వార్షిక్, పైసీళ్లు మడిసీళ్ళూ-పని అంతా నేను చూసుకుంటూఉంటేనే ఊళ్లోవాళ్ళకో ఆవిడ నన్ను ఆడిపోసుకుంటూఉంది. నిజంగా నేనే ఆవిడచేత పనిచేయిస్తే ఇంకా ఏమనేదో ఈ మాయల మల్లి... ఈవిడేమో దీపాలకి నూనెమాత్రం పోస్తుందట. ఏమో రేపు నవరాత్రిలో ఈవిడ వంట పెద్దదేవుని నైవేద్యానికి పనికిరాదని, వంటమాత్రం నే జేసుకుంటానూ అని అన్నక్షణాన, ఏమిటి, ఈ అమ్మగారిని పనికిరాజీనామాయిమ్మని చెప్పినట్టా? ఒక పోయ్యిముందు కూరగాయలు తరిగిపెట్టుకోవడం అనిలేదు; ఒక పాచిపని అని లేదు; ఒక పాత్రలు కడుక్కోవడం అని లేదు. అనన్నీ వదలిపెట్టి పొద్దస్తమానమూ ఒక్క దీపాలకి నూనె పోసుకుంటూ కూర్చుంటుందా?

శ్రీపాదరావు : కొంచెం విరామంఇచ్చి మాట్లాడవే....., ఏమైనా నువ్వు పెద్దదానివి. ఈమాట అయినా ఒప్పుకుంటావా?

రుక్మిణీబాయి : వట్టిచాకిరీకేమో పెద్దదాన్నే-ఒళ్ళనేది పిండి పిప్పిఅయ్యేలాగ. ఆపైన సాభాగ్యం అనే మాటలన్నీ అనిపించుకోవాలి. తిట్లన్నీ తినాలి. పెద్దలమాటంటే కాలిచెత్త.....

శ్రీపాదరావు : ఇప్పుడు ఆమె నీమాట విననిది ఏముంది?

రుక్మిణీబాయి : ఏమివిన్నదీ అని అడగండి. పొద్దున లేచి ఒక గడప అలికి ముగ్గుపెట్టడం చేతకాదే, ఈ నంగనాచికి! పాపం! ఐదుమల్లెపూలతూకంపిల్ల!

శ్రీపాదరావు : అలాఅయితే ఇలా చేయండి. గడప ఎంత, మూడుఅడుగులుంది కదూ? ఒకటిన్నర అడుగు నువు ముగ్గునెయ్యి. ఒకటిన్నరఅడుగు ఆమెను వేయనీ.
 రుక్మిణీబాయి : నేను సురిచేట్టులేదు. చెప్పనలసినచ్చేసరికి నావి అన్నీ అసందర్భపు మాటలే అయినయ్యాయి.....
 (గంభీరంగా) నే నెంత ఒళ్లువిరుచుకొని పనిచేస్తే అంత ఆమెకు సంజోషం. తెలిసిందా? నా కెంత చెనుపయితే ఆమెకు అంత హితం. నేనంటేనే ఓగ్గలేకపోతోంది. నేను ఒక్క నగానట్రా పెట్టుకోరాదు. పెట్టుకొంటే ఈమె గొంతులో కారంకలపి పోసిపట్టు అవుతుంది. తాను చూస్తే ఎడమతట్టు పాపిట, నేలపై జీరాడేట్టు ఆ చీర.....

శ్రీపాదరావు : అలా చేయగూడదని నీవు బుద్ధిచెప్పాలి.

రుక్మిణీబాయి : అయ్యో! అయ్యో! “చేసుకున్నహామి మూట్లాడకుండానే ఊరుకున్నాను. మధ్య మీ పోషి జోరైందే. మీకెందుకు మాగొడవ” అని ఒకప్రక్క నోరునొక్కుతూఉంటే మీరు నన్ను నీతులు చెప్ప నుంటారు!.....

శ్రీపాదరావు : కాదే. మెల్లగా నచ్చేట్టు చెప్పాలి.

రుక్మిణీబాయి : “ఎవరిమాటలతో నీకేం పనిలే! నే చెపుతున్నాను, నువ్వు సరదాగాఉండు” అని భర్త గారే చెపు తున్నాడట. పెళ్లానికికానలసినవన్నీ దొంగతనంగా తెచ్చి స్తాడట తినడానికి. (ఆవేశంతో) మొన్న ఇద్దరూ తింటూ కూచున్నప్పుడు పిల్లవాడు వెళ్ళితే కొట్టి సంపారట.

ఏడుస్తూ వచ్చి చెప్పాడు, బిడ్డ. పిల్లలనువదలి తినడం
నికి వీళ్ళ గొంతు ఎలా దిగిందో! పిల్లలమీదే వాళ్ళ
అక్కసు చూపించాలా?..... (కన్నీళ్ళు) పిల్లలంటే
అంతా ఒక్కటేనని నేను అనుకున్నాను.

(శ్రీ)పాదరావు : (కష్టమనిపించి) జౌనే, పాపం! వాళ్ళకూడా
ఇంకా పిల్లలే. పిల్లలముద్దు కన్నవారికి తెలుసుంది...
పాపం! ఏదో తినివుంటారు. పిల్లవాడు వెళ్ళేటప్పటికి
అయిపోయివుంటుంది. అందుకు ఏడుస్తూనచ్చాడేమో
బిడ్డ. పిల్లవానికి తినడానికి ఏదయినా కావలసివుంటే,
నాకు చెప్పితే సరిపోయేది. నేను జెచ్చిపెట్టేవాణ్ణి.

రుక్మిణీబాయి : (కన్నీళ్ళుకాదుస్తూ) మా మాట మీకు ఎలా
నిజమనితోస్తుందిలెండి!

(శ్రీ)పాదరావు : (శ్రీ)ధరుడిస్వభావం చాల కలుపుగోలుతనం
జాలిగల స్వభావం. వాడివిషయంలో ఏమయినా చెడ్డ
చెబితే నా కడుపులో కలియబెట్టినట్టు అవుతుంది చూడు.
పిల్లవాళ్ళమెనప్పడు నాలుగు పెరుగులుకులు తినేటప్పడు
కూడా సన్నునదలి తినలేదు (శ్రీ)ధరుడు.

రుక్మిణీబాయి : (నిట్టూర్చి) కానీలెండి. మీ మీ కలుపు
గోలుతనాలు మీరే చూస్తారు.

(శ్రీ)పాదరావు : బావా! నువ్వు ఏమన్నా అను. చిన్నపిల్ల
వాడుగా వున్నప్పటినుంచి చూస్తూవస్తున్నాను (శ్రీ)ధరుని
స్వభావం. పిల్లలవంటి మెత్తని పూపులాంటి మనస్సు
వాడిది... తనకోసమని మా నాన్న కొత్తబట్టలుకుట్టి సే
'అన్నా నీకు సరిపోతాయా, చూడు' అనేవాడు. వాడికి

ఆటల్లో బహుమతిగావచ్చిన వెండికప్పు తెచ్చి నాకు ఇచ్చాడు. శ్రీధరుడు ఎంత కలుపుగోలుతనం గలవాడనేది నే నేమి చెప్పను. మా నాన్న చనిపోయి, నే మిద్దరం పరదేశులమై మా మయింట్లో వుండేవాళ్ళం. అప్పుడు ఒకరోజున —

[రంగస్థలంమీద చీకటి. తెరవెనుకనుంచి రెండు నన్ననిధ్వనులు వినిపిస్తాయి.]

శ్రీధరరావు : (దూరంనుంచి) అన్నయ్యా, అన్నయ్యా. ఆగు ఆగు. (దగ్గరికి వచ్చి) ఆగు అన్నయ్యా.

శ్రీపాదరావు : ఎందుకు?

శ్రీధరరావు : ఇమిగో తీసుకో. మరి మీ కాలేజీ వార్షికోత్సవం చందా యివ్వడానికి మామయ్య తనదగ్గర డబ్బు లేదన్నాడుకదా? నా దగ్గర దాచుకున్నవి మూడురూపాయలు వున్నాయి, తీసుకో. అన్నయ్యా, నువ్వు ముఖించిన్నబుచ్చుకుని ఒంటిగా వెలుపలికివచ్చావే అని నాకు ఎలాగో అనిపించింది. చూడు, ఇంతమందిపిల్లలు వార్షికోత్సవంలో వుత్సాహంతో పాల్గొంటూవుండగా, నువ్వు గూబలాగ కూచోవలసినచ్చిందికదా అని అనిపించింది. పోయినసారి అత్తయ్య వచ్చినపుడు డబ్బు ఇచ్చిపోయిందిగా. అది దాచుకొన్నాను.

శ్రీపాదరావు : శ్రీధరా, ఎలాంటి జాలీమనస్సురా నీది ...అయితే పాపం! నువ్వు రోజూ వ్రదయం 11 గంటలకు అన్నంతిని బడికిపోయి సాయంత్రం ఎప్పుడో ఇంట్లోకి

వస్తావు. మధ్య విరామంలో నీకు చిరుతిండి కావద్దా ?

దానికోసమేగదరా అత్యయ్య ఇచ్చింది.

(శ్రీధర : ఏమీ వద్దులే. ఒక గడియ విరామం ఎలాగో గడిపేస్తే ఆపైన పాఠాలు ఆరంభమైతర్వాత ఆకలి జ్ఞాపకంరాదు.

(శ్రీపాదరావు : బంగారంనంటి మనసురా నీది శ్రీధరా. ఈవేళ నువ్వుచేసిన వుపకారం నేను మరిచిపోను... చూడు శ్రీధరా, రేపు నేను పెద్దవాణ్ణయి డబ్బు సంపాదించేటప్పుడు—

(శ్రీధరరావు : ఈ మూడురూపాయలు అప్పుడు తీరుద్దువుగానీలే! (నవ్వుతాడు)

(శ్రీపాదరావు : అదికాదు తమ్ముడా, నే చెప్పేది. రేపు నేను పెద్దవాణ్ణయి గడించానంటే ఈ మూడురూపాయలకు నూరురెట్టి చ్చినా ఇప్పుడు నీవుచేసిన వుపకారం తీరనిది.

(శ్రీధరరావు : పో అన్నయ్యా. అన్నాదమ్ములమధ్య ఏమిటో వుపకారం గివకారం అంటావేమిటి?

(శ్రీపాదరావు : (కొగిలించుకొని) ఇలాగే చివరదాకావుండా లిరా తమ్ముడా నీ మనసు.

(శ్రీధరరావు : అన్నయ్యా! మొన్న మా బడిలో ఒక తమాషా జరిగింది. మా మాష్టరు రామాయణం మంచిదా, మహాభారతం మంచిదా అని నన్ను అడిగాడు.

(శ్రీపాదరావు : నువ్వు ఏమి చెప్పావు?

(శ్రీధరరావు : రామాయణం మంచిదన్నాను.

శ్రీపాదరావు : ఎందుకని ?

శ్రీధరరావు : ఆ రామాయణంలో రామలక్ష్మణులు ఎంత మంచి అన్నాదమ్ములో మనకు తెలుస్తుంది. మహాభారతం నూటాయెనిమిదిమంది అన్నదమ్ములూ యెలా కొట్టుకొని నాశనమయిందీ తెలుపుతుంది అన్నాను.

శ్రీపాదరావు : దానికి మూసటు ఏమి చెప్పారు ?

శ్రీధరరావు : అలాఅయితే ఇళ్లల్లో మహాభారతం ఆడకండి సుమా అన్నారు !

శ్రీపాదరావు : అయితే, మా ప్రా ఫెసరు కురుక్షేత్రయుద్ధం కోసమన్నా మహాభారతం చదవాలి అన్నారు. మా కాలేజీలో భగవద్గీత ఆరంభించారు. శ్రీకృష్ణుడు కురుక్షేత్రంలో అర్జునునికి కర్మయోగం అంటే యోమిటో, అనాసక్తియోగం అంటే యోమిటో, స్థితప్రజ్ఞుడు అంటే యెవరో తెలిపాడు - ఇవన్నీ గీత మనకు తెలుపుతుంది అని చెప్పాడు.

శ్రీధరరావు : అయితే, నాకు రామాయణం కథ బాగా తెలుసును అనుకోవచ్చు. కాని, గీతలోసంగతులు తెలుసుకోవాలంటే నేనూ కాలేజీకి రావాలి. ఆమీదట నువ్వు చెబుదూగాని ఇంట్లో...

[రంగస్థలంలో నెమ్మదిగా వెలుతురువస్తుంది. సన్నధ్వనులు మరుగైపోతాయి. శ్రీపాదరావు, రుక్మిణీబాయి నిలబడి ఉంటారు.]

రుక్మిణీబాయి : చూడండి, ఇప్పు డేమి గీతోపదేశంచేస్తారో, రామాయణమే చెబుతారో.

[తెరవెనుక గుసగుసలు వినబడగా, రుక్మిణీబాయి చెవిఒగ్గుతుంది.]

లక్ష్మణుంబాయి: పాండవకౌరవులు కాదట. రామలక్ష్మణులట.
రాముడనేవాడే రావణుడే తే ఏంజేసారు?... కౌరవుల
చేతుల్లో చాపది, కీచకునిచేతుల్లో సైరంధ్రలాగ
నేను ఇక్కడ నరకం అనుభవిస్తూ కూచుంటాను. మీరు
కళ్ళుమూసుకొని, చెవుల్లో వేళ్ళుపెట్టుకొని కూర్చోండి
సితప్రజ్ఞుణ్ణి....

[శ్రీధరరావు ఒక్కసారిగా రెచ్చిపోయి వస్తాడు.]

శ్రీధరరావు : ఈరోజు మొదలు - ఇప్పుడే నిలుచున్న పళంగా
వేరుపడిపోయి రెండు పని చూడాలి... హు... పిల్ల
పిల్లాటలాగ కనిపిస్తుందే?... ఈ రోజునుంచి మనం
ఇక ఈ ఇంట్లో కాలుపెట్టనద్దు.

శ్రీపాదరావు : తమ్ముడూ...

శ్రీధరరావు : తమ్ముడు ! పెండ్లి కాకముందు తమ్ముడు,
పెండ్లి అయినతర్వాత భాగస్థుడు.

శ్రీపాదరావు : అలా ఎందుకురా మాట్లాడుతావు ?

శ్రీధరరావు : వారెవరూ ! ఎప్పుడు నేర్చుకున్నావు ఇలాంటి
వేషాలు ? ఇద్దరూ మొగుడూ, పెండ్లాం ఏనునివంపారు
దాన్ని ? పెంపుడుకుక్క. అనడానికి అదేసరనుకు
న్నారా? మా యింట్లో ఉండనద్దు, పుట్టింటికి వెళ్ళి, అన
డానికి అదేమి మీయింటికి కూడులేక వచ్చిందా ?
దీపాల్లో నూనెపోసి, తక్కినవి చేసుకుంటాను అంటే

మొగుడూ పెళ్ళాం కలిసి ఒళ్లు హూనంచేసి పంపుతారా?
మగవాడివైయుండి రెండో ఆడదాన్ని తాకడానికి నీకు
సిగ్గులేదూ?

[శ్రీపాదరావు దిగ్భ్రాంతుడై రుక్మిణీబాయివేపు రెప్పవేయకుండా
చూస్తూ నిలబడిపోతాడు. రుక్మిణీబాయికళ్ళల్లోంచి కన్నీళ్ళు దొర్లుతాయి.]

(తె ర)

—o—

అతిథిమర్యాద

శ్రీ నా. కస్తూరి

నా. కస్తూరిగారు కన్నడనాడు జనప్రియ రచయితలలో ఒకరు. నవ్వు తరగలు రేపే రచయితలు - అనే విఖ్యాతి వారికి వుంది. అయినా, వారు చరిత్ర, సాంఘికశాస్త్రం మొదలయిన గంభీర భావనలను గురించి గ్రంథాలు వ్రాశారు. నాటకం, నవల, హాస్యప్రబంధం - ఈ రంగాలలో వీరి రచన విపులం. ఈ సాహిత్య ప్రక్రియలలో వాక్చాతుర్యాన్ని, సన్నివేశాన్ని హాస్యోత్పాదనకు ఉపకరణంగా ఉపయోగించుకొనడం కస్తూరిగారి పద్ధతి. రాని, 'అతిథిమర్యాద' లో సన్నివేశానికి ప్రధానస్థానం లభించింది.

పాతలు

లలితు

నీతమ్మ

లక్ష్మమ్మ

ఆమె

సరసు

అ తి థి మ ర్యా ద

[మైసూరునగరంలో ఒక మధ్యతరగతికుటుంబం ఇల్లు. ఇంటి యజమానురాలు సీతమ్మ, తనకుసూరై లలితుపై కేకలువేస్తూఉంటుంది. లలితు ఏడుస్తూ ఉంటుంది.]

లలితు : (ఏడుస్తూ) ఉంగరమమ్మా ! ఎర్రరాళ్ళ ఉంగరం !
కొని ఇవ్వమ్మా.....

సీతమ్మ : (కోపంతో) వాయించేస్తాను చూడు, వీపుపైన నాల్గు !...వాళ్ళ కేమి, పెద్దవాళ్ళు కావలసినంత చేసూ చెట్టూ వదలిపెట్టివెళ్ళారు. ఒక్కొక్కరికీ ఒక్కొక్క ఉంగరం కొనుక్కున్నారు ... ఒక్కొక్క వేలికీ ఒక్కొక్క ఉంగరం పెట్టుకొనేతాణ్ణివారికుంది... నీవు అలాటి శ్రీమంతుల ఇంట్లో పుట్టే పుణ్యం పొంద లేదు. నే నేంచేయను దానికి... మీ నాన్న సంపాదన నా పొట్టకే చాలదు. (కుమార్తె కన్నీళ్ళు తుడుస్తూ) ఇక్కడికి రావే, ఇక్కడికి ! వారంతా ఊరికి వెళ్ళనీ... ఈ అప్పంతా తీరనీ...మా కెవ్వరికీ వద్దు, ఉంగరం నీకే మొదలు...ఏ వేలికీ చెప్ప...ఎలాంటిరాయి ?.... (కుమార్తె చెక్కిలి పట్టుకుని, మొగం నిమిరి, ఒళ్లో కూడా పట్టుకుంటూ, తను నేలమీదికి ఒరుగుతూ, చీర చెంగుతో గాలి విసురుకుంటూ ఉండగా...)

లక్షమ్మ : (ప్రవేశించి) ఏం వేళ ? ఏమి చేస్తున్నాను...

సీతమ్మ : (లేచి) రండి లక్షమ్మగారూ ! (చాపపసుస్తూ)
లలితూ ! వెళ్ళి అడుకోమ్మా ... శాణాకదూ ...
కూర్చోండి ... చాల అసృగూపమైపోయానే మీరు
ఈమధ్య.

లక్షమ్మ : (నవ్వుతూ) నేనా మీరా, అసృగూపం ? నవ
రాత్రి పండుగ పదినాల్గు నడిచిందికదా, ఒక్కనాడన్నా
మీరు మా యింటికి రానద్దూ ? బొమ్మలకొలుపుకు
హాగతిఅని చెప్పి పంపుతూనే ఉన్నాను కదా !

సీతమ్మ : (వేడిగా నిట్టూరుస్తూ) అయ్యో ! ప్రాణంపోయే
వేళ వీణవినడానకి వెళ్ళింది అన్నట్టు, నాకు ఎక్కడి
బొమ్మలకొలుపు, ఎక్కడి హాగతి...మా యింట్లో
ఈవడు బొమ్మలకొలుపు పెట్టలేదు...దొమ్మి జరుగుతూ
ఉంది. పది పదిహేనురోజులుగా వివరీతంగా గలంటా...
ఎక్కడినుంచో వచ్చాయి రంగుబొమ్మలు, నారి
బంగారం సింగారం, వారి అడావుడి ఇదే.

లక్షమ్మ : చుట్టాలు వచ్చారా ?

సీతమ్మ : చుట్టాలైతే అగోవిధం... జాతికాదు, జనం
కాదు. ఈ పాడైపోయిన నవరాత్రి వచ్చిందీ అంటే,
మోసూరుకోడండే మనం ఎక్కడికో దేశాంతరం వెళ్ళి
డమే సుఖం...కన్నవాళ్ళకందరికీ చక్కగా భోజనం
వడ్డించి, వాళ్ళ పిల్లల ముక్కు మొగం తుడిచి, జడలు
అల్లి...

లక్షమ్మ : ఎక్కడనుంచి వచ్చారా ? మీరు గుర్తూ, పరి

చయం ఏమీలేదా ? ఉన్నదున్నట్టే ఇలా ఊడిపడితే, వాపం, మీరుమాత్రం ఏంచేసేరు...

సీతమ్మ : వీరితోపాటు ఎక్కడో ఎప్పుడో చదువుకున్నారట. ఒకే హాస్టలులో ఉన్నారట...నిరుడు! అకస్మాత్తుగా బెంగళూరు రైలుస్టేషనులో కలుసుకున్నారట... ఓహో హో హో...ఏమోయ్...ఎక్కడ ...అంటూ ఒకరినొకరు పాతస్నేహం తిరగేసుకున్నారట... ఇదే సమయమని, ఆయన మా అడ్రెస్ సంపాదించి, నవరాత్రివరకు కాచుకూచుని, ఎస్తాను అని తెలకవ్రాసేశాడు...ముఖ్యమైంది. మా గ్రహచారం...ఆయన్ను తిట్టి ఏం ఫలం !

లక్ష్మమ్మ : (సానుభూతి చూపుతూ) వెనుకటిజన్మలో ఋణం అనండి.

సీతమ్మ : ఈ ఊరివాళ్ళు నవరాత్రి అంటే ఊరుకుంటారా ? వెయ్యివైభవాలు ... పేపర్లలో ప్రకటనలు... నేను అన్నానూ వీరితో, 'ఊళ్లో ఉండను అని వ్రాయండి! నాకు జర్వం అనండి' అన్నాను...వీరికి అభిమానం; చిన్ననాటి నేస్తం అనే ఉత్సాహం... ఇప్పుడు వీరికి అనుభవానికి వచ్చింది...

లక్ష్మమ్మ : ఇంకా వెళ్ళిపోలేదూ వాళ్లు ? ఊరికివూరే ఖాళీ అయిపోయింది కదండి.

సీతమ్మ : ఎందుకు వెళ్ళిపోతారు, ఉదయం మధ్యాహ్నం సాయంత్రం నేను పుష్కలంగా వండిపెడుతున్నప్పుడు ? ఆ మగవాడికి గోధుమన్నం. ఆ ఆవిడకు పుల్లమజ్జిగ

పడదు. పిల్లలందరికీ ఆవుపాలే కావాలి... పిండేస్తున్నారనుకో మా పంచప్రాణులూ...సిల్కు - శ్యామ్లగీ అయింది...నిన్న; చందసంనూ నే శ్యామ్లగీలుట ఈ పూట...పోయాడు, పటాలనుంతా గొంతువరకు ఉప్పొనింపుకొని...కారులో...

లక్ష్మమ్మ : మోటారుకారులోనే నచ్చారా ?

సీతమ్మ : హు... కాకాకటి కన్నవారి ఇంటి తలుపులు మింగే వాళ్ళయోగత్యకు; వాళ్ళకాదు, నారిడైనగు, నారి నొకరు, అందరికీ ఇక్కడ పంచభక్త్యపరమూన్న శుశ్రూష...సాంగోపాంగంగా...పిల్లలూ పిల్లలూ అరడజను ఉన్నాయి. సొట్టమూతి, వంకరలోక, వారకల్లు అవలక్షణం — ఒకబానికంటే ఒకటి — లలితూకూ వాటికీ ముప్పుటలూ పోట్లాట...అవి వచ్చి, నక్రించిన ప్పటినుంచీ లలితూ ఏవేనో పాడు పాడు మాటలన్నీ నేర్చుకుంది.....

లక్ష్మమ్మ : అయ్యో ! అయ్యో ! ఇలా అయిందా మీ అవస్థ ? మా యింటికి మీరు ఒక్క-రోజూ రాలేదు. ఎక్కడో ఎగ్జిబిషన్ వైపు వెళ్ళుతున్నాడు, నాటకాలు సినిమాలు అని ఆ హడాడడిలో ఉన్నాను అనుకున్నాను...

సీతమ్మ : ఆ పుణ్యమంతా వారే సంపాదించుకొనివచ్చాను. సత్రంవలె ఉంది ఈ యిల్లు. పొద్దుపొడవగానే, కాఫీలు కావాలి. కన్నంబాడి (బృదావనం) కి నెళ్ళాలంటారు. సాయంకాలం రవ్వహల్వా, గారెలు కావాలి. శ్రీరంగ

పట్టణం వెళ్ళడానికి మధ్యాహ్నం పెరుగన్నం కాస్త
యివ్వండి. చాముండికొండవెళ్తాం అంటారు....నంజన
గూడు వెళ్ళడానికి నిమ్మపండ్ల చిత్రాన్నం.... వాళ్ళకే
ముంది, దగ్గుతూ తుమ్మతూ నంటింటివాకిట్లోకి తొంగి
చూసి, ఊమించు, సీతా అంటారు..... పిచ్చిపిచ్చిగా
నవ్వుతారు...పళ్ళిగిలిస్తారు. మగవాళ్లు మగవాళ్లు స్నేహ
మయితే. మన కెందుకు లక్షమ్మగారూ ఈ చిత్ర
హింస.....?

లక్షమ్మ : ఊరుకోండి ! ఊరుకోండి ! అదిగో, నచ్చినట్టు
న్నారు...ఏదో కారువచ్చింది.

సీతమ్మ : రానీ ! రానీ ! వాళ్ళుఊరినుంచి ఒక కార్డు
వచ్చింది....వాళ్ళ అమ్మాయినుంచి.....మనమడికి ఒళ్లు
బాగాలేదని ఆమెకూడా చెప్తూఉంది.....ఆ పాపడికి
కొంచెం జాస్తిఅయిందట, జ్వరం.....

లక్షమ్మ : ఇదేమిటండీ, అన్యాయం ! సంసారులు ఇలా
ఇల్లూవాకిలీ వదిలిపెట్టి నెలలతరబడి, మరొకరియింట్లో
వేళ్లుతన్నుకుకూచుంటే ఏమిటిగతి ?

సీతమ్మ : శో ! మీ రిక్కడే ఉండండి, లక్షమ్మగారూ !
వాళ్ళనూ, వాళ్ళపిల్లల ముఖాలనూ వారి ఆర్భాటాన్ని
చూచే వెళ్ళండి...ఎలాగైనా. రానే వచ్చారు.....

లక్షమ్మ : లలితు ఏదీ ? పాపం, దానికెంత బేజార్లైందో
ఏమో !

సీతమ్మ : ఆ కోతులు వస్తే, అవన్నీ గుంపుచేరి దాన్ని ఏడిపి
స్తాయి.....ఆ పాడుకారులో దానికి జానెడుజాగా ఇవ్వ

మంటూ అవి మొండితనం చేస్తాయి... ఆ కోతులు
వచ్చేలోగానే కాస్త ఆడుకొని వస్తాను అని లలితు
నెళ్ళింది, గేటు దగ్గిరికి...

[ఆమె ప్రవేశం]

ఏమిటి ? రండి; రండి ! గంధపునూనె ఫ్యాక్టరీ
అంతా చూచారా ?... చాలా శ్రమ అయినట్లు కనిపి
స్తోందే.

ఆమె : అయ్యో ! గంధమూ వద్దు ఇప్పుడు, అక్షతలూ
వద్దు.... సూయింటినుండే తపాలానాడు కనిపించాడు...
కవరు ఇచ్చాడు. చింపి చూస్తే, గుండెలు పగిలి
పోయాయి. సరసు మొగుడు సైదారాబాదునుంచి నిన్న
బెంగళూరికి వచ్చాడట... అతనికళ్ళ కేమో అయిం
దట... దేవుడే దిక్కు... ఆప గేషను కావాలట...
వెంటనే మేము ఇప్పటికిప్పుడే బయలుదేరిపోవాలండి...
నిలవడానికి నెమ్మదిగానే లేదు.... వాళ్ళందరూ కారు
లోనే కూచున్నారు.

సీతమ్మ : గాభరాపడకండి... నిదానంగా... నీరు రానీ...
ఇద్దరున్నే హితులూ కూర్చుని ఆలోచించుకుని ఒక నిర్ధా
రణకి రానీండి... ఉత్తరం మరొకసారి చదవండి...
కూర్చోండి... చూడండి, వీరు లక్షమ్మగారు అని...
చాలా రోజులుగా మాకు పరిచితులు. మిమ్మల్ని వీరి
యింటికి, మాతమ్మడి అతగారింటికి పిలుచుకొని
వెళ్ళనేలేదు... లక్షమ్మగారూ ! వీరి పిల్లలు—ముఖ
స్తుతికాదు... చూడండి, చాలా తెలివైనవాళ్ళు...

చాల చురుకు...పదిహేను ఇరవైరోజుల నుంచి, ఈ యిల్లు నందగోకులం చేశారు....

ఆమె : మనస్సు స్థిమితంగా లేదండీ. నేము బయలుదేరి వెళ్ళాలి. (చేతిపెట్టెలో కొన్ని సామానులు సద్దుతూ ఉంటుంది.)

లక్ష్మమ్మ : మాయంటికి నచ్చి, బొట్టుపెట్టుకొని వెళ్ళండి... ఇక్కడే ఆ పక్కనీడే మాది...

సీతమ్మ : నా మాట వినండి ! మీవారు వెళ్ళి సంగతి సందర్భాలు తెలుసుకుని, ఉత్తరం వ్రాస్తారు... తర్వాత మీరు బయలుదేరి వెళ్ళనచ్చు... కిట్టనివాళ్ళు కూడా వ్రాయడం కద్దు, ఇలాటి అశుభాలను. అంత తొందర తొందరగా నిలుచున్నవారు నిలుచున్నట్టుగానే ఎలా బయలుదేరారు చెప్పండి ?

ఆమె : అయ్యో ! వీలులేదండీ... సరసు, పాపం ! ఏమీ తెలియని గోల... ఆపరేషను, ఆస్పత్రి అంటేనే దానికి ముందు జ్వరం ముంచుకొనివస్తుంది.

లక్ష్మమ్మ - అయితే ఇంకొక్కపనిచేయండి.

సీతమ్మ : నేను చెబుతా, లక్ష్మమ్మగారూ ! మీ అల్లుణ్ణి ఇక్కడికే రమ్మనండి. వీరికి ఇక్కడివారొకరు గుర్తున్నారు... ఆపరేషన్ అవసరం లేకుండానే కళ్ళువచ్చేట్టు చేస్తారు... తక్షణం ఉత్తరం వ్రాయండి. ఉత్తరం వద్దు... తంతిఇవ్వండి... మా యిల్లేమిటి, మీ ఇల్లేమిటి ? బాల్య స్నేహమన్నప్పుడు అంతమాత్రం చనువుతీసుకోకూడదా?

...సరసూను, ఆమె పిల్లలున్నా, ఆమె భర్తనూ
మేమూ చూచినట్టు అవుతుంది...

లక్ష్మమ్మ : కళ్ళు నయమైతర్వాత, ఆయనా చూస్తారు
కన్నంబాడిని...

ఆమె : ఛా ! ఛా ! ఎక్కడైనా ఉందా ? అల్లుణ్ణి ఇక్క-
డికి రా అంటూ మేము ఇక్కడినుంచి ఉత్తరం ప్రాంతం
డం బాగుంటుందా? తప్ప! అంతే కాక, హైదరాబాదు
డాక్టరు, బెంగళూరు డాక్టరుకరికి ఉత్తరం ప్రాంతం...
అల్లుడికళ్ళకు ఇలాంటిలాంటివాడిని పూజాను, ఇలా ఇలా
ఇలా చేశాను అని...మీ గేమీ అనుకోకండి...మేము
ఈవేళే బయలుదేరుతాము.....

సీతమ్మ : కొంచెం కాఫీస్పర్శకొని వెళ్ళండి...భియ్యసాజ
వండుతాను, మీ ఆఖరు అబ్బాయికి చాలాఇష్టం
కొంచెం ఆగండి...నర్దుకోండి, పోవచ్చులేండి... ఎండ
తగ్గి కాస్త చల్లబడంగానే బయలుదేరండి...

ఆమె : నద్దండి, నద్దు. వాటికోసం ఇప్పుడు ఆపకండి
మమ్మల్ని.

[వెలుపల మోటార్ హోరన్ శబ్దం]

సీతమ్మ : వినండి. లక్ష్మమ్మగారూ ! ఇంతపొద్దున కాఫీ
యివ్వక నీళ్ళందరినీ పంపించవచ్చా నేను ? మీరైతే
ఏంచేసిఉండేవారు ?

[మళ్ళీ హోరన్ చప్పుడు]

లక్ష్మమ్మ : వాళ్ళకు అంత తొందరఅంటే మీ గేమీ చేస్తారు,
సాపం....

[హారన్]

ఆమె : హూ ! వినండి. హారన్ కొడుకున్నాడు ఆయన అక్కడినుంచి ఒకే ఇదిగా...

సీతమ్మ : పిల్లలకు ఒక్కొక్కకప్పు కాఫీ. వాళ్ళకువద్దు అనకండి.

ఆమె : నద్దండీ, నద్దండీ... దారిలోనే ఎక్కడైనా తాగు తాకు... ఇంక వెళ్ళినస్తాను... బాటు పెట్టండి...

[హారన్]

సీతమ్మ : (కుంకుమ అందిస్తూ) వెళ్ళేపోతారా? లక్షమ్మ గానూ! కాదుదగ్గరికి వెళ్ళి, వీరిపిల్లలను ఒక్కసారి చూసిరండి ... ఎంత ముద్దుగా ఉన్నారనుకున్నాను ఒక్కొక్కళ్ళూ...

ఆమె : (చేతిపెట్టె పట్టుకుని నిలబడి) మీకు చాల ఇబ్బంది కలిగించాను...

సీతమ్మ : అయ్యో! అనకండి అంటే అలాటిమాటలు! ఇదంతా పూర్వజన్మలో మేము చేసినఫలం... రేపటి నుంచి ఇల్లు బిక్కుబిక్కుమంటూ ఉంటుందికదా! అనే నా యోచన... లలితూకు ఇక పొద్దేపోదు.....

ఆమె : అన్నట్లు, అమ్మాయి ఏదీ?

[హారన్]

సీతమ్మ : అక్కడే మీ కాదుదగ్గర ఉండేమో!... దాని కేమిలెండి? మీ పిల్లలు పాపం ఆకలికి ఎలా తట్టుకుంటారోనని నేను ఇదవుతున్నాను... చూడండి, నేనొక మాట చెబుతాను... నట్టి ఉపచారం అని అనుకోండి...

ఆస్పత్రి ఆప గేషను అయింతర్వాత, సరసగా అల్లుడు
ఇద్దరూ ఇక్కడికి రావాలి... పదిరోజులు ఉండి. అంత
చూచివెళతారు... మీ అమ్మాయికీ చెప్పండి... నా
వచ్చిన తర్వాత నన్ను ఎన్నిమాటలంటాగో, ఎందుక
పంపావు వారిని అని...

[హరిన్]

ఆమె : ఏంచేద్దాం, మాణిమో ఇంకా ఒక నెల ఉండాలి
ఉంది. ఈ గ్రహచారి ఇలా వసుందని ఎవని అన
కొన్నారు... వస్తానండి. (చేతిపైటతో సహా బయలు
దేరుతుంది)

సీతమ్మ : (కూర్చుని) ఆఖరికి, శనిలోలగింది, లక్షమ్మ
గారూ, పీడ విరుగడైంది. బతికాను. విన్నరా మీద...
ఇంకా ఒక నెల ఉండి, నా ప్రాణాలు పిండాలనుకుందిట
ఆమె! చేతులో మూడుపైసలులేవు; సొసైటీలో అర్హ
రూపాయలు అప్పు ... నీళ్ళకి కూడు నండపట్టలేక
రెక్కలు విరిగిపోయాయి....

లక్షమ్మ : ఉశ్ శ్ ! మళ్ళీ వచ్చారండి.

సీతమ్మ : (లేచి) ఏమైనా మరిచిపోయారా ?

ఆమె : ఏమీలేదు... బయలు దేరినగడియలు 21గా ఉన్న
ఏమో, కాదు తంటాలుపెడుతుంది. ఒక ఏడునీమి
షాలు ఆలస్యమవుతుంది అని అన్నారు... నా కందుకో
భయమానున్నది సీతమ్మగారూ !

సీతమ్మ : అలాటిమాటలు అనకండి ! ఇంతమాత్రానికీ
భయమెందుకు ? సంజుండేశ్వరునికి రండుకల్లు చేయించి

పంపండి...మీవారిని రైలులో వెళ్ళి సాయంకాలానికి
ఉరుచేరి తంతు ఇన్వేనునండి. మీరందరూ . ఉండండి...
పిల్లాజెల్లా ఆటలాడినూ...లలితు పాపం మీ పిల్లలలో
మనసారా ఆడుకోనేలేదు ...

ఆమె : ఇంక మమ్మల్ని నిర్బంధంచేయకండి...ఇంతవరకు
మేము మీకు కలిగించిన ఇబ్బందే చాలు.

[హారన్]

లక్ష్మమ్మ : అదిగో పిలుస్తున్నట్టుఉంది, మమ్మల్ని...వినండి
హారన్ !

సీతమ్మ : ఇబ్బంది అన్నమాటే లేదు ... మీ అల్లుడి
చికిత్స ఇక్కడే జరిగితే బాగుంటుంది. ఆపరేషను జర
గాలంటే, దానికి ఇక్కడ వైద్యులు ఉంటారు. పైసలు
కుమ్మరిస్తే, అలాటివారు ఇక్కడా వ్రాసుకుతారు...
ఇంతకూ నయంకావడం ముఖ్యం.

ఆమె : అంతా మీ మాటచలువ నయంకానీండి
సీతమ్మగారూ ! సంజుండేశ్వరునికి కళ్లుచేయించి పంపు
తాను....వస్తా...హారన్ చప్పుడు జోరైంది...వస్తా.
ఈ ఉత్తరం రాకపోతే మేము ఈలా వెళ్ళేవాళ్ళం కాదు
నున్నండి !

సీతమ్మ : అందరూ జట్టుగా నచ్చి, సంజనగూడుకు
స్వయంగావెళ్ళి ఈశ్వరునికి సమర్పించమనండి... అదే
మంచిది !

[ఆమె బయలుదేరుతుంది]

పాడై పోయింది !...విన్నారా, ఆమె మాటలు !

ఎలాఉంది, లక్షమ్మగారూ !... వీళ్ళకారూ ! వీళ్ళ
బడాయీ ! నడిదారినిచెడి కూచుకుపోనాలి వీళ్ళకారూ !
ఒక్కనాడుకూడా లలితూను కూచోపట్టలేదు దాంట్లో.
తను వానరసైన్యంతో నింపడానికే స్థలంచాలదు.
పాడుజనం ఎక్కడినుంచో వచ్చిపడి, నా ప్రాణాలు
తినేశారు....వీళ్ళ అల్లుడి కళ్ళకు పుండ్లుపుడిలే, నాకే
మిటి ? ఏమో, ఉపచారానికని మంచిమాట అన్నాను.
ఆ ఆడది...ఎలా పొంగిపోయిందో, చూచారా...
లక్షమ్మగారూ !

[హారన్]

లక్షమ్మ : (లేచి నిలబడి) అదిగో ! మళ్ళీ నచ్చారు
కదమ్మా !

సీతమ్మ : (లేచి) ఎవరు ! ఆమెనా ! అయ్యో ! నా తల
రాత ! మళ్ళీ వచ్చిందా !

లక్షమ్మ : కూడా ఇంకెవరో ఒకరు.

సీతమ్మ : ఆ ! ఏమన్నారు ?

ఆమె : సీతమ్మగారూ ! ఇదే సరసు. చంకలో పిల్లను ఎత్తు
కొని, మొగుడితోపాలు ఇక్కడికే వచ్చివేసింది. మీ
మాట ఫలించింది....ఇక్కడే కనిపించారు మామ...
ఆ బెంగళూరు డాక్టరుకు మైసూరుక బదిలీ అయిందట...
కారుచేసుకొని ఇక్కడికే వచ్చాను...ఇంకేమిటి, మీరు
చెప్పినట్టు ఇక్కడే అందరం ఉండి, కళ్ళుసయంచేసుకుని
నంజుండేశ్వరుని దర్శనంచేసుకుని, కన్నంగాడికి వెళ్ళి,
నిదానంగా వెళ్ళితే సరిపోతుంది....మా కం కేసుటి

బెంగళూరులో పని ?

[సీతమ్మ కిందికి కూలబడిపోతుంది.]

ఎందుకూ ? ఏమిటిది ? సరసూ ! పట్టుకోవే
ఆపిణ్ణి...

లక్ష్మమ్మ : (గాబరాపడి) సీతమ్మగారూ ...మంచిసీళ్ళు
తేనా ?

సీతమ్మ : (లోగొంతుకతో) హా !

ఆమె : (బెదరిపోయి) సరసూ పట్టుకోవే, ఆపిణ్ణి...
ట్రంకు, పదుపులు ఇంట్లోకి తెమ్మని చెబుతాను.

లక్ష్మమ్మ : ఏమండీ ? ఎలాఉందీ ఒంట్లో.....

సీతమ్మ : (దీనస్వరంతో) సంజుండేశ్వరా.....!

(తె ర)

మా ఊరికి పశ్చిమాన

ర చ య త :

క్షీర సాగర

['క్షీరసాగర' బి. సీతారామ శాస్త్రి — గారు కన్నడనాడులో మైసూరుప్రాంతంలో విశేషంగా ప్రజలమనసుచూరగొన్న నాటక కర్తలు. వీరి పెక్కునాటకాలు ప్రదర్శితమై ప్రజలమెప్పుడు పాత్ర మయాయి. అఘుహాస్యాన్ని నాట కీయ సన్నివేశంతో సరసంగా మేళవించే కళ 'క్షీరసాగర' గారికి సిద్ధించింది.

కాని, “మా ఊరికిపశ్చిమాన” అలాటిది కాదు. ఇది విషాదమయ మైన గంభీర నాటిక.]

అ, ఆ, ఇ : ప్రవేశమార్గాలు

క : మంటిదిబ్బ

చ : వాగు

ట : ఎండినమాను;

రెండు వంకరకొమ్మలుంటాయి.

య ర ల వ :

శ ష స హ : స్థలసంకేతాలు

కాలం : సాయంకాలం దాటింది.

పాత్రలు

శ్రీనివాసులు	—	విద్యార్థి	నయస్సు	18
లింగన్న	—	కూలీ	,,	13
తండ్రి	—		,,	50
తల్లి	—		,,	45
కూతురు	—		,,	12

అగోచరవ్యక్తి [దిబ్బలో దాక్కుని వుంటాడు]

మా డిరిక్టి పశ్చిమాన

[అగోచరవ్యక్తి (క) దిబ్బలో దాక్కుని ఉంటాడు.]

(తె ర లే స్తు ం ది)

[శ్రీనివాసులు (అ) ప్రవేశం. శ్రీనివాసులు టార్చిలైటు పట్టుకొని ప్రవేశించి (అ), (శ) అనేచోట నిలబడి, చుట్టుపట్టుప్రదేశాలను టార్చిలైటు వెలుతురుతో చూస్తుంటాడు.]

[లింగన్న (అ) ప్రవేశం. లింగన్న తలమీద పెట్టె, పరుపు మోసుకొనివచ్చి శ్రీనివాసులువెనుక నిలబడుతాడు.]

శ్రీనివాసులు : లింగన్నా, ఎటుచూచినా దారే కనిపించడంలేదు. ఎవరైనా కంటబడుతారేమోఅంటే ఎక్కడా మనుష్యుల అలికిడే లేదు. ఈ అడవిలో, ఈ యంపరలో, ఈ రాత్రల్లా అటమటించేగతి వచ్చింది కదా !

లింగన్న : మ మద్దేన్నం బైల్దేరిన గడిలు ఎట్టుండాయో ఏమో దొరా! బైల్దేరేప్పడే యెందోక్ యేమో యెడ్మకన్ను అదరినట్టయింది. దాన్ని సరిగ్గా దారేతప్పి పోయాం దొరా.

శ్రీనివాసులు : నాకూ ఎందుకో ఎడమకన్ను అదురు తూనేఉంది.

లింగన్న : (విని) అదేంది దొరా, సద్దు 'మర్క్' అని ?

శ్రీని : (విని) ఇక్కడెక్కడో నీళ్ళు పారుతున్నట్టుంది.

కొంచెం తాగు, మాండుకొని వస్తాను. (చ. వద్దకు వెళ్ళి టాగ్చి వేసి చూచి) ...వాగు! సిండిపాసునూ ఉంది!! (శ. వద్దకు వచ్చి) ఇది వాగుగట్టు. వాగు గట్టున ఎక్కడికో వచ్చాము

లింగన్న : ఏంచేయాలి దొరా ఇప్పు ?

(శ్రీని : ఏమి చేయాలో, ఏమో! ఏమీ తోచడంలేదు. నడిచి నడిచి చాల్చాలోయింది. ఆ దానిలోని రాయి విడుపుకున్న నొప్పి వేరే వస్తూన్నా ఎక్కడ వున్నది. ఎక్కడయినా కొంతసేపు కూర్చుండాలి, నాన చిను కులుకూడా తగాయి.

లింగన్న : అలాగే కానీ దొరా !

(శ్రీని : ఇక్కడ ఏదో మంటిదిబ్బ ఉన్నట్టుంది. (దిబ్బ నగ్గిరికి వెళ్ళి) ...బేను. మంటికట్ట...ఇక్కడ కూర్చుండాలి రా. నీనూ అలసిపోయావు. పాపం, ఇంకా పసి వాడివి. పెట్టె, పక్కా వేరే మోస్తున్నావు. పెట్టె ఇక్కడ దింపు. కూర్చో...పెట్టె దించనా ?

లింగన్న : పరవాలేదు, మీరు కూర్చోండి దొరా. నే నంతా దింపుంటాను.

[శ్రీనివాసులు దిబ్బమీద ల. అనేచోట కూర్చుంటాడు. లింగన్న దిబ్బమీద శ్రీనివాసులుప్రక్కన ర. అనేచోట పెట్టె, ప్రక్క పెట్టి, దిబ్బ మీద య. అనేచోట కూచుంటాడు.]

(శ్రీని : లింగన్నా, ఇలాటిప్రయాణం నే నెప్పుడూ చేయ లేదు. చూడు, బెంగుళూరునుంచి సిన్నరాత్రిబయలుదేరిన వాణ్ణి నేను. ఆరంభంలో రైలు బయలుదేరడమే రెండు

గంటలు ఆలస్యమైంది. తర్వాత దారిలో దానిమిషను చెడిపోయి మీ స్టేషనుకు ఉదయం ఆరుగంటలకు రావలసిన రైలు నుధ్యాహ్నం రెండుగంటలకు వచ్చింది. అక్కడ కూలీలు దొరకడమే కష్టమైపోయి, కొసకి నిన్ను ఏర్పాటుచేసుకొని బయలుదేరేవేళకు మూడుకొట్టారు. స్టేషనునుంచి మా పల్లెకు ఆరేడుమైళ్ళు ఉండవచ్చు. సాధారణంగా సాయంకాలం ఐదుగంటలవేళకు పల్లెకు చేరుకోవచ్చు. అలాటిది వానలోచిక్కుకొని, దారితప్పి రాత్రిఎనిమిదిగంటలయినా ఇంకా అడవిలోనే ఉన్నాము.

లింగన్న:- ఆ గట్టుమీద ఎడంవేపున పోవాల్సివుండేదో ఏమో దొరా. నేనూ ఈ దారి ఎన్నడూ చూచినోణ్ణి కాను. ఇంత చొటికగా ఉన్న కాడినుంచి ఆ రైలు టేసన్ లోనే పనిచేసుకుంటున్నాను. అటూ ఇటూ పోలేదు. ఈయా లేనండి మీయెంట కూలికి రావటం ఇటుయేపు.

శ్రీని:- నాకూ ఇటీవల ఈ దారి అంత గుర్తులేదు. మొదలే అడివిదారి. వం తెన, కళ్ళీ చెట్ల వరస, ఇలాటిగుర్తులమీద వెళ్ళాలి. ఇంతకూ నే నిక్కడికిరావడం సంవత్సరానికొకసారి - బెంగుళూరులో క్లాసు ముగిసి, పరీక్షలయి, వేసంగిసెలవులు వచ్చినప్పుడుమాత్రం ఒకసంవత్సరం లోపల ఇక్కడిగుర్తులు ఎంతో మారిపోయిఉంటాయి. నాకూ అంత జ్ఞాపకంఉండవు.

లింగన్న : ఓ, బెంగుళూర్లో యాళకు సదువుకొంటూ గచ్చు నేలమీద అల్లాగే వారాడుకొంటున్నారు పాపం!...

ఏంటీ, పల్లెలో మీ పొలం పుటా, ఇల్లూ నాకినీ
ఉన్నయ్యా దొరా !

(శ్రీని : (ఉత్సాహంతో) ఇది మా ఊరోయ్. మా పొలం,
ఇల్లు, అమ్మ, నాన్న, తమ్ముడు, చెల్లెలు అంతా ఇక్కడే
ఉండడం. నేనుమాత్రం చదువుకోసం దూరం వెళ్ళాను.
అంతేనోయ్ !

లింగన్న : ఈయాళ మీరురావటం మినాళ్ళకు పోల్చా
దొరా ?

(శ్రీని : వస్తానని తెలుసు. ఈరోజే వస్తానని పట్టిడు.

లింగన్న : ఈయాళ రావటం వాళ్ళకు తెలుసుంటే, ఎవ
రైనా తేసన్ కాడికి పంపేవాళ్ళే.

(శ్రీని : ఫరవాలేదు. పిల్లవాడివైనా చాలా అనుభవజాలిలాగా
మాట్లాడుతావు. బుద్ధిమంతుడివి... నీ కిప్పుడు ఎన్నేళ్ళు
లింగన్నా ?

లింగన్న : చూడండి దొరా, మా వూళ్ళో గుడిముందుండిన
ఆ దొడ్డ గరుడగంబం వాలిపోయింది సూడండి... ఆ
యేడు పుట్టినోణ్ణి నేను—పన్నెండో, పదేనో యేళ్ళు
అయ్యుండాలి కదూ దొరా ?

(శ్రీని : (చిరునవ్వుతో) మీఊరు ఏదో, గుడిఏదో, గరుడ
గంబం ఏదో, అది ఎంత ఎత్తు ఉండేదో, ఎప్పుడు వాలి
పోయిందో—నా కేమి తెలుసు లింగన్నా ? ఇంతకూ
మీఊళ్ళో ఒక గుడి ఉంది, దానిఎదుట ఒక పెద్ద గరుడ
గంబం ఉంది. అది వెనుక ఎప్పుడో ఏదో సంవత్సరం
వాలింది. ఆ సంవత్సరం పుట్టినవాడివి కదూ నువ్వు ?

లింగన్న : ఔనండి దొరా. అదే సంవత్సరం. ఇప్పటికి
ఎన్నేళ్ళయింది దొరా?

శ్రీని : నిన్ను చూస్తే పదమూడేళ్ళు అని చెప్పవచ్చు.

లింగన్న : సరే, దొరా.

శ్రీని : ఇంకా చిన్నవయస్సు పాపం! ఈ దినం చాల శ్రమ
అయింది నీకు లింగన్నా. ఇంతమూరం నడిచావు, ఈ
పెట్టె మోసుకొని.

లింగన్న : పెట్టి యేమీ బరువులేదు దొరా. చూడ్డానికేమో
పెద్దదిగా వున్నది. అయితే, శానా తేలిక. దీంట్లో
సామానేమీ జాస్తీ ఉన్నట్టు లేదండీ.

శ్రీని : భారమైనదేమీలేదు. ఒకపుస్తకం, నాల్గుచొక్కాలు
నా తమ్ముని కొక జలతారుటోపి, ఒకజత బూడ్సులు,
నా చెల్లెలికి ఒకజత బొమ్మలు—అంతే.

లింగన్న : జల్తార్ టోపీ బెంగ్లూరునుంచి తెచ్చిందన్నమీద,
మా బాగావుండాలి దొరా.

శ్రీని : ఇదో చూడు. (పెట్టెనుంచి టోపీతీసి అందిస్తాడు.
లింగన్న దానిని టార్చిల్లెటువెలుతురులో చూస్తాడు.)

లింగన్న : ఘనంగా ఉన్నది దొరా...మీ తమ్ముడుగారు
ఇంకా సినోరయ్యుండాలి. అందుకే సిన్నది తెచ్చారు.

శ్రీని : (ఉత్సాహంతో తనలోతానే మాట్లాడుకొంటు
న్నట్టు)వాని కింకా ఆరేడుసంవత్సరాలు...ధొర...ధొర
కొడుకులాగ ఉంటాడు! ఊళ్ళోవారికంతా అచ్చమెచ్చు.
నన్ను చూస్తే పాణం వాడికి! ఇప్పుడు ఇంటికిపోతూనే

పరిగె తివస్తాడు, చుస్తూఉండు—“అన్నా, శ్రీరంగపట్టణంకథ చెప్పు” అని.

లింగన్న : అదేంకథ సెప్పండి దొరా. మీగూ అలసట తీర్చుకొన్నట్టూ వుంటాది. నాకు కథలు వినాలంటే శానా ఆశ. దినం ఈయూళకు కథసెప్తాడు మా తాతయ్య. (శ్రీని : అలాఅయితే నీనే ఒకకథ చెప్పు. (అగోపీని పెట్టుకో దాస్తాడు.)

లింగన్న : నాకు కథలూ గితలూ సెప్పడం శాతకాదండీ; నట్టి ఇనడమే నురి.

(శ్రీని : అలాఅయితే నేనే చెబుతావను... శ్రీరంగపట్టణం కథ చెప్పనా?

అగోచరన్యక్తి : (దిబ్బలోనుంచి గట్టిగా) ఉహ్...ఉహ్...

లింగన్న : (భయంలో లేచి) ఎవరో వూంగొట్టినట్టయింది దొరా.

(శ్రీని : (అనుమానంలో లేచి) నీవేకదోయ్ ఊగొట్టింది ?

లింగన్న : కాదండీ దొరా ! మనం కూచున్న యీ దిబ్బలోంచి ఎవరో వూంగొట్టినట్టయినాది.

(శ్రీని : ఎక్కడై నా ఇలాఉంటుందా ?... ఏమిటో, పోనీలే, కూచో. (కూర్చుంటాడు) శ్రీరంగపట్టణంపేరు విన్నా నటోయ్ లింగన్నా ?

లింగన్న : మైసూరుకాడ... నదిచుట్టుకొని వున్నాదంటకదూ అయ్యారు దొరా ?

(శ్రీని : ఊ, ఆ వూరే... ఇప్పటికీ నూటాయాభైసంనత్స

రాలకింద... అక్కడ... టిప్పసుల్తాను చాలత్ చేస్తూ ఉండేవాడు—చాలత్.

లింగన్న : తురకలా దొరా ?

శ్రీని : ఔను... అప్పుడు ఇంగ్లీషువారిపై న్యం వచ్చి, ఆ ఊరిని ముట్టడించింది.

లింగన్న : నది ?

శ్రీని : నదిదాటుకొని వచ్చారోయ్ !

లింగన్న : సరి సరి, నదిదాటి నూళ్లొకి జొరబడ్డాడు అనండి.

శ్రీని : కాదోయ్. ముట్టడించారోయ్ — అంటే, కోట చుట్టూ ముసుగుకున్నారన్నమాట.

లింగన్న : క్వాట వుండేదా దొరా ఆ ఊరికాడ ?

శ్రీని : ఓహో! నీకు అదే తెలీదా? కోట ఉండేది.

దానిలోకొంతభాగం ఇప్పుడూ ఉందిలే. ఆ పై న్యం ముట్టడించినప్పుడు సుల్తాను కోటతలుపులు మూయించే శారు.

లింగన్న : అలాఅయితే, వాళ్ళు లోపట, పీళ్ళువెలుపట!

అప్పుడు యింకేమిటి క్వాట పగలగొట్టి లోనికి యెళ్లాల.

లేదూ, దానిమీద యెక్కి యెళ్లాల.

శ్రీని : ఆ, చూడు. బుద్ధిమంతుడివి నువ్వు. ఇంగ్లీషువారు ఆ

రెండుపనులూ చేశారు. (పొరుషులతో) ఒకవైపు కోట

యెక్కిశారు... కోటయెక్కి, యుద్ధంచేసి, బావుటా

ఎక్కించేశారు కోటమీద.

అగోచరన్యక్తి : (మునుపటిలాగ) ఉహ్.

(ఇద్దరూ తటాలున లేచి ఇనతలికి పస్తారు.)

లింగన్న : ఈసారి సక్కగా యినబడిందికదా దొరా
పూంగొట్టింది ?

శ్రీని : ఉండు, చూద్దాం... (టార్చిలైటుపట్టుకొని దిబ్బ
చుట్టూ చూచినచ్చి) ఎవరూలేరే. ఇదేమి టాశ్చర్యం!!
వట్టి భ్రాంఘోయ్ లింగన్నా, ఇంకేమిలేదు, వట్టి
భ్రాంతి.

లింగన్న : అంతేనంటారా దొరా ?

శ్రీని : అంతే, అంతే... ఎలాగయినాకానీ కథ త్వరగా
ముగించి బయలుదేరుదాం రా. (ఇద్దరూ కూచుంటారు.)
ఎంతవరకూ చెప్పాను ?

లింగన్న : క్వాటమీద బావుటాఎక్కించారు.

శ్రీని : (కనికరంచూపుతూ) అప్పుడు, సుల్తాను భోజనం
చేస్తూఉన్నాడు.

లింగన్న : పాపం !

శ్రీని : వార్తవినంగానే భోజనంమానేశారు.

లింగన్న : ఇంకేంభోజనం దొరా, అల్లాంటియేదే ?

శ్రీని : (ఆవేశంతో) గుర్రమెక్కి, కత్తిపట్టుకుని, హుటా
హుటిగా బయలుదేరారు.

లింగన్న : సుల్తానువారా ఖుద్దన ?

శ్రీని : ఊ, తామే దూకారు. (పరాక్రమంతో) దూకి,
యుద్ధంచేసి... (దుఃఖంతో) గాయపడిపోయారు. శవాల
మధ్య.

లింగన్న : అహహహ, ఎలాంటిమాట దొరా !

శ్రీని : ఆమీదట ఒక ఇంగ్లీషుసిఫాయి వచ్చి, వారి బంగారుపట్కాపై చేయివేశాడు.

లింగన్న : హో! బంగారందని ఆసపడ్డాడులేండి దొరా!

శ్రీని : (కోపంతో) సుల్తాను కత్తివిసిరారు.

లింగన్న : అల్లాఅయితే యింకా జీవం వున్నాడనండి.

శ్రీని : అల్పం స్వల్పం వుంది... (క్షీణస్వరంతో) అప్పుడు ఆ సిపాయికి కోపంవచ్చి... కొట్టి చంపివేశాడు.

లింగన్న : శివశివా!

శ్రీని : రాత్రివేళకు ఇంగ్లీషువారు ఊళ్ళో జొరబడ్డారు.

లింగన్న : అరరె, ఫాజ ఊళ్లో జొరబడితే, జనంగతేమి దొరా?

శ్రీని : అదేమి అడుగుతావు! రాత్రంతా వీధుల్లో ఏడుస్తూ అల్లాడిపోయింది జనం... ఇంగ్లీషుసేనాపతులు దివటీల వెలుతురులో సుల్తానుశవం వెదికించి, ఉదయం రాజమర్యాదలతో సమాధిచేయించారు. మర్యాద తెలిసిన వారు ఎంతైనా...

అగోచరవ్యక్తి : (మునుపటిలాగ) ఉహు! (ఇద్దరూ వెంటనే లేచి ఒకరిముఖంఒకరు చూచుకుంటారు.)

లింగన్న : మూడోసారి దొరా ఇది.

శ్రీని : (తలఊపుతూ) ఔను... మూడోసారి.

[తెరవెనుక గూబ కూస్తుంది]

గుహు, గుహు హు హు హు హు హు, గూ... గూ...

లింగన్న : అదేంది దొరా కూసేది?

శ్రీని : ఏదో పక్షి... గూబ అయివుంటుంది. ఊగొట్టింది

అదే కానచ్చు. ఒక్కొక్కప్పుడు దానిధ్వని అలా ఉండడమూ కద్దు.

లింగన్న : కాదు దొరా. నూగొట్టింది ఈ దిబ్బ...
యావైనాకాని, యీ జాగ మంచిదికాదు, పోదాం
పదండి దొరా.

శ్రీని : పెట్టితీసుకో.

లింగన్న : (పక్క, పెట్టిమోసుకొని ప. అనేచోట నిలబడి
భయంతో చుట్టూచూస్తూ, ట. వైపు వేలుచూపి)
అదేంది దొరా అక్కడ కనిపించేది ?

శ్రీని : ఏదీ ? ఎక్కడ ? (టార్చిపట్టుకొని) ... అదొక
మానోయ్... తెలిసింది.

లింగన్న : మాను యెక్కడైనా అల్లావుంటుందా? ఎల్లాంటి
మాను దొరా ?

శ్రీని : ఎలాటి మానో... అడివిమాను. ఎండిపోయి రేండు
కొమ్మలుమాత్రం వంకరగా నిలిచాయి. ఆ మాను
నాకు బాగా తెలుసు. ఇక్కడినుంచిదగ్గరే మాను...
ఆ మాను చూచి నా తమ్ముడు శ్యాము భయపడ్డాడు
నిరుడు.

లింగన్న : వాళ్ళి యిక్కడికి ఎందుకు వచ్చారు దొరా ?
దారి తప్పిందా ?

శ్రీని : నిరుడు వేసవిలో ఒకసాయంకాలం నుండి పులును
కొని పి.కారుబయలుదేరాను. గోపనో శ్రీరంగపట్టణం
కథ చెప్పి అన్నాడు. అదంటే చాలాఇష్టం ఎడికి. కథ
చెబుతూ ఇక్కడికి వచ్చేశాను. ఆ దినం ఈచెట్టుగూచి,

వాడు భయపడ్డాడు. దోవాతప్పింది. ఎలాగో ఇంటికి వెళ్ళాము. ఆమీదట వానికి మూడురోజులు జ్వరం పట్టుకుంది.

లింగన్న : యిక్కణ్ణించి మీవూరు యెంతదూరం దొరా ?

శ్రీని : ఒక మైలులోపే. ఇదే మా ఊరి శ్మశా...

లింగన్న : (చాలభయంతో) యేంది దొరా, మసాణమా?

శ్రీని : ఏమీలేదు...ఇంకా కొంచెం ముందు ఎడమవైపు తిరుగవలసిఉంటుంది అన్నాను, అంతేనోయ్. ఈ మాను మా ఊరుకి పశ్చిమాన ఉంది.

[తెరలో పెద్ద కుక్క అరుస్తుంది]

హా హా హా...బౌ...హా హా.

శ్రీని : అదో ఆ పెద్దకుక్క అరుస్తున్నదే, అదే మాఊరు... (ఒక అడుగువేసి నొప్పి అభినయిస్తూ) ... లింగన్నా, కాల్లో రాతిముక్క-ఇరుక్కుందో ఏమో, చాలా నొప్పి. ఈ టార్చి కొంచెం పట్టుకో చూద్దాం. (ఇద్దరూ నేల మీద కూచుంటారు. లింగన్న పెట్టెదింపి టార్చి వేసి చూపుతాడు. శ్రీనివాసులు అరకాలు నొక్కుకుంటూ చూస్తూఉంటాడు.

[ప్రవేశం (ఇ): తల్లి, కూతురు. తల్లి నీలాంజనాలను (దీపారాధనదీపాలు), కూతురు పాలపాత్రను చేత్తోపట్టుకుని ఉంటారు. తల్లి వ. అనేచోట కూచుని దిబ్బమీద అటుపక్క ఇటుపక్క దీపాలు వెలిగిస్తుంది. కూతురు స. అనేచోట నిలబడిఉంటుంది. ఇద్దరూ మౌనంగా దుఃఖపడుతూఉంటారు. ఇదంతా శ్రీనివాసులు, లింగన్న చూడరు.]

శ్రీని : కాలులో ఇప్పుడేమీ కనిపించదులే; చగలు

చూడాలి...నింపాదిగా వెళదాం, లే. (ఇద్దరూ లేచి, వెళ్ళడానికి సిద్ధమౌతారు.)

లింగన్న : (వెనక్కుతిరిగి తల్లి, కూతుళ్ళను చూచి, భయంతో వణికిపోతూ, మెల్లిగా) అక్కడ చూడండి దొరా !.....

శ్రీని : (చూచి, భయంతో లింగన్నచేయి పట్టుకొని, వానిని మా. అనేచోటికి తీసుకు వెళ్ళి నిలబడి, కొంచెం సేపు మానంతో చూచి, నెమ్మదిగా) లింగన్నా, నీ కేమిటి కనిపిస్తుందోయ్ ?

లింగన్న : (నెమ్మదిగా) సూడండి దొరా...దీపాలు... అటూ, ఇటూ...

శ్రీని : (నెమ్మదిగా) భయపడకు. చూద్దాం.

లింగన్న : (ఆ వైపు వేలుచూపి నెమ్మదిగా) అడ సూడండి దొరా, దూరాన మరోదీపం అడేది.

శ్రీని : ఔను. నాకూ కనిపిస్తున్నది.

తల్లి : (రోదిస్తుంది) అయ్యో, నా తండ్రి... (శ్రీనివాసులు వింటాడు; లింగన్న అతనివెనుక నక్కి నిలబడుతాడు.) పాలుకోరి పోయావుకదరా నాయనా! (పాత్రనువంచి పాలు కొంచెంకొంచెంగా దిబ్బమీద పోస్తూ) తాగరా తండ్రి, పాలుపోస్తాను, తాగరా నందన్నా...దినదినానికి నవీసి కరిగిపోయావుకదరా...ప్రాణాలు తగలిపోయే వేళ ఏదో మాట్లాడాలనుకుని, నాలుకరాక, నా ముగిమే చూచావు. నా అప్పా, ఏమి అడగాలనుకున్నానో ? నీ కళ్ళలో మమ్మల్ని విడిచిపోనిసంకటం చూపావు. కందా

కందయ్య (గట్టిగా) ఈ అరణ్యంలో ఒంటిగా పడు
కున్నావు కదరా... (సమాధిమీద పడుతుంది.)

శ్రీని : (నెమ్మదిగా) ఎవరో ఏడుస్తున్నాను, భయపడకు.

కూతురు : (తల్లిని పైకిలేపుతూ) అన్నకు జాబువ్రాయడా
నికి కాలేదు. రెండోరోజే ఇలా అయిపోయింది. (దుఃఖ
పడుతుంది.)

[ఇదిచూచి శ్రీనివాసులు సమాధిదగ్గరికి వెళ్ళబోతాడు. లింగన్న
వానిని వెనక్కులాగి పట్టుకుంటాడు.]

[ప్రవేశం (ఆ): తండ్రి. తండ్రి చేత్తో టార్పి (లేక చేతిలాం
తరు) పట్టుకుని ప్రవేశిస్తాడు.]

తండ్రి : (స. అనేచోట నిలుచుని కొంచెంసేపు మానంగా
సమాధిని చూచి, తర్వాత గద్దదకంఠంతో) ఏమి టీ
వెర్రి? రాత్రివేళ ఇలావస్తే ఎలా? పోయినవాడు తిరిగి
వస్తాడా? రాండి ఇంటికి...(దుఃఖం)

తల్లి : చీకటి అంటే భయపడేవాడివి; ఇప్పుడు ఇక్కడ ఒక్క
డివే పడుకున్నావుగదరా అబ్బాయి...అప్పుడు నీకు
ఇదేస్థలంలో భయపడి...జ్వరంతగిలిందికదూ? ఇప్పుడు
ఇక్కడ ఒక్కడివి పడుకుంటే భయంలేదూ? ఇక్కడ
నిన్ను ఒక్కణ్ణే వదలిపెట్టి ఇంటికి ఎలావెళ్ళను ?

కూతురు : అన్నయ్య వస్తాడు; టోపి, బూడ్సులు తెస్తాడు;
శ్రీరంగపట్టణంకథ చెబుతాడు — అని గునిసేవాడు
శ్యాము. అన్నయ్య ఇప్పుడు వస్తే ఎంత సంకటపడాలి !

(కళ్ళు తుడుచుకుంటుంది. శ్రీనివాసులు ఉద్వేగంతో సమాధిదగ్గరికి వస్తాడు.)

తండ్రి : (దీపంఎత్తిపట్టి చూచి) ఎవరూ ?

శ్రీని : (గద్గదకంఠంతో) నాన్నా...

తండ్రి : (ఉద్వేగంతో) శీనూ (ముఖం కిందికివంచి దుఃఖస్తూ నిలబడుతాడు)

తల్లి : శీనూ...(అంటూ లేచివచ్చి శ్రీనివాసులుభుజంపై ముఖం ఆనించి దుఃఖిస్తుంది.)

కూతురు : అన్నయ్యా, శ్యామూ చూడు ఇక్కడపడు కున్నాడు...(ఏడ్చి) (శ్రీనివాసులు సమాధిని కొగిలించు కొని కన్నీరు కురిపిస్తాడు. ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క పక్క దుఃఖపడుతూఉంటారు.)

లింగన్న : శివశివా ! ఇది సూడటానికి సాద్యైంకాదు. (కూర్చొని, చేతుల్లో తలపెట్టుకుంటాడు)

శ్రీని : శ్యామూ, లేకుండాపోయావా?...ఈ చెట్టూ, మానూ అన్నీ రాత్రిళ్ళు ఒంటిగా ఎలావుంటాయని అడిగేవాడివికదూ?...ఇప్పుడు నువ్వే ఇక్కడ ఒంటిగా పడుకున్నావా? శ్యామూ...శ్యామూ...

తండ్రి : (కొంచెం మనస్సు కుదుటబరచుకొని) ఈసారి రెండువారాలనుంచి జ్వరం. మొన్నమధ్యాహ్నం ఉన్న దున్నట్టుగానే ఎక్కువై, నిన్న పోనేపోయాడు.

తల్లి : పోనేపోయాడు, సీనూ, మనల్నందరినీ వదలి పోనే పోయాడు!

కూతురు : నీవు వస్తావని కాచుకూక-చున్నవాడు, నీవు వచ్చే లోగానే పోయాడు. శ్రీరంగపట్టణంకథ విందామను కున్నాడు; టోపీ, బూడ్సులుకోసం ఎదురుచూచాడు... అయ్యో, వెళ్ళేపోయాడు.

శ్రీని : శ్రీరంగపట్టణంకథ విన్నాడు... ఇప్పుడేకదూ ఇక్కడే కూచుని నేనే చెప్పాను; లోపలినుంచి వాడు ఊకొట్టాడు; బౌను, ఊగొట్టినవాడు వాడే... ఇక ఈ టోపీ బూడ్సులు ఉంచుకో శ్యామూ . (టోపీ, బూడ్సులు తెచ్చి సమాధిమీద అటు ఇటు పెట్టి, జేబురుమాలుతో కన్నీళ్ళుతుడుచుకుంటూ నిలబడుతాడు.)

తల్లి : అయ్యో! ఈ టోపీ, బూడ్సులు తొడిగిచూచేపుణ్యం లేకపోయింది. హామ్, హామ్, ఈ సంకటం ఎన్నటికి ఆరీని?

తండ్రి : భగవంతునికే తెలుసు... ముఖ్యంగా అలాటి అబ్బాయి దక్కేభాగ్యం మనం పొందలేదు... అంతా దైవేచ్ఛ... ఏదీ శాశ్వతంకాదు ... అందరూ ఏదోఒక దినం ఇక్కడికి వచ్చేవా రేకదా! మాననజీవితం ఒక విచిత్రనాటకం. దానిలో తెరపడేవరకు కథసాగుతుంది. అలాగే కథముగిసేలోపుగానే తెరపడిపోవచ్చు.

శ్రీని : తెర మనచేతుల్లో లేదు.

తండ్రి : మనచేతుల్లో ఏదిమాత్రంవుంది? ఇక ఇంటికి వెళదాం లేనండి.

శ్రీని : (ష. అనే చోటికి వచ్చి తనలో) ఇంటికిపోదామా?
 ఇంటికి! ఏది యిల్లు? అదా ఇదా? అది నాలుగునాళ్ళ
 యిల్లు! ఇదే శాశ్వతమైనయిల్లు. ఇదేకదూ దైనలీల!

[అందరూ నెమ్మదిగా ఆ. అనే ప్రదేశంపై నడచిపోతూ
 వుంటారు. లింగన్న పెట్టి, పక్కలతోనహా వెంటవస్తాడు. తల్లి మరొక
 మారు ఉద్యేగంతో వెనక్కు తిరిగివచ్చి నమాధిపై పడుతుంది.
 తండ్రీ, కూతురూ, ఆమెను లేపి అటుఒకరు, ఇటుఒకరు పట్టుకొని
 మెల్లిగా తీసుకుని పోతూవుంటారు.]

[తెరపడుతుంది]

